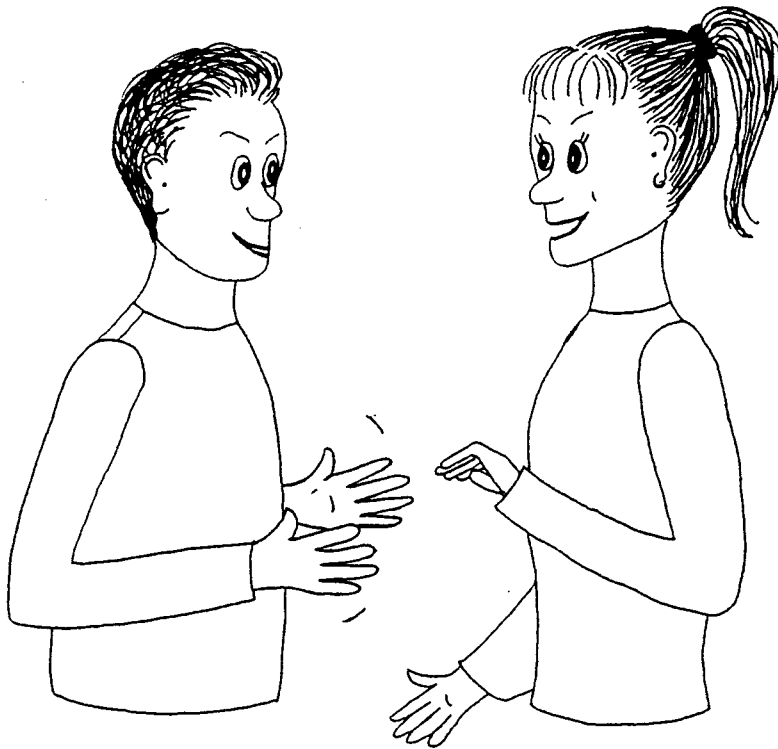

Heli Kujala

ENSITAPAAMINEN VIITTOMAKIELELLÄ
Viittomakielisen ensikeskustelun tarkastelua kulttuurinäkökulmasta.

© Heli Kujala

Puheviestinnän
pro gradu -työ
Viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
joulukuu 1999

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos
HUMANISTINEN	VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä	
K u j a l a, Heli Susanna	
Työn nimi	
ENSITAPAAMINEN VIITTOMAKIELELLÄ. Viittomakielisen ensikeskustelun tarkastelu kulttuurinäkökulmasta.	
Oppiaine	Työn laji
Puheviestintä	Pro gradu -työ
Aika	Sivumäärä
joulukuu 1999	91 sivua + liitteet (3 kpl)
Tiivistelmä-Abstract	
<p>Tavoitteena oli selvittää viittomakielisen ensikeskustelun piirteitä laadullisten tutkimusmenetelmien avulla. Viittomakielistä viestintää on tutkittu varsin vähän ja tavallisesti kielitieteen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa tavoitteena oli tarkastella viittomakielistä viestintää puheviestinnän näkökulmasta. Tutkimuksen näkökulma kuurouteen on sosiokulttuurinen, eli kuuroja tarkastellaan kielivähemmistönä ja kulttuuriryhmänä, ei vammaisina. Tutkimuskysymykset olivat seuraavat: 'Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?' sekä 'Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?'. Saatuja tuloksia tarkasteltiin kulttuurinäkökulmasta.</p> <p>Tutkimukseen osallistui kahdeksan Jyväskylän yliopiston viittomakielisen opettajankoulutuksen opiskelijaa. Aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa valtaosa kysymyksistä oli avoimia. Ennen kyselylomakkeen täyttämistä vastaajilla teetettiin myös ennakkotehtävä. Kuulojen ja kuulevien viestinnän vertailu tutkimuksessa on pääosin vastaajien tekemää, jotta kulttuurin sisäinen näkökulma pääsisi mahdollisimman hyvin esiin. Lisäksi saatuja tuloksia on verrattu suomenkielisestä puhekulttuurista tehtyihin tutkimuksiin.</p> <p>Tulosten mukaan viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan selvittämällä yhteisiä taustoja tai juttelemalla keskustelutilanteeseen liittyvistä asioista. Tulosten mukaan näytti siltä, että kuulevat esittäytyvät kuuroja useammin ensitapaamisen alussa. Kuurojen kesken ensikeskustelussa puolestaan painottui toisen taustatietojen kysyminen, joiden kautta etsitään esim. yhteisiä tuttuja. Puheenaiheiden kohdalla kuurot ja kuulevat eivät juuri näyttäneet eroavan, eroa näytti kuitenkin olevan keskustelun rakenteessa. Kuurot näyttivät menevän keskustelussa suoraan asiaan, kun taas kuulevat "lämmittelevät" alussa yleisillä asioilla.</p> <p>Tulosten mukaan kuuroilla ei ole sosiaalista velvollisuutta aloittaa juttelua tuntemattoman kuuron kanssa. Tähän vastaajat tosin kommentoivat myöhemmin, että tämä riippuu tilanteen luonteesta. Näyttää siltä, että kuurot ilmaisevat mielipiteensä nopeammin ja suoremmin kuin kuulevat. Näyttää siltä, että oman mielipiteen ilmaisuun suhtaudutaan positiivisesti. Epäkohteliaan puhekäyttäytymisen piirteet jakaantuivat kahteen luokkaan: ensinnäkin epäkohteliaana pidettiin epäkohteliaista aiheista puhumista. Toisaalta epäkohteliaana pidettiin sellaista käyttäytymistä, joka hankaloitti keskustelun sujuvuutta. Tähän kuului esimerkiksi katsekontaktin katkaiseminen sekä epäselvä viittominen.</p>	
Asiasanat	
Viittomakieli, viestintä, kulttuuri, ensitapaaminen	
Säilytyspaikka	
Jyväskylän yliopisto / Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

Kiitos

1 JOHDANTO	1
2 KUUROUS JA VIITTOMAKIELI	4
2.1 Kuurous	5
2.2 Viittomakieli	7
2.2.1 Viittomakielen rakenne	7
2.2.2 Viittomakielen merkitys ja asema	9
2.3 Kuurojen yhteisö	11
2.4 Kuurot etnisenä- ja kulttuuriryhmänä	13
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS	17
3.1 Kulttuurin ja viestinnän yhteydet	17
3.1.1 Kulttuuri	17
3.1.2 Kulttuuriset säännöt, normit ja kohteliaisuus	20
3.2 Viittomakielinen viestintä	24
3.2.1 Viittomakielisen viestinnän aikaisempi tutkimus	24
3.2.2 Viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä	27
3.3 Viestintä ensitapaamisella	29
3.3.1 Viestintäsuhteen vaiheet	30
3.3.2 Epävarmuuden vähentämisen teoria sekä tulosten ennakointi	32
4 TUTKIMUKSEN KULKU	36
4.1 Tutkimuksen tavoitteet	36
4.2 Tutkimuskysymykset	38
4.3 Vastajaat	40
4.4 Tutkimusmenetelmä	43
4.4.1 Ennakkotehtävä	43
4.4.2 Kyselylomake	45
4.5 Aineiston keruu	47
4.6 Aineiston käsittely	49

5 TULOKSET	51
5.1 Viittomakielisen ensikeskustelun aloittaminen	51
5.2 Sopiva keskustelun tapa viittomakielisessä ensikeskustelussa	57
6 TULOSTEN TARKASTELUA	61
7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA	75
Lähteet	85
Liitteet 1-3	

KIITOS

Haluan kiittää Markku Jokista tärkeistä neuvoista ja vinkeistä kuuron näkökulmasta tämän graduprosessin aikana. Kiitokset myös Ulla-Maija Haapaselle, Eija Jääskeläiselle ja Sirpa Sänkiäholle tulkkauksesta, mielipiteistä ja tekijän viittomisen hiomisesta.

Kiitos myös vastaajille tutkimukseen osallistumisesta.

1 JOHDANTO

Kuulevat ihmiset mieltävät kuurouden tavallisesti puutteeksi tai vammaksi, arkikielessä puhutaan usein kuulovammaisista. Koska puhuttu viestintä pohjautuu pääasiassa ääneen ja sen kuulemiseen, meistä tuntuu, että kuulon puuttuminen on vamma ja vaikeuttaa elämää. Kuurot eivät kuitenkaan pidä itseään vammaisina. Kuulon puuttumista ei pidetä ongelmana tai vammana, vaan osana kuuron henkilön persoonallisuutta. Kuurojen liitton ry:n viestintäpoliittisessa ohjelmassa (1997:11) kuuro määritellään henkilöksi, jonka ”ensikieli on viittomakieli ja joka samastuu kuurojen kulttuuriryhmään”. Tämä on nk. *sosiokulttuurinen näkökulma* kuurouteen. Sosiokulttuurisessa näkemyksessä ajatellaan, että kuurot muodostavat kulttuuriryhmän ja kielivähemmistön, eivät vammaisryhmää. Sosiokulttuurisessa näkemyksessä kuuroutta ei määritellä kuulon puuttumisen mukaan. Keskeisintä ei ole kuulon puuttuminen, vaan *samastuminen* toisiin kuuroihin sekä *viittomakielen käyttö*. Tämä tutkimus pohjautuu sosiokulttuuriseen näkemykseen kuuroudesta.

Kuurojen kielipoliittisessa ohjelmassa (1993: 6) kuurojen kulttuuri määritellään seuraavasti: ”Kuurojen kulttuuri on elämänmuoto, johon sisältyvät kokemus kuurona elämisestä, selviytyminen näön varassa ja näiden mukaiset ongelmanratkaisut, tavat, arvostukset ja perinteet. Yhdistävänä tekijänä on viittomakieli.” Tämän näkemyksen pohjalta voi siis ajatella, että kuurot ja kuulevat voivat erota toisistaan muutenkin kun sen suhteen, että kuulevat puhuvat ja kuurot viittovat. Näitä eroja voi olla esimerkiksi käyttäytymisnormeissa, jotka ohjaavat vuorovaikutusta. Käyttäytymisnormien eroista tavallisia esimerkkejä ovat erot katsekontaktin käytössä, koskettamisen säännöissä, elehtimisessä ja kasvojen ilmeissä (Reagan 1990: 76). Normieroja kuurojen ja kuulevien välillä on havaittu myös viestinnässä (ks. esim. Hall 1983). Tässä tutkimuksessa oletus siitä, että kuurojen ja kuulevien välillä voi olla eroja käyttäytymisnormeissa, on lähtökohtana. Tarkemmin kiinnostus kohdistuu viestintää ohjaaviin normeihin tai pikemminkin viestinnän kulttuuriin piirteisiin. Tutkimuskohteena on viestintä viittomakielisessä ensitapaamisessa. Ensitapaamisen viestinnästä tarkastellaan sitä, *miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan* sekä sitä, *millainen keskustelun tapa on sopiva* viittomakielisessä ensikeskustelussa. Tutkimuskysymyksiin on haettu vastauksia siten, että tutkimukseen osallistuneet kuurot ovat paitsi kuvailleet omaa viestintäänsä, myös kertoneet mahdollisesti havaitsemistaan eroista kuurojen ja kuulevien puheikäyttäytymisessä ensitapaamisella. Saatuja tuloksia on pohdittu kulttuurinäkökulmasta. Erityisesti niissä kohden, missä eroja kuurojen

ja kuulevien viestintäkäyttäytymisessä ilmeni, on pohdittu sitä, voisivatko erot johtua erilaisista kulttuurinormeista.

Kun eri kulttuureista tulevat ihmiset keskustelevat keskenään, heillä voi olla hyvinkin erilainen käsitys siitä, miten tietyssä tilanteessa viestitään (esim. Pörhölä, Sallinen & Isotalus 1997: 428). Myös viestinnän ensitapaamisella on havaittu vaihtelevan kulttuureittain. Eri kulttuureista tulevat keskustelukumppanit eivät esimerkiksi aina tiedä, mistä aiheista voi puhua tai miten keskustelu olisi sopiva aloittaa (esim. Simard 1981: 179). Sunnafrank (1986: 9, 11) toteaa ensitapaamisen viestinnän olevan rakenteeltaan hyvin *rutinoitunutta* toimintaa. Toisin sanoen ensitapaamisella keskustelijoilla on taipumus noudattaa jotain totuttua viestinnän kaavaa. Jos keskustelukumppanit sitten toimivat oman kulttuurinsa sääntöjen mukaan, huonossa tapauksessa viestintä hankaloituu. Viestinnän sujumattomuuteen etsitään kuitenkin helpommin syytä keskustelukumppanin persoonasta, kuin että oivallettaisiin, että *tavat viestiä* saattavat olla erilaiset. Tästä syystä olisi tärkeää tiedostaa viestinnän kulttuurisia piirteitä. Tämä tutkimus on rajattu ensitapaamiseen juuri sen vuoksi, että ensitilanteen viestinnässä helposti noudatetaan tiettyä kulttuurista ”kaavaa”. Erilaiset ensikeskustelun rutiinit saattavat sitten olla yksi syy eri kulttuureista tulevien välisen keskustelun ristiriitoihin.

Kulttuurierojen ymmärtäminen saattaa olla erityisen tärkeää silloin, kun kuuro ja kuuleva juttelevat. Jos kuuron ja kuulevan viestinnässä menee jotain pieleen, kumpikaan ei ehkä kovin helposti tule ajatelleeksi, että erilaiset *tavat* keskustella voivat aiheuttaa hankaluu-den. Kuuleva ei ehkä käsitä, että kuuroilla on oma kulttuurinsa, jonka sääntöjä hän saattaa noudattaa. Toisaalta kuuro saattaa ehkä ajatella, että viestinnän hankaloituminen johtuu kuulevan asenteesta tai huonosta kielitaidosta. Tästä syystä erityisesti viittomakielisen ensikeskustelun piirteiden selvittäminen on tärkeää.

Toisaalta viittomakielisen viestinnän tutkiminen on tärkeää, koska sitä on tutkittu niin vähän. Myös viittomakieltä on tutkittu suhteellisen vähän, mutta siinä perustutkimusta on jo kuitenkin olemassa. Eniten viittomakielen tutkimusta on tehty Yhdysvalloissa, myös esimerkiksi Ruotsissa tutkimusta on melko paljon. (Malm 1991: 48.) Suomessa viittomakielen tutkimus on aloitettu Helsingin yliopistossa 1980-luvun alussa. Rissanen (1985) on tehnyt tutkimuksen suomalaisen viittomakielen perusrakenteesta. Kielen piirteiden lisäksi

olisi kuitenkin tärkeää selvittää myös viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä. Ne tutkimukset, joita viittomakielisestä viestinnästä on tehty, ovat tavallisesti kielitieteen alalla tehtyjä ja tarkastelu painottuu niissä viittomakielen käyttöön. Puheviestinnän näkökulmasta viittomakielistä viestintää on tutkittu vielä vähemmän kuin kielitieteen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa *tavoitteena on tutkia viittomakielistä viestintää puheviestinnän näkökulmasta*. Heidi M. Rose (1995:160) toteaa artikkelissaan:

”Deaf culture is an “oral” (or, more appropriately, manual) culture in that expression (parole parlante) is valued above writing. Writing occurs in English, the “foreign” language – ASL¹ does not have a written form. Face-to-face communication in ASL – whether in dyads, small groups, or public settings – has the highest cultural value...”

Viittomakielessä kasvokkaisuviestinnällä on siis suurin kulttuurinen arvo, olipa viestintätilanne sitten dyadi, pienryhmä tai julkinen esiintyminen. Kasvokkaisuviestinnän arvo korostuu, koska kirjoitettu materiaali on aina vierasta kieltä². Koska kasvokkaisuviestintä on viittomakielisessä viestinnässä keskeisintä, sen tutkiminen on kiinnostavaa juuri puheviestinnän näkökulmasta. Koska viestinnän tasolla liikkuva tarkastelu on suhteellisen uusi asia viittomakielen tutkimuksessa, tämä tutkimus on tärkeä uuden näkökulman kokeilu.

Tutkimuksen tausta-ajatuksena on siis se, että kuurot muodostavat kulttuuriryhmän. Kulttuurintutkimuksessa kulttuuria voi tutkia joko kulttuurin sisältä päin (*emic*) tai vertailla kulttuureja keskenään joidenkin ennalta määritettyjen piirteiden mukaan ulkoa käsin (*etic*). Emic-tyyppistä lähestymistapaa on käytetty esimerkiksi antropologisessa tutkimuksessa, jossa kulttuuria on haluttu ymmärtää nimenomaan sellaisena, kuin kulttuurin jäsenet sen ymmärtävät. (Gudykunst & Ting-Toomey 1996: 6-7.) Myös tässä tutkimuksessa tavoitteena on saada kuurojen oma näkökulma esille mahdollisimman hyvin. Tutkimuksen näkökulman voi siis sanoa olevan emic-tyyppinen. Tutkittavien näkökulma on pyritty saamaan esiin esimerkiksi siten, että tutkimukseen osallistuneilta kuuroilta on

¹ ASL on lyhenne sanoista American Sign Language. Eri maiden viittomakielillä on omat lyhenteet, esimerkiksi suomalainen viittomakieli on FiSL, brittiläinen BSL.

² Viittomakielestä on kehitetty myös kirjoitettu versio, jolla julkaistaan lehteä The Sign Writer Newspaper. Kirjoitussysteemissä on 65 perussymbolia, joilla kirjoitukseen merkitään käsimuodot, liikkeet ja ilmeet. (Rissanen 1985: 15.) Kirjoitettu viittomakieli ei kuitenkaan ole yleisesti käytössä.

kysytty heidän mielipiteitään siitä, onko kuurojen ja kuulevien viestinnässä ensitapaamisella eroja. Jos osallistujilta olisi kysytty vain kuurojen kesken tapahtuvan keskustelun piirteitä ja tutkija olisi verrannut näitä esimerkiksi suomalaisesta viestinnästä tehtyihin tutkimuksiin, kaikki vertailu olisi ollut kuulevan tekemää. Silloin vertailu olisi mahdollisesti painottunut väriin seikkoihin viittomakielisen viestinnän kannalta.

Tutkimuksen aineisto on kerätty kahdeksalta opiskelijalta, jotka opiskelevat Jyväskylän yliopiston viittomakielisessä opettajankoulutuksessa. Aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa valtaosa kysymyksistä oli avoimia. Tutkimus siis pohjautuu pieneen harkinnanvaraiseen näytteeseen. Lisäksi tutkimus on rajattu nimenomaan viestintään ensitapaamisella, joten laajempia viittomakielistä viestintää koskevia yleistyksiä ei ole syytä tämän pohjalta tehdä. Toisaalta laadullisen tutkimuksen tavoitteena onkin tavallisesti ymmärtävä selittäminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että keskeistä on jonkin ilmiön paikallinen selittäminen, tavoitteena ei ole pyrkiä luomaan universaaleja, jotka pätevät laajemmin erilaisiin tilanteisiin. (Alasuutari 1994: 46.) Tässä tutkimuksessa on pyritty siis selittämään nimenomaan viestintää ensitapaamisella.

Alasuutari (1994: 206) toteaa: ”Kulttuurintutkimus tutkii suuria linjoja tai yleisesti tiedettyjä, mutta huonosti tiedostettuja asioita.” Tämä pätee erityisen hyvin viestintään. Viestintä on kaikille yhteistä ja kulttuurin sisällä ihmiset osaavat toimia kulttuuristen sääntöjen mukaan. Sääntöjä kuitenkin tiedostetaan harvoin. Viittomakielen tutkimus on hiljalleen lisääntymässä ja tietoisuus kielen erityispiirteistä kasvaa samaan tahtiin. Tavoitteena on, että tämä tutkimus veisi viittomakielisen viestinnän piirteiden tiedostamista askeleen eteenpäin.

2 KUUROUS JA VIITTOMAKIELI

Tämän luvun tarkoituksena on antaa perustietoa kuuroudesta ja viittomakielestä lukijoille, jotka eivät ole näihin aikaisemmin perehtyneet. Taustatieto on tärkeää erityisesti siksi, että useimmilla kuulevilla näkemys kuuroudesta pohjautuu kuulon puuttumiseen, eli nk. lääketieteelliseen näkökulmaan. Kuuroutta voidaan kuitenkin määritellä muutenkin ja tähän keskitytään ensimmäisessä alaluvussa. Toisessa alaluvussa tuodaan esille keskei-

simmät asiat viittomakielen rakenteesta ja asemasta. Tämän luvun loppupuolella kuvataan kuurojen yhteisön rakennetta sekä keskitytään kuurojen ryhmään etnisenä ryhmänä.

2.1 Kuurous

Näkemykset kuuroudesta jakautuvat kahteen pääsuuntaan; lääketieteelliseen ja sosiokulttuuriseen. Lääketieteellinen näkökulma on se, jonka useimmat kuulevat tuntevat. Tässä näkökulmassa kuurous nähdään puutteena ja kuulovammaiset luokitellaan kuulon asteen mukaan syntymäkuuroihin, kuuroutuneisiin ja huonokuuloisiin. Kuurous nähdään vammana, jota tulisi pyrkiä hoitamaan mahdollisuuksien mukaan. Kuuron henkilön kuuloa pyritään parantamaan niin paljon kuin mahdollista. Lääketieteellisestä näkökulmasta on käytetty myös termiä puuteteoreettinen näkökulma, koska painotus on siinä, mitä kuuroilta puuttuu kuulevaan verrattuna. (Jokinen 1991: 61-62, 'Viittomakielisten yhteisö', Kuurojen liiton kotisivulla.) Lääketieteelliseen näkökulmaan ja enemmistön tekemiin määritelmiin perustuu myös oralismi. Oralismien aikakaudella kuuroille annettiin opetusta pelkästään puhekielellä ja viittomakielen käyttö oli rangaistavaa. Tällöin ajateltiin viittomakielen käytön estävän puheen oppimisen. Suomessakin oralismi on ollut hallitseva menetelmä kouluissa aina 1970 -luvulle saakka. Viittomakielen käyttö on ollut kouluissa kiellettyä. 1970 -luvulla viittomien käyttö sallittiin puheen oheen. (Jokinen 1991b: 61). Lääketieteellinen näkökulma on enemmistön vähemmistöstä tekemä luokittelu. Allardt ja Starck (1981: 39) toteavat, että toisten tekemä luokittelu perustuu aina vähintään osittain johonkin ryhmän ulkoiseen tuntomerkkiin. Lääketieteellisessä näkökulmassa kuulon puute siis riittää perusteeksi sille, että kuuleva enemmistö määrittelee kuurot vammaisryhmäksi.

Sosiokulttuurinen näkemys kuurouteen on se, jota kuurot itse kannattavat. Siinä kuuroutta ei pidetä vammana, vaan yhtenä henkilön *ominaisuutena*. Kuurot luokittelevat itsensä kielivähemmistöksi ja kulttuuriryhmäksi. Kun lääketieteellisessä näkökulmassa kuulon aste on keskeinen luokitteluperuste, sosiokulttuurisessa näkemyksessä keskeisintä ei ole kuulon puuttuminen, vaan samastuminen kuurojen kulttuuriryhmään sekä viittomakielen käyttö (Kuurot ja viestintä 1997: 4, Padden & Humphries 1988:4). Sosiokulttuurisessa näkökulmassa kuurous määritellään yhteisön sisäisistä lähtökohdista käsin ('Viittomakielisten yhteisö', Kuurojen liiton kotisivulla). On käytetty myös termiä asenteellinen kuurous

(*attitudinal deafness*), joka käytännössä tarkoittaa samaa kuin samastuminen kuurojen kulttuuriin (ks. esim. Baker & Cokley 1980). Keskeistä on siis se, että pelkkä kuulon puuttuminen ei tee ihmisestä *kulttuurisesti kuuroa*. Ensinnäkään kaikki audiologisesti kuurot eivät käytä viittomakieltä tai pidä itseään kulttuurisesti kuurona. Esimerkiksi aikuisena kuuroutunut ei välttämättä edes halua opetella viittomakieltä. Jos koko aikuisikä on kulunut kuulevien maailmassa, identiteetti on kuulevan, vaikka kyky kuulla katoaisikin. Myös vanhana kuulonsa menettäneet ovat harvoin kuurojen parissa. Näihin ryhmiin kuuluvat saattavatkin määritellä ja kokea itsensä *kuulovammaisiksi*. Jokinen (1991a: 15) käyttää termiä ei-kulttuurinen kuuro kuuroutuneista sekä niistä kuuroista, jotka ovat saaneet oralistisen kasvatuksen. Toisaalta kuurojen kulttuuriryhmään samastuvista kuuroista monet saattavat kuulla jonkin verran. Lääketieteellisesti heidät voitaisiin luokitella huonokuuloisiksi, mutta he itse samastuvat kuuroihin ja käyttävät viittomakieltä. Yhdysvaltalaisessa kirjallisuudessa käytetään yleisesti kahta kirjoitustapaa sanalle deaf. Pienellä kirjoitettuna sanalla deaf tarkoittaa henkilöä, joka ei kuule. Kun sana kirjoitetaan isolla (Deaf), sillä viitataan kulttuurisesti kuuroon, ts. henkilöön, joka samastuu kuurojen kulttuuriryhmään. (ks. esim. Padden & Humphries 1988.) Suomessa vastaava tapa kirjoituksessa ei ole vakiintunut. *Tässä tutkimuksessa termillä kuuro viitataan aina kulttuurisesti kuuroon, viittomakieliseen henkilöön.*

Suomessa eriasteisesti kuulovammaisia henkilöitä on n. 300 000, joista viittomakielisiä on n. 5000 (Rissanen 1985:5, Kuurot ja viestintä 1997:4), eli noin promille kansasta. Kuurojen yhteisössä on parhaillaan käynnissä keskustelu siitä, olisiko termi kuuro korvattava sanalla viittomakielinen. Samalla pohditaan rajanvetoa sille, kuka on viittomakielinen. Viittomakieli on luonnollisesti *äidinkieli* kuurojen vanhempien kuuroille lapsille. Kuitenkin myös kuurojen vanhempien *kuulevalle* lapselle viittomakieli on äidinkieli. Jos vanhemmat ovat kuulevia ja lapsi kuuro, viittomakieli on tälle kuurolle lapselle on *ensikieli*, ei äidinkieli. Ensikielellä tarkoitetaan kieltä, jota henkilö pääasiassa käyttää vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Tässä tutkimuksessa käytetään pääasiassa termiä kuuro sen yleisyyden vuoksi.

2.2 Viittomakieli

Me kuulevat olemme tottuneet ajattelemaan, että kieli on jotain, jota tuotetaan puhumalla ja vastaanotetaan kuulon kautta. Kuitenkin on olemassa myös kieliä, jotka tuotetaan käsillä ja ilmeillä ja vastaanotetaan näön kautta, eli viittomakieliä.³ Varsin yleinen väärinkäsitys viittomakielestä on se, että se on apuväline tai jonkun ”keksimä” kieli. Se täyttää kuitenkin luonnolliselle kielelle asetettavat kriteerit (Rissanen 1985: 6-9). Viittomakieli on siis luonnollinen kieli, joka vain *tuotetaan* eri tavoin kuin puhutut kielet.

2.2.1 Viittomakielen rakenne

Viittomakieli on visuaalis-gesturaalinen kieli. Puhutut kielet ovat auditiivis-verbaalisia, eli ne tuotetaan pääasiassa äänellä ja vastaanotetaan kuulon avulla. Viittomakieli tuotetaan käsillä ja ilmeillä ja vastaanotetaan näön avulla. Puhutuissakin kielissä nonverbaaliseen viestintään kuuluu eleiden ja ilmeiden käyttö. Niissä kuitenkin ilmeet ja eleet ovat tavallisesti tiedostamattomia. Ratkaiseva ero puhuttujen ja viittomakielten välillä on se, että viittomakielessä osalla eleistä ja ilmeistä on *kieliopillinen* merkitys. Toisin sanoen joihinkin viittomiin (viittoma on yksittäinen viittomakielen ”sana”) kuuluu tietty ilme. Yksi esimerkki viittomiin liittyvistä ilmeistä on kysymyksiin liittyvät ilmeet eli kysymysoperaattorit. Avoimissa kysymyksissä (esim. mikä, mitä, kuka?) kulmat ovat kurtussa ja silmiä siristetään samalla, kun kysymysviittoma viitotaan. Suljettua (-ko, -kö –päätteistä) kysymystä viitottaessa kulmakarvat ovat koholla ja silmät laajenevat. (Rissanen 1985: 96, 101.) Näitä ”pakollisia” kasvojen ilmeitä kutsutaan viittomakielen nonmanuaalisiksi (ei-manuaalisiksi) elementeiksi, kun viittomat puolestaan ovat manuaalisia elementtejä. Nonmanuaaliset ilmeet ovat eri asia kuin nonverbaalinen ilmaisu. Nonmanuaaliset ilmeet liittyvät viittomakielen rakenteeseen, nonverbaalisella ilmaisulla sanoman sisältöä voi painottaa tai värittää eri tavoin – kuten puhutuissakin kielissä.

³ Tutkimuksissa on löydetty myös kieliä, joissa kieli on *sekä* viitottua *että* puhuttua. Kieltä ymmärtääkseen on osattava kielen puhutut ja viitotut osat. (ks. Stokoe 1996.)

Viittomakieli täyttää kaikki luonnolliselle kielelle asetettavat kriteerit (ks. tarkemmin Rissanen 1985: 6-9). Se ei ole pantomiimia tai elekieltä, eivätkä viittomat ole suoria ”kuvia” esineistä tai asioista. Viittomakielellä voi keskustella yhtä hyvin konkreettisista kuin abstrakteistakin asioista. Yksi luonnollisen kielen kriteereistä on arbitraarisuus, jolla tarkoitetaan kielen mielivaltaisuutta. Eli kielellisen merkin ei tarvitse muistuttaa asiaa, johon sillä viitataan. Suomen kielessä ei ole esimerkiksi mitään syytä kutsua pöytää juuri pöydäksi, vaan sana on ”valittu” mielivaltaisesti kuvaamaan tiettyä esinettä. Arbitraarisuuden vastakohtana voidaan pitää ikonisuutta, jolla tarkoitetaan sitä, että kielellinen merkki on konkreettisen asian kuva. Suomen kielessä ikonisina voidaan pitää sanoja, jotka kuvailevat esimerkiksi jotain ääntä, kuten ”Puro *lirisee*.” Viittomakielessä on *muutamia* viittomia, jotka ovat tässä mielessä ikonisia.⁴ Nekin ovat kuitenkin sopimuksenvaraisia. Esimerkiksi suomalaisessa viittomakielessä viittomassa KISSA kuvataan kissan silittämistä, ASL:ssa (*American Sign Language*) viittomassa CAT sipaistaan suupieltä etusormella ja peukalolla, eli kuvataan kissan viiksiä. Eri viittomakielissä ikoniset viittomat ovat siis muodostuneet eri näkökulmista: ikoninen viittoma voi kuvata esineen tai asian koko ulkonäköä tai osaa siitä tai kuvata merkkiin kohdistuvaa ihmisen toimintaa. (Rissanen 1985:5-8, 27-29.). Esimerkiksi tutkimuksissa kuuron lapsen kielen omaksumisessa on huomattu, että lapset eivät käytä ikonisuutta apuna kielen oppimisessa. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että lapsi ei tunnista sitä perustaa, jonka perusteella viittoma on ikoninen, ts. mikä on ikonista aikuiselle, ei välttämättä ole sitä lapselle. (ks. Haukioja 1991.) Toisaalta omista opinnoistani olen huomannut meidän kuulevien aikuisten käyttävän tällaista ikonisuusajattelua kielen oppimisen apuna. Viittomia on helpompi painaa mieleen, jos keksii jotain, mihin kytkee viittoman – vaikka yhteys olisikin keinotekoinen.

Viittomakielten sisältä löytyy murteita – niin alueellisia kuin sosiaalisia – samoin kuin puhutuissa kielissä. Suomessa viittomakielen murteiden pääparina pidetään suomea käyttävien kuurojen ja suomenruotsalaisten kuurojen murteita (Rissanen 1985:14). Nähtävästi molempien näiden päämurteiden sisältä löytyy muita alueellisia murre-eroja.

⁴ Viittomakielen rakenteen yksi piirre on rakenteellinen ikonisuus. Terhi Rissanen (1985: 28) toteaa, että viittomat ovat ennemminkin sekoitus ikonisuutta ja symbolisuutta kuin puhtaasti jotain tiettyä merkkityyppiä.

Myös viestinnän rekisterit vaihtelevat viestintätilanteiden ja -kumppaneiden mukaan. Juhlapuheessa viitotaan eri tavalla kuin ystävän kanssa jutellessa.

Viittomakieli ei ole kansainvälistä, mutta viittomakielisten on helpompi ylittää eri maiden kielirajat kuin puhuttujen kielien edustajien, koska kielten rakenteet ovat samantyyppiset ('Viittomakieli – kuuron äidinkieli', Kuurojen liiton kotisivulla). Eri viittomakielten edustajat voivat mukauttaa omaa viittomakieltään toisen maan viittomakielen suuntaan. Tässä työssä puhutaan yksinkertaisuuden vuoksi viittomakielestä, vaikka niitä onkin useita. Jos toisin ei mainita, viittomakielestä puhuttaessa tarkoitetaan aina suomalaista viittomakieltä. On olemassa myös kansainvälistä viittomista, jota käytetään eri maista tulevien kuurojen kohtaamisissa, mutta kyseessä ei ole *kieli*. Kansainvälisessä viittomis-
tossa on hyödynnetty eri viittomakielien yhteisiä piirteitä. Myöskään viitottu suomi ei ole kieltä. Siinä sanasto on osin viittomakielistä, mutta kielioppi pääosin suomen kielen mukaista. Viitottua suomea käyttävät yleensä lähinnä kuuroutuneet ja huonokuuloiset, siis henkilöt, joille suomen kieli on äidinkieli. Myös suomen kieltä osaavat kuurot voivat käyttää viitottun suomen eri variaatioita esim. keskustellessaan kuulevan viittojan kanssa. (Kuurojen kielipoliittinen ohjelma 1993: 7.)

2.2.2 Viittomakielen merkitys ja asema

Viittomakieli on ainoa kieli, jonka kuuro voi omaksua spontaanisti. Esimerkiksi Suomessa kuuron henkilön äidinkieli tai ensikieli on viittomakieli ja suomi tai ruotsi on toinen kieli. Kuuro henkilö voi oppia puhumaan, mutta ilman kuuloa palaute omasta puhumisesta täytyy opetella näön ja tuntoaistin avulla. (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985: 9, 13.) Tämä on huomattavasti hitaampi prosessi, mitä luonnollinen kielen omaksuminen on. Viittomakielen arvo äidinkielenä ei ole edelleenkään itsestään selvää. Suurin osa kuuroista lapsista syntyy kuuleville vanhemmille, joilla ei ole ”valmiina” tarpeeksi tietoa kuuroudesta ja viittomakielestä. Nykyisessä kuuron lapsen kuntoutusjärjestelmässä painotetaan edelleen kuulon ja puheen kehittämistä eikä kuuron lapsen luonnollisen kielenkehityksen tarpeita (EUD viittomakieliprojekti, Suomen kansallisen komitean loppuraportti 1997: 2.)

Kuulon ja puheen kehittämisen painotus viittomakielen sijaan näkyy tällä hetkellä myös sisäkorvaimplantista käytävässä keskustelussa. Sisäkorvaimplanti on eräänlainen korvan

sisään leikattava kuulolaite, johon kuitenkin kuuluu myös kehon ulkopuolinen osa. Lääketieteellisestä näkökulmasta katsottuna tämä laite 'palauttaa' kuulon ja suo kuuroille mahdollisuuden kuulla ja puhua. Vielä ei kuitenkaan ole todisteita siitä, että implantoinnista olisi hyötyä syntymäkuuroille tai ennen kielen oppimista kuuroutuneelle. Tästä syystä Kuurojen Liitto on ottanut kantaa *pienille lapsille* tehtävään sisäkorvaimplantointiin, eikä suosittele leikkausta lapsille. Tällä lausumalla Kuurojen Liitto haluaa suojella nimenomaan lapsen kielen kehittymistä. Sisäkorvaimplantti ei nimittäin takaa sitä, että kuurosta tulee kuuleva. Ja vaikka leikkaus onnistuisikin, kestää aikansa, ennen kuin äänille alkaa syntyä merkityksiä. Jos pohjalla ei ole kieltä, minkä pohjalta näitä merkityksiä hahmotetaan, oppiminen on varsin hidasta. Tällaisessa tilanteessa auttaisi, jos pohjalla olisi jo yksi kieli, viittomakieli, jonka pohjalta ääneen ja puhumiseen perustuvaa kieltä pystyisi hahmottamaan paremmin. Jos kuuron lapsen perhe keskittyy pelkästään sisäkorvaimplantin saamiseen ja kuulon kehittämiseen, viittomakieli jää helposti sivummalle. Tässä on se riski, että jos leikkaus ei onnistukaan tai kuulo ei parane "riittävästi", lapsi ei omaksu oikein mitään kieltä kunnolla. (ks. esim. Malm, Mäkipää & Wallvik 1999: 16-18.)

Suomi on kolmas viittomakielen perustuslakitasolla tunnustanut valtio maailmassa ja esimerkiksi ainoa EU -maa, joka on kirjannut perustuslakiin oikeuden käyttää viittomakieltä (Kuurot ja viestintä 1997:4, EUD Sign Languages Project 1996-97: 4). Vaikka viittomakieli on tunnustettu Suomessa perustuslakitasolla, esimerkiksi kuurot lapset eivät välttämättä saa opetusta viittomakielellä. Koululainsäädännön mukaan kuulovammaisten opetuksessa voidaan käyttää *myös* viittomakieltä ja lisäksi viittomakieltä voidaan opettaa oppiaineena. Viittomakieliset oppilaat ovat usein samoissa opetusryhmissä suomenkielisten, dysfaattisten ja viittomia kommunikaation *tukena* käyttävien huonokuuloisten oppilaiden kanssa. Tällaisessa ryhmässä viittomakielisestä yhteisöstä ei synny riittävän vahvaa lapsen kielen kehittymisen ja samastumisen kannalta. Opetuksessa ei ole huomioitu riittävästi sitä, että vain osa kuuroista lapsista – kuten kuulevistakin – tarvitsee erityisopetusta. Muille riittäisi viittomakielinen yleisopetus. (EUD Viittomakieliprojekti: Suomen kansallisen komitean loppuraportti 1997: 3.) Syksyllä 1998 Jyväskylän yliopistossa alkoi viittomakielinen luokanopettajakoulutus, jonka tarkoituksena on juuri saada kuuroille lapsille viittomakielisiä opettajia. Koulutuksen aloitti kymmenen opiskelijaa.

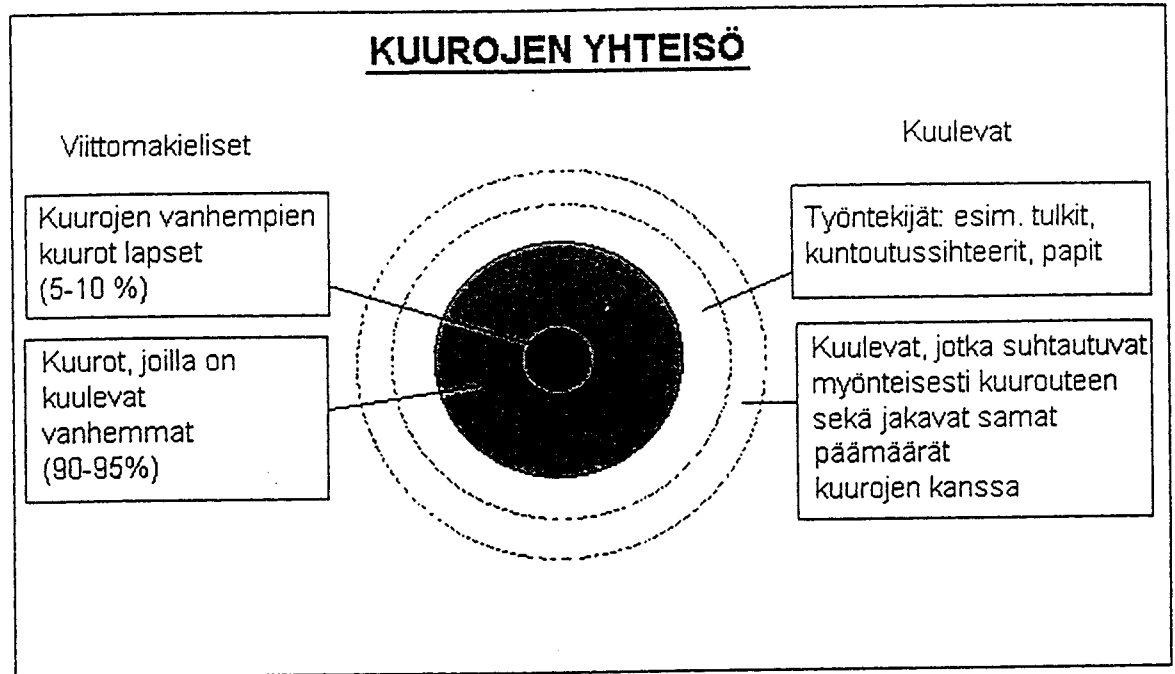
Tähänastinen viittomakielen tutkimus on painottunut kielitieteeseen. Viittomakielen tutkimus on kohtalaisen nuorta. 1960 -luvulla sekä William C. Stokoe Yhdysvalloissa että Ben Trevroot Hollannissa aloittivat viittomakielen kielitieteellisen tutkimuksen. Useimmissa maissa viittomakielen tutkimusta ei ole vielä lainkaan. Eniten tutkimusta on tehty Yhdysvalloissa, lisäksi esimerkiksi Ruotsi kuuluu edelläkävijämaihin. (Malm 1991: 48.) Suomessa viittomakielen tutkimus on aloitettu Helsingin yliopistossa 1980 -luvun alussa. Terhi Rissanen (1985) on tehnyt tutkimuksen suomalaisen viittomakielen perusrakenteesta. Sitten esimerkiksi Turun yliopistossa on tehty tutkimusta viittomakieleen kuuluvasta tilaan sijoittamisesta ja näkökulman vaihtamisesta (Rissanen 1991: 191).⁵ Valmis-teilla tällä hetkellä on mm. julkaisut suomalaisen viittomakielen lukuviittomista sekä polysynteettisistä viittomista, lisäksi tutkitaan suomenruotsalaista viittomakieltä (Lappi 1999: 11). Kaikenkaikkiaan viittomakielen tutkimus Suomessa on vielä kuitenkin suhteellisen vähäistä.

2.3 Kuurojen yhteisö

Kuurojen yhteisö on syntynyt Suomeen jo 1800 -luvulla. Niin Suomessa kuin muuallakin kouluilla on ollut tärkeä merkitys yhteisön kehittymiselle. Kouluissa kuurot ovat löytäneet vertaisryhmän, jonka kanssa käyttää omaa kieltä. Suomessa Carl-Oskar Malm, joka itse oli kuuro, perusti ensimmäisen kuurojen koulun Porvooseen vuonna 1846. Ensimmäinen valtion kuurojenkoulu perustettiin Turkuun vuonna 1860. Koulussa tutustuneet kuurot halusivat jatkaa yhteydenpitoa ja tältä pohjalta alkoivat muodostua kuurojen yhdistykset, joista ensimmäinen perustettiin Turkuun vuonna 1886. (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985: 46, 67.) Kuurojen yhdistykset ovat tänäkin päivänä kuuroille tärkeä kokoontumispaikka.

⁵Viittomakielessä asiat, joista puhutaan, voidaan sijoittaa viittomatilaan. Asia, josta puhutaan, voidaan sijoittaa tilassa tiettyyn kohtaan ja kertomuksen jatkuessa asiaan voidaan viitata osoittamalla paikkaa, johon se on asetettu. Turussa on tutkittu mm. sitä, kuinka pitkään yksi tällainen paikka ”säilyy”, eli kuinka pitkään samaan paikkaan voidaan osoittaa (Rissanen 1991).

Sosiokulttuurisen näkemyksen mukaan kuurot muodostavat oman kieli- ja kulttuuriryhmän. Näitä laajempi käsite on kuitenkin *kuurojen yhteisö*. Seuraavassa kuviossa on kuvattu kuurojen yhteisön rakenne.

Kuvio 1. Kuurojen yhteisön rakenne. (Jokisen, Kauppisen ja Selinin 1995 pohjalta)

Kuurojen yhteisön ydinryhmän muodostavat kuurot perheet, eli perheet, joissa sekä vanhemmat että lapset ovat kuuroja. Kuurojen vanhempien kuurot lapset – kuten myös kuulevat lapset – omaksuvat viittomakielen ja kuurojen kulttuurin suoraan vanhemmiltaan. Lisäksi ydinryhmään kuuluvat sellaiset kuurot kuulevien vanhempien lapset, jotka ovat olleet hyvin varhaisesta vaiheesta asti yhteisön mukana. Ydinryhmästä seuraavana ovat kuurot, joilla on kuulevat vanhemmat. Nämä kaksi sisintä ryhmää muodostavat kuurojen yhteisön *viittomakielisen* osan. Tämä viittomakielinen osa yhteisöstä muodostaa kuurojen *kulttuuriryhmän*. Kuurojen yhteisön uloimmat osat eivät ole yhtä tarkkarajaisia kuin kaksi sisempää osaa. Nämä ulommat kehät muodostuvat kuulevista. Näistä kahdesta sisemmälle kehälle asettuvat kuurojen parissa työskentelevät kuulevat, kuten tulkit, papit, kuntoutussihteerit ja opettajat. Uloimman kehän muodostavat kuulevat, jotka suhtautuvat myönteisesti kuurouteen ja viittomakieleen, osallistuvat yhteisön toimintaan sekä jakavat yhteisön

päämäärät. (Jokinen, Kauppinen & Selin 1995, 'Viittomakielisten yhteisö', Kuurojen liiton kotisivulla.)

2.4 Kuurot etnisenä- ja kulttuuriryhmänä

Kuurojen yhteisön viittomakielinen osa, eli kulttuuriryhmä, voidaan määritellä myös etniseksi ryhmäksi. Erik Allardt ja Christian Starck (1981:15) ovat määritelleet etnisen ryhmän ihmisryhmäksi, joka eroaa ympäristöstä ”kielellisesti, kulttuurisesti tai rodullisesti”. Kuurot eroavat sosiokulttuurisen näkemyksen mukaan kuulevista paitsi kielellisesti, myös kulttuurisesti. Ryhmän täytyy täyttää neljä ehtoa, jotta sitä voi kutsua etniseksi ryhmäksi. Ehdot ovat:

1. Itse tehty luokittelu (samastuminen)
2. Sukujuuret
3. Erityiset kulttuuripiirteet
4. Sosiaalinen organisaatio ryhmän jäsenten keskinäistä vuorovaikutusta varten sekä ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta varten.

Näistä ehdoista jokaisen ryhmään kuuluvan täytyy täyttää ainakin yksi, lisäksi ryhmässä on oltava ihmisiä, jotka täyttävät kaikki ehdot. Ensimmäinen etniseksi ryhmäksi kutsumisen edellytys on, että osa, yleensä ryhmän enemmistö, luokittelee itsensä ryhmän jäseneksi ja samastuu ryhmään. (Allardt & Starck 1981: 38-39.) Juuri tämä on keskeistä kuurojen ryhmässä; kuurot luokittelevat itsensä kuurojen *kulttuurin jäseniksi* sekä *viittomakielisiksi*. Keskeisintä ei olekaan kuulon aste, niin kuin usein luullaan. Ihminen voi olla audiologisesti täysin kuuro kuulumatta kuurojen kulttuuriin tai kuulla suhteellisen hyvin, mutta samastua kuurojen ryhmään.

Sukujuurten vaatimus erottaa etnisen ryhmän esimerkiksi uskonnollisista ryhmistä (Allardt & Starck 1981: 39). Verrattuna muihin etnisiin, kielellisiin tai kulttuurivähemmistöihin kuurojen yhteisölle on erikoista se, että vain n. 10 % kuuroista lapsista syntyy kuuroille vanhemmille (Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio 1985:21, Padden & Humphries 1988:5). Eli valtaosa kuuroista lapsista syntyy perheeseen, jonka (puhuttua) kieltä lapsi ei voi omaksua luonnollisella tavalla, spontaanisti. Tästä syystä kuurojen perheiden rooli on yhteisössä hyvin merkittävä. Kuuroissa perheissä kulttuuri jatkuu ”itsestään”, kun lapsilla ja vanhemmilla on yhteinen kieli. Nämä kuurot lapset sosiaalistuvat kuurojen kulttuuriin

jo kotona. Kuurojen perheiden kuurot lapset välittävät sitten kotona omaksumaansa kuurojen kulttuuria esim. koulussa niille kuuroille lapsille, joiden vanhemmat ovat kuulevia. Tätä prosessia tuetaan nykyisin myös erilaisilla projekteilla, joissa kuuleville vanhemmille annetaan tietoa ja opetusta viittomakielestä ja kuurojen kulttuurista. Sukujuurten kohdalla voidaan mainita myös kuurojen endogaamiset avioliitot, n. 90% kuuroista avioituu keskenään (Jokinen 1991: 61).

Kuurojen ryhmä täyttää myös Allardtin ja Starckin (1981:15) esiin tuoman sosiaalisen organisoitumisen vaatimuksen. Kuuroilla on runsaasti yhteistyötä kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Valtakunnallinen keskusjärjestö on Kuurojen Liitto ry., joka toimii etujärjestönä Suomen kuuroille. Maa on jaettu viiteen piiriin ja ympäri Suomea on 53 paikallista kuurojen yhdistystä, joissa kuuroilla on mahdollisuus tavata oman kieliryhmänsä edustajia. Yhteistyötä on paljon myös kansainvälisellä tasolla; kansainvälisiä järjestöjä ovat mm. Kuurojen pohjoismainen neuvosto, Kuurojen Euroopan unioni (EUD) ja Kuurojen maailmanliitto (The World Federation of the Deaf). Yhteiskuntaan osallistumista varten on olemassa tulkkipalveluorganisaatio, jonka ryhmä on itse luonut ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta varten. (Jokinen 1991b: 61, 'Kuurot kansainvälisessä yhteistyössä', Kuurojen liitto ry:n kotisivulla.)

Yksi etniseksi ryhmäksi määrittelyn ehdoista on se, että ryhmällä on erityispiirteitä. Kuurojen kulttuuriin kuuluvat ihmiset käyttävät viittomakieltä, käyttäytyvät kuten kuurot ihmiset ja jakavat keskenään itseään ja toisia koskevia uskomuksia. Yhteistä on näön varassa selviytyminen ja kuurojen kulttuurille tyypilliset tavat, arvostukset ja perinteet. (Kuurojen kielipoliittinen ohjelma 1993: 6, Padden & Humphries 1988:2.) Juuri tähän sisältyy se ajatus, että kuurojen kulttuurissa voi olla myös *viestintää* ohjaavia tapoja ja arvostuksia, jotka eroavat puhutun viestinnän vastaavista. Tämä on keskeinen lähtökohta käsillä olevalle tutkimukselle. Tavoitteena on tarkastella viittomakielistä ensikeskustelua nimenomaan kulttuurinäkökulmasta sekä puheviestinnän näkökulmasta.

Vaikka kuurojen kulttuuriryhmä täyttää edellä mainitut etnisen ryhmän vaatimukset, tässä tutkimuksessa termiä etninen ryhmä ei käytetä, koska termi mielletään tavallisesti koskemaan rodullista tai kansallista ryhmää. Siksi termin käyttö ei tässä tunnu luonteelta. Tutkimuksessa käytetään pääasiassa termejä kuurojen kulttuuri tai kulttuuriryhmä.

Nämäkään termit eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä. Vaikka kuurojen ajateltaisiin muodostavan oman kulttuurin, kuurot ovat silti myös kansallisen kulttuurin jäseniä ja esimerkiksi meillä suomalaisiksi sosiaalistuneita. Kulttuuri ei kuitenkaan ole pelkästään kansallista tai etnistä, vaan niiden alla voi lisäksi olla ala- ja rinnakkaiskulttuureja. Voidaan luokitella esimerkiksi nais- ja mieskulttuurit, nuorisokulttuuri tai jopa yksittäisen työyhteisön tai perheen kulttuuri. Jokainen meistä kuuluu useamman kulttuurin piiriin ja on vaikea arvioida sitä, missä kohden mikäkin kulttuuri vaikuttaa esimerkiksi yksilön viestintäkäyttäytymiseen. (Pörhölä 2000, Pörhölä, Sallinen & Isotalus 1997: 472.) Kansallinen kulttuuri on se, jonka yhteyttä yksilön käyttäytymiseen pidetään helposti tärkeimpänä, mutta se ei välttämättä ole sitä. Esimerkiksi tutkimuksessa, jossa vertailtiin yhdysvaltalaisen ja suomalaisten opiskelijoiden sosiaalista tyyliä, läheisyyden ilmaisemisessa ei ollut merkittäviä eroja kansallisen kulttuurin perusteella. Kuitenkin samassa tutkimuksessa naisten ja miesten välillä oli havaittavissa merkittävä ero läheisyyden ilmaisemisessa. (Sallinen-Kuparinen, Thompson & Klopff 1991: 42.) Nais- ja mieskulttuurit näyttivät siis tässä ylittävän kansallisen kulttuurin merkityksen. Lisäksi ei pidä unohtaa sitä, että kuvaukset kulttuureista ovat aina jossain määrin yleistäviä. *Kaikki* samaan kulttuuriin kuuluvat eivät viesti samalla tavalla tai edes arvosta samoja asioita viestinnässä. Myöskään yksittäisen ihmisen viestintä ei ole stabiilia; yksilö voi valita noudattavansa eri tilanteissa eri kulttuurin tai alakulttuurin normeja (Pörhölä 2000). Tämä täytyy muistaa, kun tarkastellaan eri kulttuureista tehtyjä viestintätyylien kuvauksia.

Voisiko kuurojen kulttuurin sitten ajatella olevan alakulttuuri suomalaiselle kansalliselle kulttuurille? Termejä alakulttuuri (*subculture*) ja kulttuuriryhmä (*cultural group*) on käytetty ryhmistä, joiden arvot ja normit ovat eroavat ympäröivästä yhteiskunnasta, mutta joitakin arvoja ja tapoja myös jaetaan (vrt. vastakulttuuri). Kuurot kirjoittajat ovat välttäneet näiden termien käyttöä kirjoittaessaan kuurojen kulttuurista. Erityisesti sanan alakulttuuri käyttöä on vältetty, jotta ei syntyisi mielikuvaa kuurojen kulttuurin alemmuudesta suhteessa kuulevien kulttuuriin. (Andersson 1987: 261.) Kuurojen kulttuuri ei kuitenkaan ole kuulevasta valtakulttuurista täysin erillinen osa. Jo se yhdistää kuuroja ja kuulevia toisiinsa, että n. 90 % kuuroista on kuulevat vanhemmat. Toisaalta kuitenkin kuurot eroavat kuulevista paitsi kielen, myös esimerkiksi ajattelutavan ja perinteiden suhteen (esim. Kuurojen kielipoliittinen ohjelma 1993: 6). Toisaalta jos termiä kulttuuri käytetään jopa niin pienen yksikön kuin perheen kohdalla tai puhutaan organisaatiokulttuureista,

miksi sitä ei käytettäisi kuurojen kohdalla? Kuten edellä tuli ilmi, kuurojen ryhmä kuitenkin täyttää esimerkiksi etniselle ryhmälle asetettavat vaatimukset. Tässä toisaalta huomataan kulttuurin määrittelymisen vaikeus ylipäätään. Tässä tutkimuksessa käytetään kuitenkin rinnakkain termejä kuurojen kulttuuri ja kulttuuriryhmä. Kuurojen kulttuuriryhmällä viitataan konkreettiseen joukkoon ihmisiä, joka muodostaa kulttuurin. *Kulttuuri* on abstraktimpi käsite; tapa ajatella ja toimia, joka vaikuttaa tietyn *kulttuuriryhmän* – kuurojen kulttuuriryhmän –käyttäytymiseen. Termiä alakulttuuri ei tässä käytetä, koska kuurot kirjoittajat eivät sitä suosi. Perusteena on käyttää tutkittavasta ryhmästä sitä termiä, jota he itse itsestään käyttävät.

On todettava, että kuurojen kohdalla kulttuurin määrittelymisen tuo erityisen lisän se, että kuuleva valtaväestö määrittelee kuurot tavallisesti vammaisryhmäksi. Kuurot joutuvat perustelemaan ”kulttuuriuttaan” enemmän kuin esimerkiksi muiden kielivähemmistöjen – puhuttujen kielten – edustajat juuri tämän vammaisnäkökulman vuoksi. Lisäksi esimerkiksi jossain yhteiskunnan myöntämissä palveluissa kuurot määritellään vammaisiksi. Tästä aiheesta käytiin keskustelua esimerkiksi Keski-suomalaisen yleisönosastossa maaliskuussa 1999. Nimimerkki ”Selitystä kaipaava sivusta seuraaja” kysyi, miksi kuurot saavat erityisvammaistukea, vaikka he määrittelevät muodostavansa kulttuuriryhmän (Keski-suomalainen 10.3.1999). Tähän vastattiin, että esimerkiksi saadakseen tulkkipalvelua kuuron on tunnustauduttava vammaiseksi, pelkkä viittomakieliseksi ilmoittautuminen ei tulkkipalvelua takaa. Lisäksi todetaan, että vammaistukea ei tarvittaisi, mikäli kuuroilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet osallistumiseen, koulutukseen ja työhön kuin kuulevilla. (Kauppinen & Virpiranta-Salo 1999.) Kirjoituksen taustalla on siis se ajatus, että kuurojen tulisi saavuttaa tasa-arvoinen asema kuulevien kanssa, silloin vammaisuuden voisi jättää pois myös tältä osin. Keskustelua lääketieteellisen ja sosiokulttuurisen näkökulman välillä tullaan käymään luultavasti aina ja perustelua löytynee kummallekin näkökulmalle. Tässä tutkimuksessa kuurot kuitenkin määritellään kielivähemmistöksi ja kulttuuriryhmäksi. Kukin lukija voi pohtia sitä, miten itse tämän asian määrittelee.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen taustatekijöitä. Aluksi keskitytään määrittelemään kulttuuria sekä tarkastelemaan viestinnän ja kulttuurin yhteyttä. Seuraavaksi tarkastellaan viittomakielen tutkimusta, siinä käytettyjä näkökulmia sekä eritellään viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä. Kolmanneksi perehdytään viestintään ensitapaamisella epävarmuuden vähentämisen teorian ja tulosten ennakoinnin kautta. Teoreettisen viitekehysten lisäksi tässä luvussa määritellään myös joitakin tutkimuksessa käytettyjä käsitteitä.

3.1 Kulttuurin ja viestinnän yhteydet

Jokainen meistä on jonkin kulttuurin jäsen. Riippuen siitä, miten kulttuuri määritellään, voimme kuulua useampaankin kulttuuriin; paitsi kansalliseen kulttuuriin, ehkä myös johonkin alakulttuuriin. Kulttuuri ja viestintä ovat toisiinsa kytköksissä. Parhaimmillaan kulttuurin on todettu olevan viestintää ja viestinnän kulttuuria (Gudykunstin ja Ting-Toomeyn (1988: 27) mukaan Hall 1959). Seuraavassa käsitellään tarkemmin kulttuuria sekä kulttuurin ja viestinnän yhteyttä toisiinsa.

3.1.1 Kulttuuri

Kulttuuria on määritelty monin tavoin. Arkikäytössä kulttuurilla viitataan usein korkeakulttuuriin; taiteeseen, teatteriin tai musiikkiin. Laajemmassa merkityksessä kulttuurilla tarkoitetaan tietyn ihmisryhmän omaksumia toimintatapoja. Hofstede (1994: 5) erottelee kulttuurin kulttuuri ykköseksi ja kulttuuri kakkoseksi. Kulttuuri ykkösellä tarkoitetaan kaikkea mielen sivistämiseen liittyvää, kuten kirjallisuutta tai taidetta. Kulttuuri kakkonen on puolestaan *mielen ohjelmointi*, joka erottaa eri ryhmiin tai luokkiin kuuluvat ihmiset toisistaan. Tiettyihin kulttuuriryhmiin kuuluvilla ihmisillä on *jaettuja* käsityksiä siitä, mikä on oikeaa tai väärää toimintaa erilaisissa tilanteissa. Kulttuuri on merkityssysteemi, jonka tietyn yhteisön enemmistö jakaa keskenään. Tämä merkityssysteemi muodostuu yhteisistä perinteistä, uskomuksista, arvoista ja normeista (Ting-Toomey & Chung 1996: 237.)

Sosiokulttuurisen näkökulman mukaan kuurojen merkityssysteemi tai mielen ohjelmointi on erilainen kuin kuulevilla. Kuurojen kielipoliittisessa ohjelmassa (1993: 6) todetaan: ”Kuurojen kulttuuri on elämänmuoto, johon sisältyvät kokemus kuurona elämisestä, selviytyminen näön varassa ja näiden mukaiset ongelmanratkaisut, tavat, arvostukset ja perinteet. Yhdistävänä tekijänä on viittomakieli.” Tämä määritelmä muistuttaa Argylen (1974) luokittelua piirteistä, joista kulttuuri koostuu:

1. Yhteinen kieli, jonka avulla symboloidaan ja luokitellaan tapahtumia
2. Yhteinen tapa havaita ja ajatella maailmaa
3. Yhteisesti hyväksytyt nonverbaalisen viestinnän ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tavat, jotka tekevät yhdessä toimimisen mahdolliseksi
4. Säännöt ja tavat, jotka kertovat miten erilaisissa tilanteissa pitää toimia
5. Yhteisesti hyväksytyt moraali ja muut arvot ja uskomukset
6. Materiaalinen kulttuuri, teknologia

Argyle (1974: 78)

Samana kulttuurin jäsenillä on siis yhteinen tapa hahmottaa maailmaa ja asioita. Hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä on olemassa sääntöjä ja niihin liittyviä toimintatapoja. Argylen (1974: 83) mukaan koko kulttuurin käsite voitaisiin periaatteessa kuvata normien kautta – kulttuurit eroaisivat sen mukaan, millaisia normeja niissä on. Tämä määrittelytapa ei kuitenkaan ole yleinen kulttuurin määrittelyssä.

Kulttuureista puhuttaessa tarkoitetaan usein kansallista kulttuuria. Samassa maassa asuvien katsotaan muodostavan oman kulttuurin. Maiden sisällä on kuitenkin alueellisia, etnisiä ja uskonnollisia kulttuureja, joita voidaan kuvata samoilla ulottuvuuksilla, joilla kansallisia kulttuureita kuvataan. Nämä ryhmät ylittävät usein kansalliset rajat. (Hofstede 1994: 15-16.) Voidaankin sanoa, että yksilö on yhteiskunnan *jäsen*, mutta kulttuuri on *jaettava* (Hall 1981: 16, Rohner 1984 Gudykunstin & Ting-Toomeyn (1988:30) mukaan). Suomessa kuurot samastuvat kansallisella tasolla suomalaisiksi, etnisellä ja kielellisellä tasolla omaan kulttuuriinsa samalla tavoin kuin esimerkiksi suomenruotsalaiset tai saamelaiset. Etniseen ryhmään samastuminen voi jossain tilanteissa ylittää kansalliset rajat. Tästä hyvä esimerkki on kuvitteellinen Suomi-Ruotsi jääkiekkoturnaus, jossa joukkueina olisi kuuroja ja kuulevia joukkueita. Jos kuuro suomalainen joukkue pelaisi kuuroa ruotsalaista joukkuetta vastaan, suomalaiset kuurot kannattaisivat Suomen joukkuetta. Jos taas Suomen joukkue olisi kuuleva ja Ruotsin kuuro, suomalaiset kuurot

kannattaisivatkin mieluummin kuuroa Ruotsin joukkuetta.⁶ Tässä tapauksessa etninen tai kieliryhmä olisi tärkeämpi samastumiskohde kuin kansallinen kulttuuri. Tätä samastumista voi tapahtua myös viestinnän kohdalla. Voisi ajatella näin käyvän erityisesti kuurojen kohdalla, koska eri maiden viittomakielissä on samantyyppisiä piirteitä. Tosin sitä ei tiedetä, muistuttavatko *viestinnän* säännöt eri viittomakielissä toisiaan.

Vaikka kulttuuria on määritelty monella tavalla, on kolme seikkaa, joista antropologit ovat yhtä mieltä: **a.** kulttuuri ei ole synnynnäistä, vaan *opittua*, **b.** kulttuurin osatekijät ovat toisiinsa kytköksissä; kun johonkin osaan koskee, se vaikuttaa muihinkin ja **c.** kulttuuri on *jaettava* ja se määrittelee erilaisten ryhmien rajat (Hall 1981: 16). Kulttuuri siis opitaan, eli kulttuuri välittyy sukupolvelta toiselle. Tähän välittymisprosessiin kuuluu olennaisena osana viestintä. Hall (1959, Gudykunst ja Ting-Toomeyn (1988: 27) mukaan) on jopa todennut kulttuurin olevan viestintää ja viestinnän kulttuuria. Joka tapauksessa viestintä ja kulttuuri ovat vastavuoroisessa suhteessa toisiinsa. Kulttuuri vaikuttaa siihen, miten viestimme ja viestintätapamme voivat ajan myötä muokata kulttuuria. (Gudykunst & Ting-Toomey 1988: 17, 1996: 3).

Ihmiset tarkastelevat maailmaa omasta kulttuurista käsin ja sitä, mikä omassa kulttuurissa on tavallista, pidetään ”oikeana” (Hall 1981: 43). Tämä pätee myös viestinnän kohdalla. Tällä hetkellä kulttuurienvälisen viestinnän tutkimus on jo niin runsasta, että varsin yleisesti tiedetään eri kulttuureissa olevan erilaisia viestinnän sääntöjä ja tapoja. Kuurojen kohdalla ajatellaan helposti, että viestintä on muuten samanlaista kuin kuulevilla, mutta asiat esitetään viittomakielellä. Toki viittomakieli eroaa visuaalisuutensa vuoksi puheesta niin selvästi, että jo sen vuoksi viestintä on erilaista kuin puhuttu viestintä. Kieli voikin olla kulttuurin yksi määräävimpiä osia, ei kuitenkaan ainoa. Esimerkiksi kiinan kieli on kiinalaisen kulttuurin keskeinen osa. (Scollon & Scollon 1995: 137.) Viittomakielen merkityksen kuurojen kulttuurin määrittelyssä voi hyvällä syyllä sanoa olevan keskeinen. Tämän tutkimuksen taustana on kuitenkin sosiokulttuurinen näkemys kuuroudesta, johon sisältyy ajatus, että kuuroilla on yhteisiä tapoja ja arvostuksia, jotka poikkeavat kuulevien

⁶ Keskustelu Soveltavan kielentutkimuksen kesäkoulussa, viittomakieltä käsittelevässä workshopissa Jyväskylässä 10.6. 1999.

vastaavista. Eli kuuroilla voi olla myös varsinaisesti viittomakielestä riippumattomia viestintään liittyviä tapoja ja arvostuksia, jotka poikkeavat puhutun viestinnän vastaavista.

Kieli ja viestintä ovat kuitenkin kytköksissä toisiinsa. Kun kulttuurin on sanottu olevan viestintää, Allardt puolestaan (1988: 90-91) toteaa, että *kieli* vaikuttaa kulttuurisiin ajatustapoihimme ja välitämme kulttuuria kielen avulla edelleen sukupolvelta toiselle. Viestintä ja kieli rinnastetaankin arkikäytössä usein samaksi asiaksi. Kulttuurin osatekijät ovat kuitenkin toisiinsa kytköksissä niin, että yhtä osaa ei voida tarkastella täysin irrallaan muista (Hall 1981: 16). Viestintään tarvitaan kieltä ja kieli olisi merkityksetöntä, jos sitä ei viestittäisi. Tässä tutkimuksessa tarkastellaan viittomakielistä viestintää, mutta viestintää ei voi nostaa irti viittomakielestä. Keskeistä on kuitenkin se, että näkökulma tutkimuksessa on puheviestinnän, ei kielitieteen. Tällöin päähuomio ei ole kielessä eikä tutkimuksessa perehdytä kielen rakenteisiin.

3.1.2 Kulttuuriset säännöt, normit ja kohteliaisuus

Jokaisessa kulttuurissa on kirjoittamattomia normeja ja sääntöjä, joista olemme usein vain vähän tietoisia. Säännöt auttavat vuorovaikutuksessa, koska niiden perusteella voimme ennustaa kanssaihminen toimintaa ja näin sosiaaliset tilanteet etenevät sujuvasti. Jos henkilö ei toimi sääntöjen mukaan, vuorovaikutus häiriintyy ja säännön rikkoja leimataan helposti. (Argyle 1974: 85.) Oman kulttuurimme sisällä osaamme toimia yhteisten kulttuuristen normien ja tapojen mukaan, eikä meidän tarvitse tietää paljoa kohtaamastamme ihmisestä, jotta keskustelu sujuisi. Keskustellessamme vieraassa kulttuurissa toimimme helposti tietämättämme väärin, kun noudatamme oman kulttuurimme normeja ja sääntöjä. (Berger & Bradac 1982: 10.)

Reagan (1990: 76) toteaa, että tyypillisiä eroja kuurojen ja kuulevien käyttäytymisnormien välillä ovat erot katsekontaktin, kasvojen ilmeiden, koskettamisen ja elehtimisen käytössä. Myös viestintää säätelevät arvostukset ja normit vaihtelevat kulttuureittain. Kuurojen kulttuurin viestintää on tutkittu suhteellisen vähän, vaikka jo pelkästään kielen visuaalisuus tuo viestintään omat erityispiirteensä. Tutkittavaa olisi paljon: millaista esiintymistä arvostetaan kuurojen kulttuurissa, mitä erityispiirteitä on viittomakielisessä ryhmäkeskustelussa tai kahdenvälisessä keskustelussa?

Normin ja säännön käsitteiden määrittelyssä on erilaisia näkökulmia. Normit ja säännöt ajatellaan joskus samaksi asiaksi. Esimerkiksi Allardt (1988: 58) toteaa: "... ihmiset asettavat sääntöjä eli normeja toisilleen ja myös valvovat sääntöjen noudattamista." Toinen näkökulma on se, että normit ovat sääntöjä laajempia. Normit ovat ihmisiin kulttuurisesti juurtuneita periaatteita, jotka välitetään lapsille sosiaalistumisprosessin kautta. Kulttuuriset säännöt puolestaan ovat tilanteen ja viestijän mukaan neuvoteltavissa. Kulttuurisen normin loukkaaminen aiheuttaa jonkinlaisen peitellyn tai avoimen sanktion normia rikkovaa ihmistä kohtaan. (Gudykunst & Ting-Toomey 1988: 61-62.) Shimanoff (1980:64) toteaa kuitenkin, että poikkeaminen normista ei aiheuta negatiivisia sanktioita, mutta poikkeaminen säännöstä aiheuttaa. Hän tuo esiin esimerkin siitä, että kokeellisessa tutkimuksessa on usein normina, että koehenkilöt ovat yliopisto-opiskelijoita. Vaikka kyseessä on normi, se ei kuitenkaan ole sääntö, joka ohjaisi, että näin kuuluu tehdä. Poikkeaminen tästä normista ei aiheuttaisi rangaistusta. Normeja ja sääntöjä määritellään siis eri laajuiseksi. Määrittelyyn liittyy kuitenkin tavallisesti jonkinlainen "ohje" noudatettavuudesta ja rikottavuudesta.

Shimanoff (1980) määrittelee säännön seuraavasti: säännöt ovat a. noudatettavissa olevia (*followable*), b. toimintaa määrääviä (*prescriptive*) ja c. tilannesidonnaisia (*contextual*) ja d. säännöt koskevat käyttäytymistä (*pertain to behavior*). Se, että sääntöjä pitää pystyä noudattamaan, sisältää myös ajatuksen, että niitä voi rikkoa. Toisin sanoen ihminen voi itse päättää olla noudattamatta sääntöä – tai rikkoa sitä epähuomiossa. *Määrävyydellä* tarkoitetaan sitä, että sääntöön sisältyy aina tieto siitä, mitä saa tehdä ja mitä ei. Tämän mukaan ihmisen toimintaa voidaan arvioida. Sääntöjen *tilannesidonnaisuudella* tarkoitetaan sitä, että säännöt pätevät kaikissa samanlaisissa tilanteissa, mutta ne eivät välttämättä ole sopivia erilaisissa olosuhteissa. Sääntö sinänsä pysyy sääntönä, mutta sen käyttökelpoisuuteen voi vaikuttaa esimerkiksi tilanne, henkilöt tai viestintäkanava. Esimerkiksi tervehtimistä ohjaavat säännöt pätevät vain silloin, kun keskustelijat kohtaavat toisensa. Sääntöön tulisi sisältyä tieto siitä, milloin se on käyttökelpoinen. Se, että säännöt *koskevat käyttäytymistä*, tarkoittaa puolestaan sitä, että sääntö ei voi määrätä sitä, miten ihmisen pitäisi ajatella. (Shimanoff 1980: 39-41, 46.)

Tämän tutkimuksen perusteella ei puhuta viittomakielisen viestinnän *säännöistä* tai *normeista* ensitapaamisella. Termiä *sääntö* ei käytetä siksi, että tulosten pohjalta ei

esimerkiksi voida rajata sitä, mihin tilanteisiin tuloksissa havaittavat tavat pätevät, tai sitä, miten määräävää toiminta on: onko tietyn tyyppisestä viestinnästä ensitapaamisella seuraamuksena sanktio vai ei. Tämän aineiston pohjalta ei voida muodostaa sääntöjä niiden periaatteiden mukaan, jotka Shimanoff (1980) säännöille asettaa. Näin pienen aineiston pohjalta ei voida myöskään sanoa, että kuvattaisiin yleisiä kulttuurisia *normeja*. Tutkimuksessa pyritään paremminkin luomaan alustavaa kuvaa siitä, millaisia *piirteitä* viittomakielisessä ensikeskustelussa on. Tämän jälkeen tuloksia pohditaan kulttuurinäkökulmasta. Tavallaan tutkimus on pohjatyötä: katsotaan ensin alustavasti, millaisia piirteitä viittomakielisessä viestinnässä on ja lähdetään vasta myöhemmin selvittämään perusteellisemmin taustalla vaikuttavia sääntöjä ja normeja.

Kohteliaisuus

Kohteliaisuus näyttää olevan kulttuurinen universaali, mutta se, mitä pidetään kohteliaana, vaihtelee kulttuureittain (Brown & Levinson 1987: 13, 61). Suomalaisen sopivan keskustelun säännöt on määritelty mm. seuraavasti:

1. Älä puhu itsestäsi selvistä asioista.
2. Jos puhut, sano jotain, mikä on jokaisen huomion arvoista.
3. Älä tuo esiin kiistanalaisia tai ristiriitaisia aiheita.
4. Sitoudu henkilökohtaisesti siihen, mitä sanot.
5. Se, mitä sanot edellisiä sääntöjä noudattaen, muodostaa pohjan tuleville keskusteluille.

(Carbaugh 1995: 55)

Näiden sääntöjen pohjalta suomalainen keskustelu on siis varsin vaativa laji. Puhuaikseen sopivasti täytyy osata valita aiheet, jotka ovat merkityksellisiä ja uusia, lisäksi voi puhua vain aiheista, joihin on valmis sitoutumaan. Vielä pitäisi osata ennakoita, miten keskustelukumppani suhtautuu puheenaiheeseen. Vaikka Carbaugh'n määrittelemät suomalaisen puhumisen säännöt ovatkin sellaisenaan varsin kärjistettyjä, niissä piilee totuuden siemen. Suomalaisessa viestintäkulttuurissa on tavallista, että ”puhutaan asiaa” ja puhujan oletetaan sitoutuvan puhumaansa. Kuitenkin se, että suomalaisen small talkin keskeiseksi aiheeksi on todettu sää (esim. Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995: 98), näyttää poikkeavan siitä, että puhua pitäisi vain asioista, jotka eivät ole itsestään selviä. Sää on kaikille itsestään selvä ja sama – ja ehkä juuri siksi niin turvallinen aihe jopa vieraiden ihmisten kesken.

Keskeinen käsite kohteliaisuudessa on kasvojen käsite (*face*). Kasvot voidaan määritellä julkiseksi omakuvaksi, jonka jokainen yhteiskunnan jäsen haluaa vaatia itselleen. Koska jokainen ihminen haluaa vaatia itselleen kasvot, kohteliaisuus viestinnässä on kaksisuuntaista: meidän täytyy ensinnäkin suojella omia kasvojamme sekä lisäksi keskustelukumppanimme kasvoja. Molemmilla keskustelukumppaneilla on tarve säilyttää sekä positiiviset että negatiiviset kasvot. Positiivisilla kasvoilla tarkoitetaan sitä, että keskustelijat haluavat tuntea tilanteessa arvostusta ja hyväksyntää. Negatiivisilla kasvoilla tarkoitetaan puolestaan sitä, että keskustelijoilla on tarve tuntea paitsi vapautta toimia itsenäisesti, myös vapautta toisten määräämiseltä tai tungettelevuudelta. (Brown & Levinson 1987: 61-62.)

Positiivisia ja negatiivisia kasvoja kuvaavia käsitteitä ovat myös yhteenkuuluvuuden tarve (*involvement*) ja riippumattomuuden tarve (*independence*). Yhteenkuuluvuuden tarve koostuu henkilön halusta ja tarpeesta tuntea olevansa normaali, osallistuva yhteiskunnan jäsen. Riippumattomuuden tarve puolestaan koostuu henkilön halusta olla itsenäinen eikä kokonaan jonkin ryhmän tai sosiaalisten arvojen ohjaama. Näitä ylläpidetään positiivisen ja negatiivisen kohteliaisuuden avulla. Voimme osoittaa yhteenkuuluvuutta positiivisen kohteliaisuuden kautta, esimerkiksi huomioimalla keskustelukumppanimme: ”Mitenkäs sulla nyt menee?” tai olemalla empaattisia: ”Mulle kävi ihan samaten viime vuonna.”. Toisaalta meillä on tarve säilyttää jonkinasteinen riippumattomuus yksilönä, eli tarve negatiivisiin kasvoihin. Negatiivisen kohteliaisuuden avulla voimme osoittaa toisille, että kunnioitamme myös heidän riippumattomuuttaan. Negatiivista kohteliaisuutta on esimerkiksi anteeksi pyytäminen: ”Anteeksi kun mä vaivaan, mutta voisitko tulla avuksi?” tai tekemällä mahdollisimman vähän oletuksia keskustelukumppanin toiveista: ”En mä tietysti tiedä, miten sä ajattelit tämän tehdä...”. (Scollon & Scollon 1995: 34-41.) Kohteliaassa keskustelussa täytyy siis pystyä säilyttämään oma riippumattomuutensa ja suojella toisenkin riippumattomuutta. Samaan aikaan tulisi kuitenkin pystyä luomaan keskustelijoiden välille myös yhteenkuuluvuuden tunne.

Kohteliaisuus on tärkeää erityisesti silloin, kun joudumme uhkaamaan keskustelukumppanimme kasvoja (*face threatening acts*). Meillä on erilaisia tapoja, miten voimme tuoda esiin kasvoja uhkaavat kommenttimme: a. voimme sanoa asian kaunistelematta (esim. ”Olet täysin väärässä.”), b. voimme käyttää positiivista kohteliaisuutta (esim. ”Tuo on kiinnostava näkökulma, mutta...”), c. voimme käyttää negatiivista kohteliaisuutta (esim. ”Anteeksi kun kysyn, mutta eikö...”), d. voimme olla epäsuoria, jolloin voimme tarvittaes-

sa kieltää esittäneemmekään mitään kommenttia (esim. ”En tiedä, miten saan tämän tehtyä, kun minulla ei ole kotona tulostinta.”) tai e. jätämme kommenttimme sanomatta. (Brown & Levinson 1987: 68-70.) Jos ajatellaan edellä kuvattuja suomalaisen keskustelun sääntöjä, kolmas sääntö: ”Älä tuo esiin kiistanalaisia tai ristiriitaisia aiheita.” näyttää liittyvän juuri kasvojen säilyttämiseen. Ristiriitaisilla aiheilla voi uhata toisen kasvoja ja toisaalta sen myötä myös omia. Tässä tutkimuksessa viittomakielistä ensikeskustelua tarkastellaan myös sen kannalta, millainen puhekäyttäytyminen tilanteessa on kohteliasta.

3.2 Viittomakielinen viestintä

Vaikka viittomakielistä viestintää on tutkittu varsin vähän, joitakin tutkimuksia kuitenkin löytyy. Jotkut kielitieteen puolella tehdyt tutkimukset käsittelevät viestintää, yleensä tosin nimenomaan kielen tasolla. Seuraavassa luodaan katsaus viittomakielisen viestinnän aikaisempaan tutkimukseen. Jäljempänä käsitellään viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä.

3.2.1 Viittomakielisen viestinnän aikaisempi tutkimus

Viittomakielen tutkimus on painottunut paljolti kielitieteeseen. Puheviestinnän näkökulmasta viittomakielistä viestintää on tutkittu melko vähän. Yksittäisiä tutkimuksia on joukkoviestinnän puolella, esimerkiksi kuurojen TV:n katselusta (Austin 1980). Muutama kerran viittomakieli on ollut osa tutkimusta, mutta ei kulttuurinäkökulmasta tai välttämättä edes kuurojen kannalta. On tutkittu esimerkiksi sitä, miten viittomat auttavat kuulevien lasten kielenoppimisvaikeuksissa (Daniels 1994). Kyseisen tutkimuksen otsikossa puhutaan viittomakielestä, mutta itse asiassa kuulevia lapsia on opetettu viittomilla englannin kielen ohessa. Eli siinä *viittomakieli* ei kuitenkaan ole keskeisessä roolissa, vaan viittomat ovat apuvälineitä. Hieman enemmän huomiota on saanut kuurojen viestintäarkeuden tutkimus. Tutkimuksissa on selvitetty viestintäarkeuden vaikutusta viittomistehokkuuteen (Booth-Butterfield, Heare & Booth-Butterfield 1991, Booth-Butterfield & Booth-Butterfield 1994). Näissä tutkimuksissa viestintäarkeuden on havaittu vaikuttavan viittomistehokkuuteen esimerkiksi siten, että opiskelijoilla, joiden viestintäarkeus oli suurempi, viittominen oli pienempää, heikompaa ja epäselvempää kuin opiskeli-

joilla, joiden viestintäarkeus oli vähäisempää. Kuurojen opiskelijoiden viestintäarkeutta verrattiin myös aikaisemmassa tutkimuksessa (McCroskey, Andersen, Richmond & Wheelless 1981) raportoituihin samanikäisten kuulevien viestintäarkeuden määriin. Tässä kohden havaittiin, että kuurot opiskelijat olivat keskimäärin vähemmän viestintäarkeita kuin kuulevat opiskelijat. Tämän tutkijat totesivat voivan johtua esimerkiksi siitä, että kuurojen tietoisuus oman kulttuurinsa arvosta on lisääntynyt. Näin kuurot lapset olisivat lähivuosina kasvaneet kuurouteen myönteisemmin suhtautuvassa ympäristössä kuin aikaisemmin ja tämä rohkaisisi viestimään. Toinen heidän tarjoamansa selitys on se, että asuntolakoulussa, jossa on paljon kuuroja oppilaita, kuurojen on ”turvallista” viestiä. Tutkijat pohtivat, olisivatko kuuleviin integroituna opiskelevat kuurot viestintäarkeita. (Booth-Butterfield ym. 1994: 282-284.) Rose (1995:159) tosin kritisoi jälkimmäistä tulkintaa, etenkin, kun Booth-Butterfield ym. pyytävät instruktiossaan opiskelijoita ajattelemaan nimenomaan viestintää asuntolakoulun piirin ulkopuolella.

Viittomakielistä viestintää on tutkittu *kielitieteen* näkökulmasta erityisesti Yhdysvalloissa. Perheen sisäisen viestinnän tutkimus on painottunut tutkimuksissa. Erityisesti on tutkittu vanhempien, tavallisesti äidin, ja lapsen välistä viestintää (esim. Jones & Dumas 1996). Samoin luokkahuoneviestintä on yleisesti tutkittu konteksti (esim. Shaw & Jamieson 1998). Näkökulmana näissä tutkimuksissa on tavallisesti sosiolingvistiikka, joka tutkii *kielen käyttöä* tietyssä kulttuurissa tai kulttuurien välillä ja sitä, miten kieltä käytetään erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa (Allardt 1988: 91, Gudykunst & Ting-Toomey 1996: 8). Kielen painottuminen tutkimuksissa on perusteltua. Kuuroissa perheissä toteutuu nk. 90 prosentin sääntö, eli seuraaville on 90 prosentin todennäköisyys: a. kuuro lapsi syntyy kuuleville vanhemmille, b. kuuro avioituu kuuron kanssa ja c. kuuroille pariskunnalle syntyy kuuleva lapsi. Tämä sääntö luo oletuksen, että todennäköisesti perheessä isovanhemmat ovat kuulevia, vanhemmat kuuroja ja lapset jälleen kuulevia. (ks. Mallory, Zing & Sohein 1993: 73.) Eli jo perheen sisäinen viestintä on tältä pohjalta monitahoinen, vanhemmat ja lapset voivat olla erikielisiä useammassa polvessa. Luokkahuoneviestinnässä sama toistuu: kuuro oppilas voi olla integroituna kuulevaan luokkaan ja opiskella tulkin välityksellä. Toisaalta luokassa voidaan käyttää viittomakieltä tai viittottua puhetta (kuten viittottua suomea) tai jotain näiden yhdistelmää. Sekä perhe- että luokkahuonekontekstit voivat siis olla hyvinkin monitahoisia ja -kielisiä, joten tutkimus kielen tasolla tulee tarpeeseen.

Viittomakielistä keskustelua on tutkittu jonkin verran. Esimerkiksi Wilbur ja Petito (1983) ovat tutkineet vuoronvaihtoa ja keskustelun aiheiden vaihtumista (*topic flow*). Siinäkin kuitenkin näkökulma on kielitieteellinen. Suomessa McIlvenny ja Raudaskoski (1994) ovat tehneet alustavaa tutkimusta suomalaisen viittomakielen puheesta keskusteluanalyysin (*conversation analysis*) avulla. Tässäkin tutkimuksessa keskustelun piirteisiin on perehdytty nimenomaan kielen tasolla ja tutkimuksessa tulee korostuneesti esiin kielen visuaalisuus. McIlvenny ja Raudaskoski (1994:273, 276-179) ovat mm. kuvanneet sitä, millä tavalla kuurojen keskustelussa kiinnitetään keskustelukumppanin huomio ja sitä, millä tavalla kuurot käyttävät katsetta ”haravoimaan” (*scanning*) ympäristönsä pysyäkseen perillä ympärillä tapahtuvista asioista.

Stephanie Hallin (1983) tutkimuksen näkökulma poikkeaa edellä kuvatuista. Hall on selvittänyt eräällä yhdysvaltalaisella kuurojen yhdistyksellä tapahtuvan kohteliaan keskustelun sääntöjä. Tausta-ajatuksena tutkimuksessa on se, että kuuroille monet länsimaisen kulttuurin tavat ovat tuttuja, mutta kohteliaisuustavat voivat poiketa kuulevien tavoista. Koska nämä erot ovat harvoin tiedostettuja, ne saattavat aiheuttaa väärinkäsityksiä kuurojen ja kuulevien kohtaamisissa. (Hall 1983: 41.) Sama tausta-ajatus on tässäkin tutkimuksessa. Erityisesti niin päin, että kuulevat eivät useinkaan tule ajatelleeksi, että kuurojen kulttuuri voi poiketa säännöiltään kuulevien kulttuurista. Mutta kuurot eivät olekaan pelkästään suomalaisia, joilta ”puuttuu” kuulo, vaan he muodostavat oman kulttuuriryhmänsä. Puhekulttuurien tavat voivat poiketa toisistaan eikä kohtelias käyttäytyminen suomalaisen puhumisen tapojen mukaan välttämättä olekaan täysin ”oikeaa” viittomakielisessä keskustelussa.

Tässä tutkimuksessa tavoitteena on selvittää nimenomaan viittomakielistä viestintää, ei sitä, miten viittomakieltä yksinään tai yhdessä suomen kielen kanssa käytetään viestinnässä. Tarkastelun kohteena ovat viestinnän kulttuuriset piirteet, ei se, miten viestintä kielen tasolla tapahtuu. Lisäksi tässä on tarkoituksena selvittää nimenomaan kuurojen kulttuuriryhmän *sisäistä* viestintää, eikä sitä, millä tavalla kuurot viestivät kuulevien kanssa. Tähän liittyy myös se, että puhutaan viittomakielisestä viestinnästä eikä kuurojen viestinnästä – vaikka kieli ehkä termin myötä korostuukin. Kuurojen kulttuuriryhmän sisäinen viestintä on viittomakielistä viestintää, ryhmän ulkopuolella kuurot viestivät myös muilla kielillä.

Tämä tutkimus on siis paremminkin kulttuureja vertaileva (*cross-cultural*) kuin kulttuuri-en välinen (*intercultural*). Kulttuureja vertailevassa tutkimuksessa tutkitaan, millä tavoin kulttuuri vaikuttaa viestintään yhden kulttuurin sisällä. Tämän pohjalta kulttuureja voi sitten vertailla keskenään. Kulttuurien välisen viestinnän tutkimuksessa keskitytään tutkimaan viestintää eri kulttuureista tulevien ihmisten välillä. (Gudykunst & Ting-Toomey 1988: 17, 1996: 3.) Tässä tutkimuksessa viittomakielistä viestintää verrataan puhuttuun viestintään vain sillä tasolla, että tarkastellaan vastaajien havaitsemia eroja kuurojen ja kuulevien välillä ensikeskustelussa.

3.2.2 Viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä

Koska viittomakieli on visuaalinen kieli, viestintä poikkeaa puhutusta jo sen perusteella. Tutkimuksissa nämä kieleen liittyvät viestinnän piirteet ovatkin korostuneet. Seuraavassa tarkastellaan muutamia viittomakielisen viestinnän erityispiirteitä.

Katsekontakti nousee viittomakielessä merkittävämpään rooliin kuin puhutuissa kielissä. Tässä tutkimuksessa käytetään termiä katsekontakti, vaikka viittomakielisessä viestinnässä katsekontakti vastaakin käytännössä kuuntelemista. Yleissääntö keskusteluissa voisi olla, että katsekontaktia ei saa rikkoa syyttä ja äkkiarvaamatta. Siksi selän kääntämistä pidetään epäkohteliaana, jopa loukkauksena (Hall 1983: 302). Katsekontaktin säilymiseen liittyy myös se, että halutessaan mukaan keskusteluun, siihen pyrkivän on jotenkin ”ilmoitauduttava” keskustelijoille, eikä vain katkaista katseyhteyttä. Tämä voi tapahtua esimerkiksi koskettamalla keskustelijaa tai tulemalla lähelle, jonka jälkeen jo keskusteleva henkilö osoittaa huomanneensa ’pyynnön’ joko koskettamalla tai viittomalla vuoroaan odottavalle jotain. Keskustelevien ihmisten katseyhteyttä ei saa rikkoa. (Hall 1983: 297-298). Vastaava sääntö keskeyttämisestä löytyy luonnollisesti myös puhuttujen kielten piiristä. Erona on kuitenkin se, että katsekontaktin katkeaminen katkaisee koko viestin kulun. Vastaava tilanne olisi, jos puhutussa keskustelussa sekä kuulo- että näköyhteys katkeaisi keskustelukumppanin toimesta.

Tutkimuksissa on havaittu, että kuurojen viestinnälle erityinen piirre on eräänlainen yhteistoiminnallisuus. Hallin (1983) tutkimuksessa todettiin perille menon varmistamisen olevan keskeisessä roolissa keskusteluissa, joita kuurojen yhdistyksellä käytiin. Perille

menon varmistamisella tarkoitetaan ensinnäkin sitä, että esimerkiksi jotain juttua kertova henkilö seuraa, ovatko kuuntelijat mukana. Jos joku ei kuuntele, hänelle huomautetaan, että juttu menee eteenpäin (Hall 1983: 301). Lisäksi yhteistoiminnallisuus tulee esiin siinä, että jos joku katsoo muualle esim. tärkeän tiedotuksen aikana, toiset paikalla olevat huomauttavat asiasta hänelle, että hän huomaa halutessaan seurata tiedotusta. (Hall 1983:301, McIlvenny ja Raudaskoski 1994: 272-273.) Yksi viittomakielisen viestinnän erikoispiirre on lisäksi ”välittäjän” käyttö. Jos henkilö ei saa katsekontaktia haluamaansa henkilöön, hän voi pyytää esim. jotakin lähellä seisovaa herättämään tavoittelemansa ihmisen huomion (McIlvenny & Raudaskoski 1994: 276-277). Toki edellä mainittuja piirteitä löytyy myös puhutusta viestinnästä, mutta piirteiden merkitys ei ole yhtä keskeinen kuin viittomakielisissä viestintätilanteissa.

Koskettamisella on myös tärkeä rooli viittomakielisessä keskustelussa. Tuntemani kuurot ovat vitsailleet siitä, että jos kuulevaa koskee, hän säikähtää – toisin kuin kuuro. Koskettaminen on esimerkiksi yksi huomion kiinnittämisen strategia ja liittyy jälleen kielen visuaalisuuteen. Koskettamista kuitenkin ohjaavat säännöt myös kuurojen kulttuurissa. Esimerkiksi toisen käsiin tarttuminen kesken viittomisen on erittäin epäkohteliasta (Hall 1983: 303). Tällainen keskeyttäminen on verrattavissa siihen, että puhujan suun päälle laitettaisiin käsi kesken puhumisen.

Edellä kuvatut viittomakielisen viestinnän piirteet ovat kytköksissä siihen, että viestinnän kieli on visuaalista. Piirteiden voi kuitenkin ajatella olevan kulttuurisia: vaikka kuuleva henkilö tietää, että kieli on visuaalinen, hän ei välttämättä tiedosta katseen käyttöä, koskettamista ja viestin välittämistä ohjaavaa kulttuurista normistoa. Tässä tutkimuksessa on kuitenkin pyritty tarkastelemaan viestintää myös kielen visuaalisuuden ”ohi”. Esimerkiksi Hallin tutkimuksessa havaittiin kuurojen ja kuulevien keskusteluissa eroja tervehtimisen ja hyvästelyn kohdalla. Tutkimuksessa havaittiin, että kuurojen yhdistyksellä tervehtiminen on epämuodollista ja asiaan mennään nopeasti ja suoraan. Hyvästely sen sijaan on muodollisempaa ja kestää pidempään. Kuulevien keskustelussa tapahtuu usein juuri päinvastoin, alku on hitaampaa ja muodollisempaa, mutta keskustelu voidaan lopettaa varsin nopeasti. (Hall 1983: 291, 304-305.) Näille keskustelun piirteissä havaituille eroille ei riitä selitykseksi se, että kieli on visuaalinen. Taustalla on kuurojen kulttuurin vaikutus, tietyn kulttuurin säännöt siitä, millainen viestinnän tapa on korrektilä.

Luonnollisesti kieli ja viestintä ovat niin toisiinsa kytköksissä, että myös tässä tutkimuksessa viittomakieltä käsitellään jonkin verran.

Hall (1983: 307-308) on tiivistänyt kuurojen yhdistyksellä tapahtuvan keskustelun säännöt kahteen pääperiaatteeseen: *viestin kulkua pitää pyrkiä edistämään kaikin tavoin ja täytyy käyttäytyä tavalla, joka edistää yhtenäisyyttä kuurojen kesken*. Edellä on kuvattu näitä viestin edistämiseen liittyviä asioita, kuten välittäjän käyttöä. Viestin kulun edistäminen on puolestaan yksi tekijä, joka puolestaan edistää yhtenäisyyttä kuurojen kesken. Muutoin yhtenäisyyttä edistetään esimerkiksi niin, että kuurojen kesken jaetaan mahdollisimman paljon tietoja – ei ole salaisuuksia – ja tunteita osoitetaan avoimesti. Tämä ryhmän yhtenäisyyden vaaliminen on kiinnostava piirre viestinnän kannalta. Tässä tutkimuksessa ensitapaamisen viestintää tarkastellaan myös tämän yhtenäisyysajattelun kannalta.

3.3 Viestintä ensitapaamisella

Tässä tutkimuksessa keskitytään viittomakielisen keskusteluun ensitapaamisella. Viestinnän ensitapaamisella on havaittu vaihtelevan kulttuureittain. Eri kulttuureista tulevien keskustelukumppaneiden voi olla esimerkiksi vaikea tietää, miten aloittaa keskustelu tai mistä aiheista puhua toiselle (esim. Simard 1981: 179). Erityisesti ensikeskusteluja eri kulttuureissa on tutkittu sen mukaan, onko kulttuuri luokiteltavissa yksilölliseksi vai kollektiiviseksi kulttuuriksi tai onko kulttuuri luokiteltavissa ns. korkeakontekstiseksi (*high-context*) vai matalakontekstiseksi (*low context*) kulttuuriksi (ks. esim. Gudykunst 1989: 332, Ting-Toomey & Chung 1996:238-239). Esimerkiksi epävarmuuden vähentämisen on havaittu vaihtelevan kulttuureittain sen mukaan, onko kulttuuri yksilöllinen vai kollektiivinen tai matala- vai korkeakontekstinen. Tutkimuksissa on havaittu, että yksilöllisessä, matalakontekstisissä kulttuurissa (Yhdysvallat) taustatietoja haetaan yksilöön liittyen. Kollektiivisissa, korkeakontekstisissä kulttuureissa puolestaan kysytään sosiaalista tietoa, esimerkiksi sitä, missä henkilö on käynyt koulua. (Gudykunst 1989: 331, Ting-Toomeyn ja Chungin (1996:246) mukaan Gudykunst & Nishida 1986.) Tutkimuksissa yksilöllistä kulttuuria on tavallisesti edustanut Yhdysvallat, jota on verrattu johonkin kollektiiviseen kulttuuriin, esimerkiksi Ghanaan (Sanders, Wiseman & Matz 1991) tai usein Japaniin (esim. Gudykunst & Nishida). Tämä tutkimus ei ole kulttuurinen tutkimus

siinä mielessä, että tutkimuksen perusteella voitaisiin tehdä päätelmiä kuurojen kulttuurista esimerkiksi kollektiivisuus–yksilöllisyys -akselilla. Tässä keskitytään yksinomaan viittomakielisen viestinnän piirteisiin ensitapaamisella.

Jos ensitapaaminen tapahtuu eri kulttuurien edustajien kesken, ensitilanteen viestintää ohjaavat säännöt voivat olla keskustelijoilla erilaiset. Jos molemmat noudattavat oman kulttuurinsa sääntöjä, keskustelu saattaa mennä ristiin. Kun viestinnässä on jotain viialla, syy heijastetaan helposti keskustelukumppaniin. Välttämättä ei tule ajatelleeksi, että ristikkäin ovatkin erilaiset tavat, ei niinkään persoonat. Samoin kuin muiden kulttuurien välillä, tätä saattaa tapahtua myös kuurojen ja kuulevien keskustelun välillä. Mielestäni viittomakielisen keskustelun piirteiden tutkiminen on erityisen tärkeää siksi, että kuuleva ajattelee kuuron helposti vain 'kuuroksi suomalaiseksi' ja odottaa tältä samanlaisia viestintätapoja kuin puhuttu suomenkielinen viestintä on. Toisaalta myöskään kuuro ei helposti tule ajatelleeksi, että mahdolliset hankaluudet keskustelussa voisivat johtua siitä, että kuuroilla ja kuulevilla on erilaisia keskustelun tapoja.

3.3.1 Viestintäsuhteen vaiheet

Yksi näkökulma interpersonaaliseen viestintään on tarkastella viestintää sen mukaan, missä vaiheessa suhdettaan viestijät ovat. Ihmisten väliset suhteet voidaan kuvata prosessina, jonka alkupää on yhtenemien ja loppupää eroaminen. Kuviossa kaksi kuvataan viestintäsuhteen vaiheita. Tässä kuvattuja vaiheita on käytetty enimmäkseen romanttisia suhteita kuvatessa ja niihin vaiheet luultavimmin parhaiten soveltuvatkin. Jossain määrin kuitenkin myös esimerkiksi ystävyysuhteen voi hahmottaa samojen vaiheiden mukaisesti – etenkin jos syvimmän sitoutumisen tai karkeimmat eron vaiheet tulkitsee ”loivemmin”.

<u>YHTENEMINEN</u>	<u>EROAMINEN</u>
Aloittaminen (initiating)	Erotautuminen (differentiating)
Kokeilu (experimenting)	Rajoittuminen (circumscribing)
Vahvistuminen (intensifying)	Jähmettyminen (stagnation)
Sulautuminen (intergrating)	Välttely (avoiding)
Sitoutuminen (bonding)	Lopettaminen (terminating)

Kuvio 2. Vuorovaikutuksen vaiheet Knappin ja Vangelistin (1995: 60) mukaan.

Eri vaiheet sisältävät erilaista viestintää, kuitenkin niin, että jokaisessa vaiheessa on myös piirteitä toisista vaiheista. *Aloittamisen* vaiheessa pyritään selvittämään viestinnän avulla, millainen keskustelukumppani on, *kokeilun* vaiheessa edetään jo siihen, että pyritään löytämään jotain yhteistä aluetta. Periaatteessa kahta ensimmäistä vaihetta voisi kuvata sanalla tutustuminen. *Vahvistumisen* vaiheessa toisiinsa tutustuneet henkilöt alkavat esimerkiksi jakamaan salaisuuksia tai syventämään suhdetta muuten. *Sulautumisen* vaiheessa suhde tiivistyy, esimerkiksi korostetaan jotain, mikä on suhteelle erityistä, esimerkiksi tietty tapa ajatella asioista. *Sitoutumisvaiheessa* suhde virallistetaan jollain tavalla. Tämä vaihe liittyy nimenomaan parisuhteeseen, jos ei huomioon oteta jotakin ystävyysvalojen vannomista tms. Eroamisen ensimmäinen vaihe on *erottautuminen*. Silloin vuorovaikutuksessa alkaa nousta esiin eroavaisuuksia, joita ei ennen ole huomattu. Esimerkiksi erot ajattelutavoissa liittyvät tähän. *Rajoittumisen* vaiheessa kommunikoinnin määrä vähenee sekä laadullisesti että määrällisesti. *Jähmettymisen* vaiheessa nimensä mukaisesti viestintä ”pysähtyy”, kun suhteen osapuolet eivät vaivaudu keskustelemaan esimerkiksi siksi, että he ”tietävät” jo ennalta, miten keskustelu etenee. *Välttelyn* vaihe on aloittamisen vaiheen vastakohta; toiseen ei edes haluta ottaa kontaktia, kunnes *lopettamisen* vaiheessa suhde päättyy. (Knapp & Vangelisti 1995:60-67.)

Tietenkään todellisessa elämässä suhteet eivät etene näin kaavamaisesti. Vaiheet eivät ole tarkkarajaisia, suhteen kehittyessä vaiheita voi jäädä välistä pois tai jostakin vaiheesta palataan takaisin aikaisempaan. Voi myös olla, että suhde ei koskaan kehity esimerkiksi kokeiluvaiheesta eteenpäin. (Knapp & Vangelisti 1995:58-61, 72-74.) Lisäksi on huomattava,

tava, että on paljon viestintäsuhteita, jotka eivät syvene koskaan esimerkiksi kokeilun vaiheesta pidemmälle, mutta saattavat silti olla pitkäkestoisia suhteita. Voisi ajatella, että esimerkiksi naapurin kanssa suhde voisi olla tällä tasolla ja molemmat saattaisivat olla siihen täysin tyytyväisiä.

Edellä kuvatut vuorovaikutuksen vaiheet liittyvät siihen, kun viestintää tarkastellaan jossakin etenevässä viestintäsuhteessa. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin vain ensitilanteen viestintään, eikä keskitytä siihen, miten viestintäsuhde etenee. Ainoa ”tieto” suhteen etenemisestä tässä tutkimuksessa on se, että keskustelijat tulevat tapaamaan toisensa myöhemmin uudelleen. Mutta vaikka tämän tutkimuksen fokus ei ole viestintäsuhteen kehittämisessä, liittyvät aloittamis- ja kokeiluvaiheet tähän tutkimukseen. Koska tutkimuksessa tutkitaan nimenomaan ensitapaamisen viestintää, silloin voidaan sanoa tutkittavan aloitus- ja kokeiluvaihetta. Nämä vaiheet kertovat hiukan siitä, millaisen viestinnän vaihe ensikeskustelu on. Aloittamisen vaiheella (*initiating*) tarkoitetaan aivan kohtaamisen alkua keskustelukumppaneiden kesken. Aloittamisen vaihetta voisi kuvata tarkkailun vaiheeksi, kun pyrimme luomaan ensikuvaa tapaamastamme henkilöstä. Tyypillistä viestinnälle tässä vaiheessa on se, että pyrimme luomaan itsestämme miellyttävän mielikuvan, jotta keskustelu pääsisi liikkeelle. Keskustelun aloittamiseen vaikuttavat tietenkin monet seikat, esimerkiksi se, millainen suhde viestijöiden välillä on, onko kohtaaminen satunnaista vai pidempikestoista sekä millainen viestintätilanne on. Kokeiluvaiheessa (*experimenting*) keskustelukumppanit pyrkivät löytämään jotain yhteistä maaperää, jolta jatkaa keskustelua. Tietojen vaihtoon ja toisesta kysymiseen vaikuttaa luonnollisesti se, onko viestijöillä kiinnostusta jatkaa suhdetta. (Knapp & Vangelisti 1995:61.) Tässä tutkimuksessa oletetaan tilanteeksi vapaamuotoinen tilanne, jossa keskustelijat tapaavat ensimmäistä kertaa. Lisäksi keskustelijoiden oletetaan tapaavan toisensa tulevaisuudessa uudelleen. Tässä tutkimuksessa aloittamis- ja kokeiluvaiheita ei tarkastella erikseen, vaan yhtenäisenä ensikeskusteluna.

3.3.2 Epävarmuuden vähentämisen teoria sekä tulosten ennakointi

Interpersonaalista viestintää voi tarkastella edellä kuvatulla tavalla viestintäsuhteen kehittymisen kannalta. Toinen tapa lähestyä interpersonaalista viestintää on tarkastella viestintää jossain tietyssä tilanteessa. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa keskitytään yksin-

omaan viestintään ensitapaamisella eikä siihen, miten keskustelukumppanusten viestintäsuhde lähtee kehittymään.

Epävarmuuden vähentämisen teoria pohjautuu edellä mainittuihin suhteen ensimmäisiin vaiheisiin. Bergerin ja Calabresen (1975) luoma teoria on alunperin kehitetty kuvaamaan tilannetta, jossa ihmiset kohtaavat toisensa ensimmäistä kertaa (*initial interaction*). Teoria perustuu ajatukseen, että tavatessaan ihmiset kokevat epävarmuutta, koska eivät tiedä uudesta tuttavuudesta riittävästi. Epävarmuus on hyvin negatiivinen tunne ja pyrimme Bergerin ja Calabresen mukaan vähentämään sitä hankkimalla tietoa uudesta ihmisestä. Epävarmuuden vähentämisen teorian voi sanoa olevan teoria siitä, mitä keinoja käytämme hankkiessamme tietoa keskustelukumppanistamme. Myöhemmin teoriaa on laajennettu koskemaan muitakin kuin ensitapaamista. (Littlejohnin (1996: 257-258) ja Puron (1996: 22-23) mukaan.)

Ensisijainen epävarmuuden vähentämisen keino on ennustaminen (*prediction*). Mitä enemmän tietoa toisesta osapuolesta on ennakkoon saatavilla, sitä varmempi toisen käyttäytymisestä voi olla. Etenkin keskinäisviestintätilanteen alussa (*entry phase*) viestijät hakevat taustatietoa toisistaan. (Puron (1996: 23) mukaan.) Keskustelijoilla on erilaisia strategioita tiedon hankkimiseen. Passiiviset strategiat sisältävät lähinnä havainnointia; tarkkailemme uuden ihmisen käyttäytymistä ja reagointia erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa tämän huomaamatta ja pyrimme tätä kautta hankkimaan henkilöstä tietoa. Aktiivisissa strategioissa tiedon hankkijan täytyy jo tehdä jotain tietoa saadakseen. Aktiivinen strategia voi olla esimerkiksi se, että kysyy toisilta kyseisestä henkilöstä. Toinen tapa voi olla, että havainnoija vaikuttaa havainnoitavan henkilön ympäristöön tai sosiaaliseen tilanteeseen jollain tavalla ja tarkkailee sitten henkilön reaktioita tähän muutokseen. Vuorovaikutteiset (*interactive*) strategiat sisältävät nimensä mukaisesti ainoana ensi kertaa tapaavien henkilöiden välistä suoraa vuorovaikutusta – itsestä kertomista ja toisesta kysymistä. (Berger & Bradac 1983: 18-24.)

Kysyminen on yksi vuorovaikutteisista tavoista. Tutkimuksissa on havaittu, että ensitapaamisella kysymykset hallitsevat erityisesti alkuvaiheen keskustelua. Esimerkiksi Bergerin ja Kellermanin (1983) tutkimuksessa kysymisen havaittiin olevan tyypillinen tapa ensikeskustelussa. Tutkimuksessa tutkimusryhmä jaettiin kolmeen. Yhtä ryhmää kehoitettiin

hankkimaan keskustelukumppanista niin paljon tietoa kuin mahdollista, yhtä taas niin vähän kuin mahdollista. Kolmannelle ryhmälle ei annettu mitään tiedon hankkimisen ohjetta. Kaikissa ryhmissä esitettiin kysymyksiä, mutta ”normaali” ryhmä ja paljon tietoa hankkiva ryhmä käyttivät esimerkiksi enemmän avoimia kysymyksiä kuin vähän tietoa hankkiva ryhmä. Lisäksi vähän informaatiota hankkiva ryhmä oli kokenut vaikeaksi olla kysymättä kysymyksiä ensikeskustelun aikana (Berger & Kellermann 1983: 346, 363-365.) Toinen vuorovaikutteinen strategia tiedon hankkimiseen on itsestä kertominen. Taustalla on vastavuoroisuuden periaate; kun henkilö kertoo itsestään jotain, hän ”houkuttelee” toisen vastavuoroisesti kertomaan vastaavia asioita itsestään. (Berger & Bradac 1983: 26.)

Epävarmuuden vähentämisen teorian mukaan epävarmuus keskustelutilanteessa vähenee usein itsestään, kun toisen henkilön tilanteeseen sopiva, ’normaali’ käyttäytyminen vähentää koettua epävarmuutta. Tutkimuksissa on kuitenkin havaittu olevan tilanteita, joissa erityisesti haluamme vähentää kokemaamme epävarmuutta. (Littlejohnin (1996:258) mukaan.) Esimerkiksi silloin, kun keskustelukumppanimme poikkeaa totutuista normeista tai odotuksista, kokemamme epävarmuus lisääntyy ja pyrimme sen vähentämiseen. Toinen epävarmuuden vähentämisen halua lisäävä tekijä on se, että odotamme tapaavamme keskustelukumppanimme uudelleen. Kun ihmiset ajattelevat tapaavansa vielä uudelleen, he kiinnittävät enemmän huomiota ensitapaamisen viestintään ja pyrkivät epävarmuuden vähentämiseen. (Berger & Bradac 1982: 14-15.) Myöhemmissä tutkimuksissa (ks. esim. Douglas 1987, Kellermann 1986) on tosin havaittu, että tulevan tapaamisen ennakoinnilla ei välttämättä olekaan vaikutusta epävarmuuden vähentämiseen.

Epävarmuuden vähentämisen teoriaa on kritisoitu negatiiviseksi näkökulmaksi ensitapaamisen viestintään. Sunnafrank (1986: 4, 9) on omassa teoriassaan tuonut esiin sen, että keskustelijoiden pääasiallinen huoli keskustelun alkuvaiheessa ei olisikaan epävarmuuden vähentäminen, vaan mahdollisimman positiivisen lopputuloksen saavuttamiseen. Tämä Sunnafrankin teoria ei kuitenkaan kumoa epävarmuuden vähentämisen teoriaa. Voisi jopa sanoa teorioiden olevan saman kolikon kaksi puolta. Esimerkiksi epävarmuuden vähentäminen voi auttaa keskustelijoita saavuttamaan positiivisia lopputuloksia, tosin epävarmuuden vähentäminen tapahtuu tavallisesti ennen ”hyötymistä” (*affiliation*) (Honeycutt 1993:462, Sunnafrank 1986: 9, 11). Lisäksi teorioiden ”yhdistyminen” näkyy esimerkiksi siinä, että positiivisen tai negatiivisen tuloksen *ennakointi* suhteesta on jo yksi epävarmuu-

den vähentämisen strategia (Honeycuttin (1993: 465) mukaan Berger 1986). Epävarmuuden vähentämisen teorian mukaan se, että odotamme tapaavamme keskustelukumppanimme uudelleen, motivoi meitä vähentämään epävarmuutta tilanteessa. (Berger & Bradac 1982: 14-15.) Toisaalta sama asia voidaan ajatella niin, että tulevan tapaamisen ennakointi lisää odotettavissa olevien tulosten merkitystä ja siksi tuleva tapaaminen motivoi viestintään (Sunnafrank 1986: 11). Sunnafrankin teoriassa näkökulma ensitapaamisen viestintään on sellainen, jossa osallistujien ajatellaan miettivän sitä, mitä suhteelta keskustelukumppanin kanssa on odotettavissa *tulevaisuudessa*. (Lisää teorioiden vertailua, ks. Sunnafrank 1990.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole tutkia sitä, *miten* viittomakielisessä ensikeskustelussa vähennetään epävarmuutta tai miten keskustelijat ottavat selville, millaisia tuloksia suhteesta on tulevaisuudessa odotettavissa. Edellä kuvatut teoriat toimivat pohjana sille, että ensitapaamisella oletettavasti kuitenkin viestitään, on tavoitteena sitten epävarmuuden väheneminen tai tulosten ennakointi. Sunnafrank (1986: 9, 11) toteaa ensitapaamisen viestinnän olevan viestinnän rakenteelta hyvin rutinoitunutta toimintaa. Juuri tästä syystä tässä tutkimuksessa on rajauduttu keskusteluun ensitapaamisella. Taustalla on oletus, että (epävarmalla) ensitapaamisella noudatetaan kulttuurille tyypillisiä viestinnän tapoja. Kun ihmiset eivät tunne toisiaan, tilanteessa käytetään kulttuurille ominaisia viestinnän tapoja. Tässä tutkimuksessa halutaan ensitapaamisen viestinnän kautta katsoa, mitkä voisivat olla niitä kohtia, joissa viestintä viittomakielisessä ja puhutussa ensikeskustelussa poikkeavat toisistaan. Lisäksi epävarmuuden vähentämisen teoria ja erityisesti vuorovaikutteiset tiedonhankintatavat ovat olleet tässä tutkimuksessa kyselylomakkeen pohjana.

Epävarmuuden vähentämisen teorian mukaan se, että ajattelemme tapaavamme keskustelukumppanimme uudelleen, motivoi meitä vähentämään epävarmuutta tilanteessa. (Berger & Bradac 1982: 14-15.) Toisaalta odotettavissa oleva tapaaminen voi motivoida keskustelemaan, koska uudelleen tapaaminen lisää odotettavissa olevien tulosten merkitystä (Sunnafrank 1986: 11). Tässä tutkimuksessa vastaajia pyydettiin ajattelemaan keskustelua henkilön kanssa, jonka hän todennäköisesti tulee tapaamaan uudelleen. Tämä tehtiin ensinnäkin siksi, että vastaajat ajattelisivat mahdollisimman samankaltaista viestintätilannetta lomaketta täyttäessään. Lisäksi tuleva tapaaminen toimi tässä eräänlaisena viestinnän motivoijana. Vastaajien ei haluttu kertoa viestinnästä jossain satunnaisessa kohtaamis-

sa, jossa viestinnällä ei olisi niin väliä. Tässä nojaututtiin siihen, että tuleva tapaaminen vaikuttaa viestintään ensitapaamisella ainakin sillä tasolla, että keskustelemis- ja tutustumismotivaatio on suurempi.

4 TUTKIMUKSEN KULKU

Tutkimuksen eteneminen kuvataan tässä luvussa. Liikkeelle lähdetään siitä, mitkä ovat tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Jäljempänä esitellään tarkemmin tutkimusmenetelmää. Lisäksi tuodaan esiin tietoja vastaajista. Luvun loppupuolella keskitytään siihen, millä tavalla aineisto on kerätty ja käsitelty.

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää alustavasti viittomakielisen ensikeskustelun piirteitä. Ensikeskustelusta pyritään selvittämään miten se aloitetaan sekä sitä, millainen keskustelun tapa ensitapaamisella on sopiva. Epävarmuuden vähentämisen teoria on kehitetty alunperin kuvaamaan juuri viestintää ensitapaamisella (*initial interaction*). Teorian mukaan epävarmuus syntyy siitä, että ihmiset eivät kohdatessaan tiedä uudesta tuttavuudesta riittävästi. Epävarmuus on hyvin negatiivinen tunne ja Bergerin ja Calabresen (1975) mukaan pyrimme vähentämään sitä hankkimalla tietoa uudesta ihmisestä. (Littlejohnin (1996: 257-258) ja Puron (1996: 22-23) mukaan.) Epävarmuuden vähentämisen tapoja ovat esimerkiksi kysyminen ja itsestä kertominen (Berger & Bradac 1983: 18-24). Tutkimuksen taustalla on ajatus siitä, että kohdatessaan ihmiset pyrkivät vähentämään epävarmuutta (tutustumaan) hankkimalla toisistaan tietoa juttelun kautta. Tavat, miten ensitapaamisella keskustellaan ja mistä aiheista, kuitenkin vaihtelevat kulttuureittain. Tässä tutkimuksessa keskitytään siihen, millaisia piirteitä viittomakielisestä ensikeskustelusta on havaittavissa.

Yksi tämän tutkimuksen tavoite on soveltaa puheviestinnän tarkastelutapaa viittomakielisen viestinnän tutkimukseen sekä tarkastella saatuja tuloksia kulttuurinäkökulmasta. Tämä on tärkeää erityisesti siksi, että viittomakielistä viestintää on tutkittu vastaavasta näkökulmasta varsin vähän. Kulttuuri antaa meille keinot havaita, luokitella ja tulkita viestintää

erilaisissa tilanteissa (Pörhölä, Sallinen & Isotalus 1997: 425). Kulttuuri vaikuttaa viestintäkäyttäytymiseen siten, että eri kulttuurien edustajat saattavat tulkita viestintää samassa tilanteessa varsin eri tavoin. Tässä tutkimuksessa tausta-ajatuksena on se, että kuurojen kulttuuri on erityinen elämänmuoto, johon sisältyvät tietynlaiset tavat ja arvostukset ja että kuurojen ja kuulevien käyttäytymisnormien välillä on eroja. (Reagan 1990: 76, Kuurojen kielipoliittinen ohjelma 1993: 6.) Näitä käyttäytymisnormien eroja saattaa siten olla myös viestinnän kohdalla. Tällaisia eroja esimerkiksi Hall (1983) havaitsi tutkiessaan keskustelukäyttäytymistä yhdysvaltalaisessa kuurojen yhdistyksessä.

Tutkittavaa kulttuuria voi lähestyä erilaisista näkökulmista. Voidaan keskittyä tutkimaan kulttuuria sisältäpäin ja keskittyä yhteen kulttuuriin (*emic*). Tämä lähestymistapa on yleinen antropologisessa tutkimuksessa, jossa on tavoitteena kuvata yksittäistä kulttuuria tai kulttuurin osaa sellaisena kuin kulttuurin jäsenet sen ymmärtävät. Toisaalta kulttuureja voidaan tarkastella ulkopuolelta ja vertailla niitä keskenään joidenkin ennalta määriteltyjen piirteiden mukaan (*etic*). Tavoitteena on löytää universaaleja, jotka ovat löydettävissä kaikista kulttuureista. (Gudykunst & Ting-Toomey 1996: 6-7.) Tässä tutkimuksessa lähestymistapa on *emic*-tyyppinen, koska tässä keskitytään yhteen kulttuuriin ja keskeisenä tavoitteena on hahmottaa viittomakielistä viestintää sellaisena, kun kuurojen kulttuuriryhmän jäsenet *itse* sen ajattelevat. Toisaalta tässä tutkimuksessa lähtökohtana on *puhutun* viestinnän teoriat ja näkökulmat, joihin tuloksia peilataan. Tässä mielessä lähestymistapa on osittain myös ulkopuolelta tuleva, eli *etic*-tyyppinen. Ulkopuolelta tarkastelu tulee esiin myös siinä, että tutkija on kuuleva ja tarkastelee tuloksia kuurojen kulttuurin ulkopuolelta. Etuna on kuitenkin se, että tutkijalla on kokemusta viittomakielisestä kanssakäymisestä. Kokemus ja teoreettinen tieto kuuroudesta ja viittomakielestä auttavat tulosten tarkastelussa siten, että tutkija ainakin pyrkii pitämään mielessä mahdolliset näkökulmien erot kuurojen ja kuulevien välillä. Mitenkään harvinaista ei nimittäin ole se, että kuuroja tai viittomakieltä on tutkittu täysin kuulevien näkökulmasta käsin. Kuvaa yhdestä kulttuurista on ylipäättään vaikea, ellei mahdoton, piirtää ilman vertailua (ks. esim. Lehtonen 1994: 147). Tässä tutkimuksessa vertailu lähtee liikkeelle vastaajista: he kertoivat, ovatko huomanneet eroja kuurojen ja kuulevien viestintäkäyttäytymisessä ensikeskustelussa. Vertailu jatkuu siinä, että tuloksia peilataan suomalaisesta puhekulttuurista tehtyihin tutkimuksiin.

4.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään viittomakielisen ensikeskustelun piirteitä ja tarkastelemaan saatuja tuloksia kulttuurinäkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä oli kaksi: 'Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?' sekä 'Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?'. Seuraavaksi tutkimuskysymyksiä eritellään hieman tarkemmin.

I Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?

Tässä tutkimuksessa *ensikeskustelulla* tarkoitetaan keskustelua vapaamuotoisessa tilanteessa aikaisemmin tuntemattoman ihmisen kanssa, jonka henkilö *tulee todennäköisesti tapaamaan uudelleen*. Lisäksi keskustelukumppani on suunnilleen samanikäinen ja samaa sukupuolta oleva kuin vastaaja. Tutkimuksen rajaaminen samanikäisiin ja samaa sukupuolta oleviin perustuu siihen, että saman statuksen omaavilla keskustelukumppaneilla on yhtäläinen mahdollisuus osallistua keskusteluun. Tutkimuksissa on esimerkiksi todettu vastavuoroisuuden normin ohjaavan saman statuksen omaavien ihmisten vuorovaikutusta (Bergerin & Bradacin (1983:26) mukaan esim. Jourard 1971). Lisäksi esimerkiksi kysymisen oletetaan jakautuvan ”samanarvoisten” keskustelijoiden kesken suhteellisen tasan. Erikoisemmissa tilanteissa, kuten haastattelussa, toisella osapuolella on oikeus kysyä enemmän kysymyksiä kuin toisella. (Berger & Bradac 1983: 26.) Tässä tutkimuksessa oletetaan, että oman ikäisen ja samaa sukupuolta olevan keskustelukumppanin kanssa molemmilla on yhtäläiset oikeudet osallistua keskusteluun.

On olemassa tilanteita, joissa epävarmuuden kokemus lisääntyy ja samalla myös pyrkimys sen vähentämiseen. Tällainen tilanne voisi olla se, kun keskustelukumppani poikkeaa totutuista normeista tai odotuksista. Toinen tilanne, jossa halumme vähentää epävarmuutta kasvaa on se, että odotamme tapaavamme keskustelukumppanimme uudelleen. (Berger & Bradac 1982: 14-15.) Toisaalta odotettavissa oleva tapaaminen voi myös motivoida keskustelemaan, koska uudelleen tapaaminen lisää odotettavissa olevien tulosten merkitystä (Sunnafrank 1986: 11). Tämä tutkimus on rajattu koskemaan viestintää ensitapaamisella sellaista keskustelukumppaneiden kesken, jotka tulevat todennäköisesti tapaamaan

toisensa uudelleen. Taustalla on oletus, että tällaisessa tilanteessa keskustelua syntyy todennäköisemmin kuin silloin, jos keskustelijat tapaavat toisensa sattumalta. Lisäksi tämä rajaus tehtiin siksi, että vastaajat ajattelisivat mahdollisimman samankaltaista viestintätilannetta kyselylomaketta täyttäessään.

Keskustelun aloittamisen tavoista keskitytään ensinnäkin siihen, millä tavalla ensitapaamisen keskustelussa tavallisesti lähdetään liikkeelle. Lähinnä keskitytään siihen, millaiset asiat aivan keskustelun alussa ovat olennaisia tietää. Lisäksi tarkastellaan sitä, minkä tyyppisistä aiheista ensikeskustelussa tavallisesti jutellaan. Aiheiden kautta haluttiin selvittää sitä, millä tasolla viittomakielisessä ensikeskustelussa liikutaan. Ensitapaamisen viestintä vaihtelee kulttuureittain esimerkiksi sen mukaan, onko kulttuuri ns. korkea- vai matalakontekstinen kulttuuri. Esimerkiksi epävarmuuden vähentämisen on havaittu vaihtelevan kulttuureittain sen mukaan, onko kulttuuri yksilöllinen vai kollektiivinen. Näyttäisi siltä, että yksilöllisissä, matalakontekstisissä kulttuurissa puheenaiheet liittyvät enemmän yksilöön kun taas kollektiivisissa kulttuureissa ne ovat ”sosiaalisempia”, keskustellaan esimerkiksi siitä, missä henkilö on käynyt koulua. (Gudykunst 1989: 331, Ting-Toomeyn ja Chungin (1996:246) mukaan Gudykunst & Nishida 1986.) Vaikka tässä tutkimuksessa viittomakielistä viestintäkulttuuria ei voida käsitellä näin laajasti, tässä halutaan kuitenkin selvittää alustavasti, mitä piirteitä ensikeskustelun puheenaiheissa on.

II Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?

Keskustelun sopivuutta tarkasteltiin ensinnäkin sen kautta, kuuluuko ”aina” aloittaa keskustelu, eli koetaanko hiljaa oleminen epäkohteliaaksi. Hallin (1983: 307-308) tutkimuksessa yksi viittomakielistä keskustelua koskeva yleissääntö oli, että kuurojen yhteisössä ihmisten täytyy käyttäytyä tavalla, joka edesauttaa kuurojen yhtenäisyyttä (*unity*). Tämä tarkoitti esimerkiksi sitä, että ei ole sopivaa pitää salaisuuksia, vaan asioita pitäisi jakaa mahdollisimman paljon. Lisäksi kuurojen yhdistyksellä viestin kulkua tuli edesauttaa kaikin tavoin, esimerkiksi kiinnittämällä toisen huomio puhujaan, mikäli toinen ei huomaa puhujaa. Tämän yhtenäisyysajattelun pohjalta tämän tutkimuskysymyksen alla haluttiin tarkastella yksittäisenä osana puhumisen velvollisuutta. Koska kuurojen yhteisö on pieni, onko silloin ”velvollisuus” aloittaa keskustelu vieraan kuuron kanssa tavattaessa?

Tämän lisäksi toisen tutkimuskysymyksen alla selvitettiin, miten oman mielipiteen ilmaisemiseen ensitapaamisella suhtaudutaan. Sopivaa keskustelun tapaa selvitettiin myös sen kautta, mikä koetaan epäsopivaksi puhekäyttäytymiseksi ensitilanteessa. Näiden kautta selvitettiin erityisesti sitä, millainen viestintäkäyttäytyminen uhkaa keskustelijoiden kasvoja sekä kenen kasvoja ensikeskustelussa halutaan suojella. Esimerkiksi oman, etenkin keskustelukumppanin mielipiteen vastaisen, mielipiteen ilmaiseminen voi olla kasvoja uhkaava tilanne. Ajatellaan esimerkiksi sitä, että molemmilla keskustelukumppaneilla on tarve säilyttää sekä positiiviset että negatiiviset kasvot, eli molemmat haluavat paitsi tuntea tilanteessa hyväksyntää, myös kokea olevansa vapaita toimimaan itsenäisesti (Brown & Levinson 1987: 61-62). Eli on toisaalta halu esittää vapaasti oma mielipide ja toisaalta halu tulla hyväksytyksi sekä suojella keskustelukumppanin kasvoja. Keskustelun alkuvaiheen viestinnälle tyypillistä on lisäksi se, että pyrimme luomaan itsestämme miellyttävän mielikuvan (Knapp & Vangelisti 1995: 61). Nämä seikat yhdessä asettavat vaatimuksia keskustelulle etenkin ensitapaamisella, jossa keskustelukumppanit eivät vielä tunne toisiaan. Lisäksi se, mitä pidetään kohteliaana tai sopivana käyttäytymisenä, vaihtelee kulttuureittain. Esimerkiksi suomalaisessa puhe-kulttuurissa oman mielipiteen ilmaisuun liittyy tietty varovaisuus; keskustelukumppania ei haluta loukata suoralla mielipiteen ilmaisulla (Lehtonen 1986: 35).

4.3 Vastajaat

Tutkimukseen osallistui kahdeksan Jyväskylän yliopiston viittomakielisessä luokanopettajakoulutuksessa opiskelevaa henkilöä. Kyseessä on harkinnanvarainen näyte. Laadullisessa tutkimuksessa voidaan keskittyä pieneen määrään tapauksia, joista pyritään antamaan mahdollisimman tarkka kuva. Tutkija voi valita näytteen esimerkiksi aiheensa mukaan niin, että hän keskittyy näytteeseen, joka täyttää tarvittavat tunnusmerkit. (Eskola & Suoranta 1998: 18.) Tässä tutkimuksessa viittomakielisten opettajiksi opiskelevien ryhmään päädyttiin monesta syystä. Ensinnäkin opiskelijat ovat jatkuvasti tekemisissä sekä kuurojen että kuulevien kanssa ja näin käsitykset viestinnän mahdollisista eroista ovat helpommin havaittavissa. Toiseksi, tutkija tiesi ennakkoon, että vastaajien taustat eroavat jonkin verran esimerkiksi kielisyyden suhteen. Tämä asetelma vastaa tilannetta kuurojen yhteisössä, jossa kielisyydessä ja taustoissa on paljonkin eroja. Kolmanneksi tällä ryhmäl-

lä on takanaan hieman puheviestinnän koulutusta. Vastaamisajankohtaan mennessä opintoihin oli kuulunut puheviestinnästä ja opetusviestinnästä yhden opintoviikon kurssit. Viestinnän perusasioiden opiskelu helpottaa viestintään liittyvien asioiden havaitsemista ja itsereflektointia. Neljäs syy on ryhmän kielitaito. Koska ryhmän jäsenet tekevät opintojaan viittomakielen lisäksi myös suomen kielellä, heidän on luultavasti helpompi vastata suomenkielisiin kysymyksiin kuin satunnaisella otannalla valittu ryhmä kuuroja olisi pystynyt vastaamaan.

Vastaajilla teetettiin ennakkotehtävä ja varsinainen aineisto kerättiin kyselylomakkeella. Ennakkotehtäviä jaettiin kymmenen, niitä palautti kahdeksan henkilöä. Ennakkotehtävän palauttaneilta ei kysytty taustatietoja. Kyselylomakkeen täytti myös kahdeksan henkilöä. Aineistoa täydentävään kysymykseen vastasi heistä seitsemän henkilöä. Kyselylomakkeen viisi ensimmäistä kysymystä koskivat vastaajien taustatietoja (ks. liite 2). Taustatietoina selvitettiin ikä, sukupuoli sekä se, ovatko vastaajien vanhemmat ja sisarukset kuuroja vai kuulevia. Kieleen liittyen kysyttiin lisäksi, minkä ikäisestä saakka vastaaja on ollut kontaktissa kuurojen yhteisöön ja viittomakieleen sekä sitä, minkä vastaaja kokee tällä hetkellä ensisijaiseksi kielekseen.

Kyselylomakkeeseen vastasi viisi naista ja kolme miestä. Kyselylomakkeeseen vastanneiden keski-ikä oli 23,3 vuotta, nuorin vastaajista oli 20 -vuotias, vanhin 30 -vuotias. Kysymyksessä kolme kysyttiin sitä, ovatko omat vanhemmat ja sisarukset kuuroja vai kuulevia. Taulukossa 1 nähdään, miten vastaajat jakautuivat perhetaustansa mukaan.

Vanhemmat ja sisarukset kuuroja	Vanhemmat kuulevia, vähintään yksi kuuro sisarus	Vanhemmat ja sisarukset kuulevia
2	4	2

Taulukko 1. Kyselylomakkeeseen vastanneiden jakauma perhetaustan mukaan.

Vastaajista kahdella oli kokonaan kuuro perhe, neljällä vähintään yksi sisaruksista oli kuuro. Kahden vastaajan vanhemmat ja sisarukset olivat kuulevia.

Kyselylomakkeen kysymyksessä viisi (Liite 2) kysyttiin vastaajien omaa kokemusta siitä, mikä hänen elämässään on viittomakielen ja suomen kielen suhde. Varsinaista äidinkieltä

ei kysytty, vaan sitä, kumman kielistä vastaaja kokee *ensisijaiseksi* kielekseen. Vastaajista seitsemän piti viittomakieltä ensisijaisena kielenään tai äidinkielenään. Jokainen mainitsi kuitenkin suomen toisena kielenä. Lisäksi yksi näistä seitsemästä koki hallitsevansa molemmat kielet yhtä hyvin. Yksi vastaajista piti suomen kieltä äidinkielenään. Hänkin kuitenkin mainitsi viittomakielen toisena kielenään.

Kysymyksessä neljä kysyttiin, minkä ikäisestä saakka vastaaja on ollut kontaktissa viittomakieleen ja kuurojen yhteisöön (Liite 2). Ajatuksena oli selvittää sitä, miten vastaajat eroavat toisistaan viittomakielen käytön mukaan ajallisesti, kuka on ollut pidempään kytköksissä viittomakieleen ja kuurojen yhteisöön, kuka lyhyemmän aikaa. Kysymys numero neljä osoittautui kuitenkin analysointivaiheessa epäonnistuneeksi. Kysymyksen muotoilu ei ollut onnistunut; vain osa vastaajista kertoi, milloin yhteys kuurojen yhteisöön oli heidän elämässään alkanut, vastaukset painottuivat viittomakieleen ja viittomiseen. Vastausten perusteella pystyi kuitenkin huomaamaan, että kaikki vastaajat olivat saaneet kontaktin viittomakieleen tai viittomakieleen yhden ja kolmen ikävuo- den välillä. Kuurojen perheiden lapset olivat luonnollisesti yhteydessä viittomakieleen ja kuurojen kulttuuriin syntymästään saakka. Myös vastaaja, jonka perheessä oli jo kuuro lapsi hänen syntyessään, oli ollut viittomakieleen kontaktissa syntymästään lähtien. Kontakti viittomakieleen tai viittomakieleen liittyi muilla tavallisesti joko kuuron sisaruksen syntymään tai päiväkodin aloittamiseen. Tätä taustatietoa ei käytetty hyväksi aineiston käsittelyssä. Toisaalta kysymys oli epäonnistunut myös sisällöltään. Käytännössä tiedot ensisijaisesta kielestä ja perhesuhteista (kysymykset kolme ja viisi, liite 2) olivat niitä, jonka mukaan vastauksia pystyi paremmin tarkastelemaan. Tuloksia oli hyvä tarkastella esimerkiksi sen mukaan, onko huomattavissa eroja kuurojen vanhempien lasten ja kuulevien vanhempien lasten välillä. Toisaalta kielisyyden suhteen pystyi tekemään vertailuja siten, että oliko vastauksissa eroja sen mukaan, miten viittomakieli ja suomen kieli painottuivat vastaajalla.

Taustatiedot kerättiin, jotta aineiston käsittelyvaiheessa mahdollisia eroja vastauksissa voitaisiin vertailla niiden suhteen. Tietoisesti ei lähdetty vertailemaan esimerkiksi naisten ja miesten vastausten eroja. Näin pienessä aineistosta ei myöskään lähdetty jakamaan vastaajia erilleen taustatietojensa mukaan ja tekemään vertailuja sen mukaan. Kuitenkin jos aineistosta nousi esiin eroja vastaajien kesken, taustatiedoista tarkastettiin, onko

vastaaja kuulevien vai kuurojen vanhempien lapsi tai mikä on hänen dominoivampi kielensä. Taustatiedot olivat siis yksi asia, joihin tuloksia peilattiin. Koska kyseessä on laadullinen tutkimus, tutkimusasetelmaa pystyy muokkaamaan tutkimuksen kuluessa ja esimerkiksi taustatietojen painottuminen selviää usein vasta aineiston käsittelyvaiheessa.

4.4 Tutkimusmenetelmä

Tässä tutkimuksessa pyrittiin selvittämään viittomakielisen ensikeskustelun piirteitä. Tutkimusmenetelmäksi valittiin laadullinen lähestymistapa. Laadulliseen tutkimusmenetelmään päädyttiin ensinnäkin siksi, että viittomakielinen viestintä on varsin vähän tutkittu alue. Menetelmää valittaessa vaikutti siltä, että ei ole riittävästi tutkittua tietoa, jonka pohjalta olisi voitu rakentaa viittomakielistä viestintää koskeva pätevä kvantitatiivinen mittari. Lisäksi oli tärkeää saada kuurojen oma näkökulma esiin. Kuulevan tekemä kvantitatiivinen mittari olisi saattanut rajata näkemystä liialti. Sama riski on toki myös laadullisessa aineistonkeruumenetelmässä. Laadullisessa menetelmässä on kuitenkin se etu, että tutkittavien näkökulmalla on mahdollisuus tulla esille, vaikka se olisikin erilainen kuin tutkijan. Toisin sanoen esimerkiksi tämän tutkimuksen kyselylomakkeeseen voi vastata halutessaan laajemminkin, kuin mitä kysymyksessä esitetään, tai antaa halutessaan lisäkommentteja. Alasuutari (1994: 46) toteaa, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena voidaan pitää nimenomaan ymmärtävää selittämistä. Tässä tutkimuksessa keskeinen tavoite on juuri viittomakielisen viestinnän piirteiden ymmärtäminen.

4.4.1 Ennakkotehtävä

Vastaajilla teetettiin ennakkotehtävä, jonka päätarkoitus oli tuottaa tietoa, jonka perusteella kyselylomaketta olisi tarvittaessa voitu muokata. Ennakkotehtävän perusteella haluttiin tarkastella esimerkiksi sitä, millä tasolla vastaajat pystyvät refleктоimaan omaa viestintäkäyttäytymistään. Jos ennakkotehtävässä oltaisiin havaittu vastaajilla olevan esimerkiksi vaikeuksia pohtia omia viestintäkokemuksiaan, kyselylomakkeen kysymyksiä olisi silloin voinut muokata sellaisiksi, että vastaajien olisi helpompi pohtia omaa viestintäänsä. Toisaalta jos vaikkapa jokin viestintään liittyvä asia olisi painottunut ennakkotehtävissä, sen pohjalta olisi ollut mahdollista tehdä lisäkysymyksiä kyselylomakkeeseen. Ennako-

tehtävän perusteella tarkasteltiin myös sitä, miten hyvin vastaajat pystyvä tuottamaan tietoa viestinnästä suomen kielellä. Lisäksi tehtävän tarkoituksena oli orientoida vastaajia pohtimaan viestintään liittyviä asioita ennen varsinaista aineistonkeruuta.

Ennakkotehtävä oli siis ennen kaikkea kyselylomaketta tukeva ja vastaajia viestintäasioihin orientoiva. Toisaalta jos tehtävän materiaali olisi osoittautunut tämän tutkimuksen kannalta erityisen hedelmälliseksi, sitä oltaisiin tarvittaessa voitu käyttää enemmän hyväksi. Kvalitatiivisten menetelmien kanssa on mahdollista tehdä tämäntyyppisiä kokeiluja ennen kuin tutkimusongelma lyödään lopullisesti lukkoon (Mäkelä 1982:42). Ennakkotehtävästä saadulle materiaalille tavallaan ”annettiin mahdollisuus” toimia myös varsinaisena aineistona. Eli ennen tämän aineiston keruuta ei päätetty, että materiaalia käytetään yksinomaan kyselylomakkeen tukena. Tätä aineistoa olisi voitu käyttää myös varsinaisen aineiston tukena, jos näin olisi haluttu tehdä. Toisaalta ennakkotehtävä ei ollut rajattu ensitapaamiseen, mikä vähentää materiaalin merkitystä suhteessa tutkimuskysymyksiin.

Ennakkotehtävässä sovellettiin nk. kriittisten tilanteiden tutkimusmenetelmää. Kriittisillä tilanteilla tarkoitetaan tilanteita, jotka ovat viestijöiden mielestä jollain tavoin erikoisia, ongelmallisia tai jopa huvittavia (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995:82). Kriittisten tilanteiden tekniikka on menettelytapa, jonka avulla pyritään löytämään tiettyjä tärkeitä faktoja, jotka koskevat toimintaa määritellyissä tilanteissa (Flanagan 1954: 335). Ennakkotehtävän ei voi sanoa olevan kriittisten tilanteiden menetelmän puhdas sovellus. Esimerkiksi tilannetta ei tehtävänannossa rajoitettu ollenkaan. Koska ennakkotehtävän tarkoituksena oli saada alustavaa tietoa ja toimia myös ajatuksia viestintäasioihin orientoivana tehtävänä, kriittisten tilanteiden menetelmän tarkempi käyttö ei ollut tässä tarpeen.

Ennakkotehtävässä (Liite 1) vastaajaa pyydettiin kirjoittamaan vapaamuotoisesti sellaisesta juttelustaan kuulevan henkilön kanssa, jossa hänen mielestään tapahtui jokin väärinkäsitys. Väärinkäsitys saattoi liittyä siihen, että vastaaja ja keskustelukumppani suhtautuivat tilanteeseen eri tavoin tai jokin omassa tai kumppanin viestintäkäyttäytymisessä ihmetytti, vaivasi tai kenties huvitti vastaajaa. Kirjallisessa instruktiossa oli vastaamisen tueksi kysymyslista asioista, joita vastauksessa tulisi ilmetä. *Juttelutilanteesta* pyydettiin tuomaan esiin se, *kenen* kanssa vastaaja jutteli ja mistä aiheesta sekä *mikä tilanne* oli. Seuraavaksi

pyydettiin kertomaan, *mikä* oli seikka, joka *juttelusta teki "erikoisen"* ja miltä tilanne *tuntui* tai mitä vastaaja *ajatteli* tilanteessa tai sen jälkeen. Lisäksi vastaajaa pyydettiin analysoimaan, mistä tilanne hänen mielestään *johtui*.

Ennakkotehtävän tulosten pohjalta nähtiin ensinnäkin se, että vastaajilla ei ole vaikeuksia kirjoittaa suomen kielellä viestintäkokemuksistaan. Näytti myös siltä, että he kykenivät refleктоimaan omaa viestintäänsä suhteellisen hyvin. Nämä seikat puolsivat sitä, että kyselylomakkeen kysymykset voitiin pitää avoimina. Varsinaisia muutoksia kyselyyn ennakkotehtävän perusteella ei tehty. Ennakkotehtävissä kuulevan viittomakielen taito painottui paljon. Vaikka keskustelukumppanin viittomakielen taitoa ei pyydetty erikseen arvioimaan, useimmissa kuvauksissa se kuitenkin oli jollain tavalla mainittu. Tämä osoitti sen, että varsinaisessa kyselylomakkeessa oli hyvä rajausta se, että kuulevan keskustelukumppanin oletettiin osaavan viittoa. Näin pystyttiin painottumaan enemmän viestintään kuin kieleen. Kyselylomakkeen suullisessa instruktiossa mainittiin vielä, että kuuleva osaa viittoa suhteellisen hyvin tai ainakin "juttelukykyisesti". Viittomakielen ja kielitaidon korostuminen vahvisti myös sitä, että kyselylomakkeen kysymyksissä käytettiin "viestinnällisiä" termejä, kuten keskustelu, juttelu ja puheenaihe. Tällä pyrittiin ohjaamaan vastaajan ajatusta viestinnän tasolle ja pois kielen tasolta – ja onnistuttiin. Toisaalta kyselylomakkeen kysymysten avoimuus antoi vastaajalle mahdollisuuden tuoda halutessaan esiin myös kieleen tai kielitaitoon liittyviä seikkoja, joten "pakolla" kieltä ei rajattu sivummalle.

4.4.2 Kyselylomake

Koska tutkija ja tutkittavat olivat erikielisiä, täytyi aineistonkeruumenetelmää miettiä tarkkaan. Haastattelu olisi ollut yksi mahdollisuus, mutta tutkijan kielitaito ei vielä riittä haastattelun tekemiseen, toisaalta haastattelua ei myöskään haluttu tehdä tulkin välityksellä. Koska etukäteen tiedettiin, että vastaajat joutuvat käyttämään opinnoissaan myös suomen kieltä jatkuvasti, oli helppo päätyä kyselylomakkeeseen (Liitteet 2 ja 3). Lisäksi näin tiiviisti ensitilanteeseen rajattu aihe sopi hyvin kyselylomakkeeseen. Viittomakielellä vastaaminen oli kuitenkin myös mahdollista, koska aineistonkeruutilanne videoitiin. Tätä mahdollisuutta ei tosin käyttänyt kukaan.

Kyselylomakkeessa valtaosa kysymyksistä oli avoimia. Tällä pyrittiin minimoimaan se, että tutkija kuulevana rajaisi jotain olennaista käsittelyn ulkopuolelle. Ennen aineiston keräämistä kyselylomakkeesta saatiin palautetta yhdeltä kuuroilta henkilöltä sekä kahdelta viittomakielen tulkilta. Palautteen perusteella korjattiin kysymyksiä lähinnä niin, että jokaisessa kysymyksessä määriteltiin, koskeeko kysymys keskustelua kuuron vai kuulevan henkilön kanssa. Lisäksi kuuro informantti antoi neuvoja kysymysten seitsemän ja kahdeksan aiheistoihin.

Kyselylomakkeen kysymykset voi jakaa kahteen luokkaan. Ensimmäinen kysyttiin kysymyksiä, jotka koskivat vastaajan omaa toimintaa viestintätilanteessa. Kysyttiin esimerkiksi sitä, miten vastaaja tavallisesti aloittaa ensikeskustelun kuuron henkilön kanssa (Liite 2, kysymys 6). Toiset kysymykset puolestaan koskivat niitä eroja, joita vastaajat olivat havainneet kuurojen ja kuulevien viestinnässä ensitapaamisella. Laadullisessa tutkimuksessa vertailua voi tehdä joko aineiston sisällä tai verrata tuloksia johonkin, mikä on aineiston ulkopuolella. (Mäkelä 1990: 44-45.) Tutkimus ei ole varsinaisesti vertailu kuurojen ja kuulevien viestintäkäyttäytymisestä, vaan vertailun kautta pyritään saamaan tarkempi kuva viittomakielisestä keskustelusta. Molempien tyyppisten kysymysten kautta pyrittiin siis saamaan vastauksia kumpaankin tutkimuskysymykseen: 'Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?' sekä 'Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?'. Vertailua kulttuurinäkökulmasta tehtiin vasta niiden tulosten pohjalta, joita tutkimuskysymykseen saatiin. Kielestä johtuvat erot kuurojen ja kuulevien viestinnässä pyrittiin rajaamaan tarkastelun ulkopuolelle sillä, että kyselylomakkeen tehtävänannossa korostettiin lomakkeessa tarkoitettavan aina kuulevia, jotka osaavat viittoa. Tämä pysyi vastaajien mielessä ilmeisen hyvin, koska kommentteja kuulevan viittomakielen taidosta ei kyselylomakkeisiin tullut samalla tavalla kuin ennakkotehtävään.

Kyselylomake on rakennettu siten, että jotkut kysymykset liittyvät tiiviimmin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ja jotkut toiseen. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?) etsittiin vastausta ensimmäkin niillä kyselylomakkeen kysymyksillä, jotka koskevat keskustelun aloittamista. Kysyttiin sekä sitä, miten vastaaja aloittaa tavallisesti ensikeskustelun kuuron henkilön kanssa (Liite 2, kysymys 6) että jälkepäin sitä, miten vastaaja aloittaa ensikeskustelun kuulevan henkilön kanssa (Liite 3). Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen liittyivät myös aiheita koskevat kysymyk-

set. Kysymykset seitsemän ja kahdeksan olivat valintatehtäviä (Liite 2). Edellisessä vastaajia pyydettiin valitsemaan viisi aihetta, joista todennäköisesti kysyisi uudelta keskustelukumppanilta ensitapaamisella. Jälkimmäisessä samasta listasta piti valita viisi aihetta, joista ei missään tapauksessa kysyisi uudelta keskustelukumppanilta. Kysymys yhdeksän puolestaan (Liite 2) oli vertailutehtävä; vastaajia pyydettiin vertaamaan, onko kuurojen ja kuulevien puheenaiheissa ensitapaamisella eroa. Toiseen tutkimuskysymykseen (Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?) haettiin vastausta kyselylomakkeen niillä kysymyksillä, jotka koskivat puhumisen velvollisuutta, mielipiteen ilmaisemista sekä epäkohteliasta puhekäyttäytymistä (Liite 2, kysymykset 10-13). Aineiston käsittelyvaiheessa vastauksia tutkimuskysymykseen etsittiin kuitenkin kaikista kyselylomakkeen vastauksista. Usein esimerkiksi vastauksista kysymykseen kolmetoista (ks. liite 2), joka koski epäkohteliasta puhekäyttäytymistä, saatiin aineistoa ensimmäisen tutkimuskysymyksen alle.

4.5 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin kolmessa osassa. Vastaajilla teetettiin ensin ennakkotehtävä (Liite 1), jonka jälkeen varsinainen aineisto kerättiin kyselylomakkeella (Liite 2). Aineiston käsittelyvaiheessa aineistoa täydennettiin kysymällä vastaajaryhmältä yksi lisäkysymys (Liite 3). Kaikki aineiston keräämisen ajankohdat sovittiin ennalta yhdessä ryhmän kanssa joko sähköpostitse tai tapaamisen yhteydessä. Tutkija ilmoitti varaamansa tilat vastaajille sekä sähköpostitse että ilmoitustaululla. Yhdessä sopimalla pyrittiin siihen, että tutkimukseen osallistuminen sopisi mahdollisimman hyvin vastaajien aikatauluihin. Ennakkotehtävän ohjeiden antaminen sekä kyselylomakkeen täyttö tapahtuivat yliopiston kirjaston ryhmätyöhuoneessa. Täydennystehtävän vastaajat täyttivät erään luentonsa päätteeksi. Tämäkin tapaaminen oli ennalta sovittu. Paikat valittiin yliopiston kampukselta, koska opiskelijat olivat siellä päivittäin ja silloin heidän ei tarvinnut erikseen lähteä näihin tapaamisiin.

Ohje ennakkotehtävän (Liite 1) tekoon annettiin sekä kirjallisesti että suullisesti viittomakielellä. Vastaajista kaksi ei ollut paikalla kuuntelemassa suullista instruktioita. Ennakkotehtävään tutkija antoi viittomakielisen instruktioita itse. Ennen tätä tutkija sai palautetta

viittomisestaan viittomakielen tulkilta. Vastaajat saivat instruktio kahdessa eri ryhmässä aikataulujen yhteensopimattomuuden vuoksi, kuitenkin saman päivän aikana. Tehtävänannossa painotettiin erityisesti sitä, että kirjoitusta pyydetään *omasta* kokemuksesta ja lisäksi korostettiin perustelujen merkitystä. Ennakkoon teetettyyn kirjoitustehtävään vastaajille annettiin aikaa viikko. Ennakkotehtäviä palautettiin kahdeksan, kriittisiä tilanteita niissä oli kuvattu yhteensä yksitoista kappaletta.

Pääasiallinen aineisto kerättiin kyselylomakkeella (Liite 2). Kyseessä oli nk. informoitu kysely. Yhtä lukuun ottamatta vastaajat täyttivät kyselylomakkeen samaan aikaan. Vastaa- jia pyydettiin lukemaan kysymykset ensin läpi, jonka jälkeen tutkija kävi kysymykset läpi suullisesti. Kyselylomakkeen täyttötilanteessa mukana oli viittomakielen tulkki, joka käänsi kysymykset viittomakielelle. Instruktiossa painotettiin erityisesti sitä, että kysymyk- sissä tarkoitetaan ensimmäistä juttelukertaa jonkun oman ikäisen, samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa jossakin vapaamuotoisessa tilanteessa. Lisäksi korostettiin sitä, että vastaaja tulee todennäköisesti tapaamaan keskustelukumppaninsa myöhemmin uudestaan. Kuulevaa keskustelukumppania koskevassa ohjeessa korostettiin henkilön osaavan *viittoa*; kirjoittamiset ja huuilta luvut unohdettiin tämän kyselyn ajaksi.

Suullisessa instruktiossa kyselylomakkeeseen moniin kysymyksiin annettiin lisävihjeitä. Esimerkiksi kysymyksen kymmenen (ks. liite 2) tilannekuvauksessa sanotaan keskustelu- kumppanin kertovan mielipiteensä jostain itselleen tärkeästä asiasta. Suullisessa instruk- tiossa kuvailtiin, että tässä tarkoitetaan asiaa, joka olisi *suhteellisen* tärkeä puhujalle, ei ihan yhdentekevä eikä todella tärkeä. Kysymyksessä kaksitoista (ks. liite 2) on kuvattu tilanne, jossa jossain tapahtumassa tai tilaisuudessa vastaajan viereen istuu kuuro henkilö, joka ei ala juttelemaan hänelle. Tässä kohden suullisessa instruktiossa korostettiin, että *molemmat* tilanteessa tietävät toisen olevan kuuro henkilö. Kysymyksessä kolmetoista (ks. liite 2) kysytään, millainen puhekäyttäytyminen vastaajan mielestä on epäkohteliasta ja onko sillä merkitystä, onko epäkohtelias henkilö kuuro vai kuuleva. Tämän kysymyksen kohdalla vastaajia opastettiin ensin miettimään yleisellä tasolla, millainen puhekäyttäyty- minen olisi epäkohteliasta, sitten miettimään, reagoisiko hän siihen samalla tavalla, jos keskustelukumppani olisi kuuro tai kuuleva.

Vastaajia kehoitettiin kommentoimaan ja perustelemaan vastauksiaan runsaasti. Koska tilanne videoitiin, vastaajilla oli mahdollisuus vastata kysymykseen viittomakielellä, mikäli johonkin kysymykseen olisi mahdotonta vastata suomeksi. Tätä mahdollisuutta ei käyttänyt kukaan. Päättellen siitä ja tarkentavien kysymysten vähyydestä, lomakkeen kysymykset ymmärrettiin hyvin.

Kolmas aineistonkeruuvaihe oli täydentävä. Kyselylomakkeen kysymyksessä kuusi (ks. liite 2) selvitetään sitä, miten ensikeskustelu *kuurojen kesken* lähtee tavallisesti käyntiin. Aineiston analysoinnin yhteydessä huomattiin, että kysymys olisi tarvinnut parin, jossa olisi kysytty keskustelun aloittamisesta kuulevan henkilön kanssa. Koska tutkijalla oli mahdollisuus saada vastaajaryhmä käsiinsä, päätettiin aineistoa täydentää tällä kysymyksellä (liite 3). Tähänkin tehtävään tutkija antoi instruktioita myös viittomakielellä.

Tavallaan aineiston keruu jatkui myös tulosten valmistuttua, kun tutkija kävi esittelemässä niitä vastaajaryhmälle. Oli hedelmällistä kuulla, mitä mieltä kuurot itse tuloksista olivat. Tilaisuudessa käydystä keskustelusta on poimittu muutamia kommentteja tulosten tarkastelun yhteyteen.

4.6 Aineiston käsittely

Aineiston käsittely aloitettiin lukemalla kyselylomakkeet läpi useampaan kertaan yleisen mielikuvan saamiseksi. Seuraavaksi aineisto jaettiin kyselylomakkeen mukaan niin, että kunkin kysymyksen alle tiivistettiin se, mitä vastaajat olivat kysymykseen vastanneet. Näiden tiivistelmien pohjalta alettiin vastauksia alettiin vertailla keskenään ja haettiin vastauksia tutkimuskysymyksiin. Tiivistelmiä ja kyselylomakkeita käytettiin tässä vaiheessa rinnakkain. Tutkimuskysymyksiin haettiin vastauksia koko aineiston perusteella. Kyselylomakkeen kysymykset painottuivat kuitenkin siten, että kysymykset 6-9 liittyivät enemmän ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, kun taas kysymykset 10-13 toiseen (ks. liite 2).

Aineistosta voi etsiä vertailemisen kautta joko eroavaisuuksia tai yhtäläisyyksiä. Vertailua voi tehdä joko aineiston sisällä tai verrata sitä johonkin, mikä on aineiston ulkopuolella.

Se, mihin verrataan, ei aina voi olla selvää vielä tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. (Mäkelä 1990: 44-45.) Tässä tutkimuksessa alkuperäinen ajatus oli verrata viittomakielistä viestinnästä tuotettuja vastauksia suomenkielisestä puheviestinnästä tehtyihin tutkimuksiin. Tutkimuksen edetessä päädyttiin kuitenkin siihen, että tutkimuksia suomenkielisestä viestintäkulttuurista käytettiin hyväksi vasta siinä vaiheessa, kun tuloksia pohdittiin kulttuurin kannalta. Siinä mielessä aineiston sisällä tehtiin vertailua, että vastaajat vertailivat kokemuksiaan kuurojen ja kuulevien viestinnästä. Ihmiset pitävät oikeana sitä, mikä omassa kulttuurissa on tavallista (Hall 1981: 43). Tässä kohden ajateltiin, että vastaajat ovat mahdollisesti kiinnittäneet huomiota kuulevien viestinnässä sellaisiin seikkoihin, jotka ovat poikenneet kuurojen kulttuurin mukaisesta käyttäytymisestä.

Laadullista aineistoa voi tarkastella monelta tasolta. Tässä tutkimuksessa keskeistä tietoa on luonnollisesti se, *mitä* keskustelusta ensitapaamisella kerrotaan. Kieli tuottaa kuitenkin todellisuutta eivätkä tutkittavat tekstit vain kuvaa asioita, vaan muodostavat niistä aktiivisen kuvan. Eli kieli on todellisuutta tuottava tekijä. (Alasuutari 1994: 38, Eskola ja Suoranta 1998: 139, 141-142.) Tästä syystä tulisi tarkastella jonkin verran myös sitä, *miten* asioista kerrotaan. Tämän tutkimuksen aineistoa tarkasteltaessa pyrittiin kiinnittämään huomiota erityisesti vastausten sävyihin positiivisuus-negatiivisuus -akselilla. Vastauksissa ei tuoda useinkaan suorasanaisesti esiin sitä, pidetäänkö jotakin asiaa positiivisena vai negatiivisena. Sen perusteella, *miten* asiasta kerrotaan, pystyy kuitenkin tekemään jonkin verran päätelmiä taustalla vaikuttavasta suhtautumisesta.

Yhden tutkimuksen sisällä aineistoa tarkastellaan vain yhdestä teoreettis-metodologisesta näkökulmasta (Alasuutari 1994: 30-31). Tässä aineistoa analysoitiin erityisesti viestinnän kulttuuristen piirteiden suhteen. Tavoitteena oli tarkastella sitä, onko tuloksissa nähtävissä kuurojen kulttuurille erityisiä piirteitä. Tutkimus on viestintätieteellinen, ei kielitieteellinen. Kieli ja viestintä ovat kuitenkin niin tiiviisti toisiinsa kytköksissä, ettei kieltä voi jättää täysin huomiotta viestintää tarkasteltaessa. Tässäkin kieli on osana aineiston tarkastelua.

5 TULOKSET

Tässä luvussa tuloksia tarkastellaan tutkimuskysymysten mukaan. Ensimmäisessä alaluvussa tarkastellaan viittomakielisen ensikeskustelun *aloittamiseen* liittyviä tuloksia. Toisessa alaluvussa keskitytään *sopiviin keskustelun tapoihin* viittomakielisessä ensikeskustelussa.

5.1 Viittomakielisen ensikeskustelun aloittaminen

Aloittaminen

Viittomakielisen ensikeskustelun aloittamisessa kuurojen keskustelukumppaneiden kesken näyttää olevan kaksi tyypillistä tapaa. Yksi tapa on aloittaa keskustelu *ajankohtaisista tai keskustelutilannetta* koskevista asioista. Toinen tapa on *yhteisten taustojen* selvittäminen. Taustojen selvittämisellä tarkoitetaan sitä, että uudelta tuttavalta kysytään, missä hän on käynyt koulua tai mistä hän on kotoisin ja näiden kautta etsitään yhteisiä tuttuja. Kaikissa vastauksissa kysymykseen, jossa tavallinen keskustelun aloitus pyydettiin kuvaamaan (ks. liite 2, kysymys 6) ei mainittu, että keskustelu varsinaisesti alkaisi sillä, että etsittäisiin yhteisiä tuttuja tms. Näilläkin vastaajilla kuitenkin kysymyksessä, jossa valittiin viisi tavallisinta kysymisen aiheita, (ks. liite 2, kysymys 7) oli yksi valituista kysymisen aiheista joko kaverit, kotipaikka tai kuurojen yhteisön asiat. Monesti nämä kaksi aloittamisen tapaa, tilanteeseen liittyvät asiat ja yhteisten taustojen selvittäminen, mainittiin molemmat. Joissakin vastauksissa aiheet mainittiin niin päin, että juttu aloitetaan yleiseltä tasolta ja jos juttu luistaa, jossain vaiheessa esittäydytään tarkemmin. Joissakin vastauksissa esittäytyminen katsottiin ensisijaiseksi.

Vastauksissa tuli esiin myös näkökulma, että kuurot *eivät esittäydy* ensitapaamisen alussa – kuten kuulevat tekevät:

”Esittelyjä ei ainakaan ole!”

”Ehkä tutustuisin häneen, mutten kysy heti kuka hän on? Minkä ikäinen hän on?”

”Mielestäni kuulevat esittelevät aina ensin itsensä ennen kuin aloitetaan keskustelu ”sästä”.”

”Kuulevilla on tapana esittää vähän itsestään (nimi, mitä tekee...)”

Muutamissa vastauksissa kuitenkin todetaan, että esittely on tärkeä osa ensimmäistä keskustelua. On jopa vastauslomake, jossa todetaan johonkin kysymykseen, että ensitapaamisella esittäytyään. Sama vastaaja toteaa kuitenkin toisaalla, että esittäytyminen ei ole kuuroille niinkään tärkeää. Vastausten perusteella näyttää siltä, että tässä tarkoitetaan kahdenlaista esittäytymistä. ”Kuulevien esittäytyminen” liittyy juuri siihen, että tilanteen alussa kerrotaan nimi, ehkä opiskeluala tai ammatti yms. ”Kuurojen esittäytyminen” ensitapaamisella on laajempaa: toisilleen vieraat kuurot esittäytyvät jossain määrin taustansa kautta, esimerkiksi juuri sen kautta, missä on käyty koulua.

Esittäytymistä koskeva tulos yllätti, koska kokemuksen pohjalta ennakoajatus oli ollut, että kuurot yleensä esittäytyvät tai kysyvät nimeä ensitapaamisen alussa. Tämän johdosta puolestaan havaittiin, että kyselylomakkeesta puuttuu kysymys siitä, miten keskustelu *kuulevan* henkilön kanssa tavallisesti alkaa. Koska vastaajat olivat tutkijan tavoitettavissa, päätettiin aineistoa täydentää lisäkysymyksellä, jossa kysyttiin, miten vastaaja tavallisesti aloittaa keskustelun kuulevan henkilön kanssa (liite 3). Keskusteluun kuulevan kumppanin kanssa näyttikin liittyvän esittäytyminen hieman useammin kuin kuuron kumppanin kanssa. Jotkut sanoivat kysyvänsä keskustelukumppanin nimeä itse, toiset sanoivat kuulevan keskustelukumppanin tavallisesti esittäytyvän tai sormittavan nimensä. Tässäkään kohdassa esittely ei kuitenkaan ollut keskeisessä roolissa, mutta kuitenkin yleisemmin esillä kuin kuuron keskustelukumppanin kanssa. Enemmän painottui se, että kuulevalta kysytään tavallisesti sitä, miksi hän on kiinnostunut viittomakielestä tai miksi hän osaa viittoa.

Vaikka esittäytymiseen kuuluu ”taustojen” selvittäminen, esimerkiksi perheasiat nousivat yllättävän korkealle aiheissa, joista missään tapauksessa ei kysyttäisi keskustelukumppanilta ensitapaamisella. Puolet vastaajista (4) oli sitä mieltä, että he eivät missään tapauksessa kysyisi uudelta tuttavuudelta perheasioista. Ilmeisesti perheasioiksi käsitettiin tässä perheen *sisäiset* asiat, ei esimerkiksi perhesuhteet. Näin ainakin erään lisäkommentin perusteella:

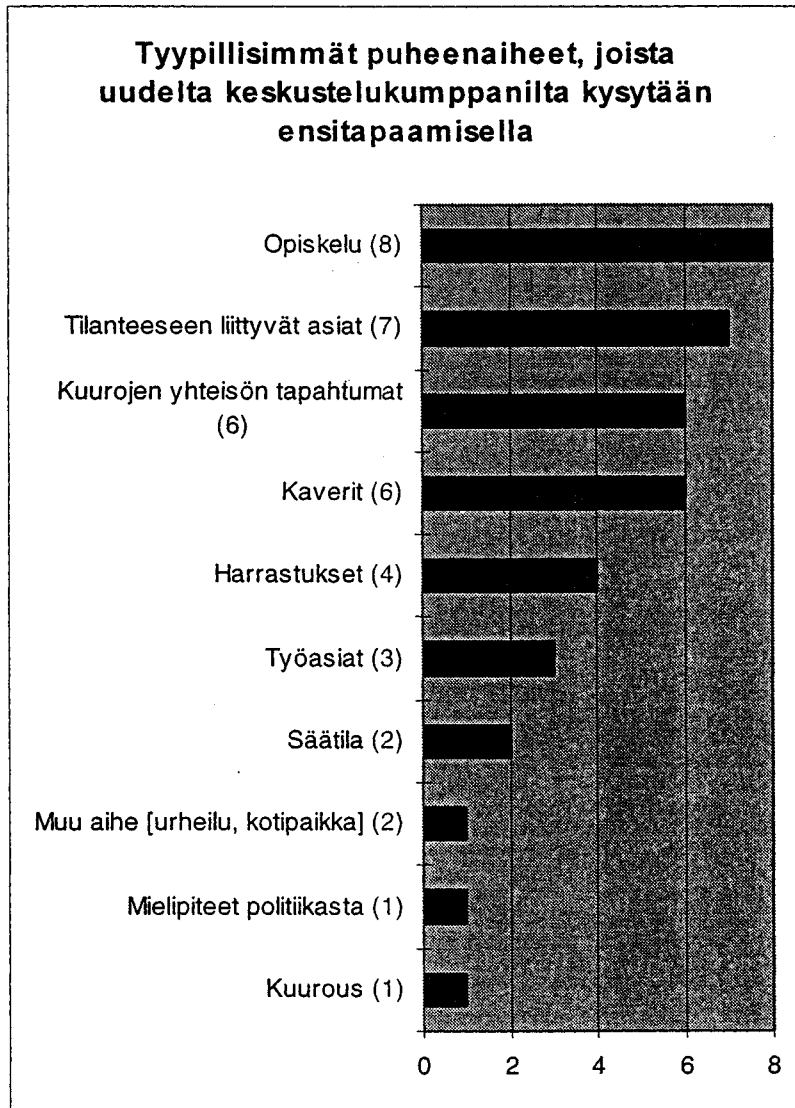
”En missään tapauksessa utele perheen sisäisestä asiasta, esim. murheet, ongelmat yms., mutta perhekasvatukseen liittyvät asiat ehkä voisin jutella henkilön kanssa.”

Kuitenkaan perhesuhteetkaan eivät näytä kuuluvan taustoista kysymiseen. Yksikään vastaajista ei maininnut kysyvänsä ensikeskustelussa vanhemmista tai sisaruksista. Tosin vanhemmista ja sisaruksista kysyminen ei näytä olevan myöskään epäsovelias kysymisen aihe, koska kukaan ei valinnut tätä aihetta myöskään sellaiseksi, josta uudelta keskustelukumppanilta ei missään tapauksessa kysytä. Taustojen selvittämisessä kaverit ja koulu näyttäisi ainakin nuorten kesken olevan keskeisessä asemassa. Ensikeskustelussa ei näytä olevan tavallista kysyä esimerkiksi sitä, onko keskustelukumppanilla kuuroja perheenjäseniä.

Tulokset antavat *viitteitä* myös siitä, että keskustelun alkuvaiheessa otetaan esille jollain tavalla kuurous ja viittomakieli. Yksi vastaajista toteaa kysyvänsä aina ensikeskustelussa: ”Oletko kuuro?”. Vastaaja, joka lääketieteellisestä näkökulmasta on huonokuuloinen, puolestaan kertoo, että ensikeskustelussa häneltä kysytään usein onko hän tulkki. Samoin yksi vastaajista kertoo kysyvänsä tavallisesti kuulevalta ensikeskustelussa: ”Oletko kuuleva?”. Lisäksi useimmissa vastauksissa mainittiin, että ensikeskustelussa kuulevan kanssa kysytään usein, miksi kuuleva osaa tai on kiinnostunut viittomakielestä.

Puheenaiheet

Vastaajia pyydettiin merkitsemään listasta viisi aihetta, joista hän *tavallisesti kysyisi* uudelta keskustelukumppanilta sekä viisi aihetta, joista hän *ei missään tapauksessa kysyisi* uudelta keskustelukumppaniltaan (liite 2, kysymykset 7 ja 8). Valitut tyypillisimmät ensitapaamisen puheenaiheet on kuvattu kuviossa kolme.

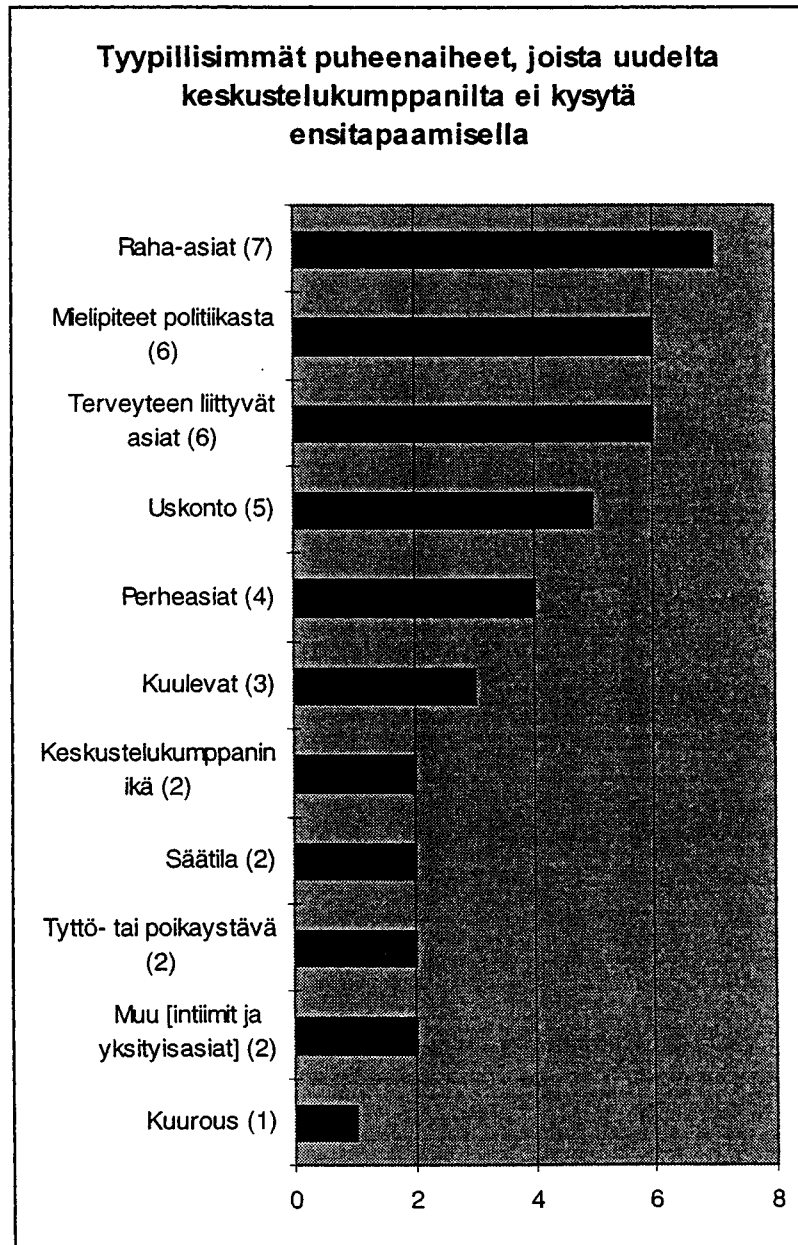

Kuvio 3. Ne valitut aiheet, joista uudelta keskustelukumppanilta todennäköisesti kysytään ensitapaamisella.

Aiheet näyttivät tukevan tuloksia siitä, miten keskustelu aloitetaan. Kun keskustelun aloittamisen toinen tavallinen tapa oli keskustella yhteisistä asioista ja tutustua keskustelukumppanin taustoihin, ei ole yllättävää, että kysymisen aiheissa opiskelu (8), kaverit (7) ja harrastukset (6) nousivat valituimpien joukkoon. Nämä aiheet koskevat keskustelukumppanin taustoja. Toisaalta kuurojen yhteisössä on todennäköistä, että keskustelukumppanit löytävät yhteisiä tuttuja. Tästä syystä kaverit kysymisen aiheena ei liity vain keskustelukumppanin taustaan, vaan kavereiden kautta selvitetään yhteistä tuttavapiiriä. Kuurojen yhteisön tapahtumat mainittiin kysymisen aiheeksi kuusi kertaa. Tämä aihe on jo valmiiksi yhteinen tausta kuuroille keskustelukumppaneille. Edellä kerrottiin, että toinen tavallinen tapa aloittaa ensikeskustelu oli aloittaa juttelu tilanteeseen liittyvillä aiheilla. Tämä toistui

myös aiheiden kohdalla: seitsemän valitsi tämän kohdan mahdolliseksi kysymisen aiheeksi ensikeskustelussa. Vähemmän merkintöjä tässä kohden saivat työasiat (3), säätila (2), muu aihe (2), mielipiteet politiikasta (1) sekä kuurous (1).

Kun kysyttiin aiheita, mistä vastaaja *ei missään tapauksessa* kysyisi uudelta keskustelukumppaniltaan, valitut aiheet jakautuivat, kuten kuviossa neljä on kuvattu.

Kuvio 4. Ne valitut aiheet, joista uudelta keskustelukumppanilta ei todennäköisesti kysytä ensitapaamisella.

Useimmin ei-kysyttäviksi aiheiksi valittiin raha (7), politiikka (6), terveys (6), uskonto (5) ja perheasiat (4). Eli ensitapaamisella ei mielellään esitetä kysymyksiä aiheista, jotka liikkuvat jo henkilökohtaisemmalla tasolla. Tässä kohden yleisimmin valitut aiheet eivät olleet millään muotoa yllättäviä. Kun ensikeskustelussa pyritään löytämään yhteistä maaperää, valitut aiheet näyttävät tukevan juuri tätä. Ensitapaamisella pyritään kuitenkin luomaan myös itsestä miellyttävä kuva, jolloin ei helposti lähdetä kysymään kovin henkilökohtaisista asioista, kuten rahasta tai terveydentilasta. Myös muutaman merkinnän saaneet ikä (2) sekä tyttö- tai poikaystävä / vaimo tai mies (2) voitaneen laskea henkilökohtaisiksi asioiksi.

Kiinnostaviksi osoittautuivatkin ne ei-kysyttäviksi aiheiksi valitut, jotka eivät olleet edellisten tavalla henkilökohtaisia, kuten kuulevat (3), sää (2) ja kuurous (1). Luonnollisesti kuurojen välisessä keskustelussa kuulevat ovat suhteellisen irrelevantti aihe. Toisaalta yksi vastaajista mainitsi, että ei halua kysyä kuuroista tai kuulevista, jotta hän ei tekisi eroa itsensä ja keskustelukumppanin välille. Se, että sää tuli ylipäätään valituksi, kun kysymyksen asettelu oli: mistä *et missään tapauksessa* kysyisi keskustelukumppaniltasi ensitapaamisella, on kiinnostavaa. Sää mielletään aiheena kuitenkin tavallisesti varsin neutraaliksi ja turvalliseksi asiaksi, joka on kaikille sama ja josta on siksi turvallista lähteä liikkeelle. Kuulevilla suomalaisillahan sää on yksi tavallisimmista small talkin aiheista (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995: 98). Muissa kohden kyselylomaketta sää mainittiinkin kuulevien keskustelunaiheena muutaman kerran. Sää voikin olla yksi sellaisista aiheista, mikä mielletään kuulevan keskustelukumppanin puheessa ”lämmittelyksi”. Tästä ”lämmittelystä” kerrotaan lisää seuraavassa.

Tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei voi sanoa, millaiset *yksittäiset* puheenaiheet olisivat erilaisia kuurojen ja kuulevien välillä. Esimerkiksi aiheiden jakautuminen kysymysten seitsemän ja kahdeksan kohdalla (ks. kuvat 3. ja 4.) ei ole siinä mielessä erikoinen, ettei se voisi olla myös kuulevien vastaajien jakauma. Kaksi vastaajista olikin sitä mieltä, että kuurojen ja kuulevien välillä *ei* ole eroja siinä, mistä asioista keskustellaan. Toisessa mainitaan, että aiheet riippuvat enemmän *tilanteesta* kuin siitä, onko henkilö kuuro tai kuuleva. Toisessa todetaan kuitenkin eri kohdassa kyselylomaketta kuurojen tuovan omat mielipiteensä esiin aikaisemmassa vaiheessa keskustelua, mitä kuulevat. Tuloksissa näyttikin olevan keskeisempää kuurojen ja kuulevien ero *aihepiireissä* tai

keskustelun tasossa kuin yksittäisissä puheenaiheissa. Vastauksissa korostui esimerkiksi se, että kuulevat puhuvat ensikeskustelussa pinnallisista, helpoista tai ”tässä-ja-nyt” -aiheista useammin kuin kuurot. Vaikutelma siitä, että kuulevat *alustavat* tai *lämmittelevät* keskustelussa, tuli usein esille. Helpoksi aiheeksi mainittiin esimerkiksi sää, jo aiemmin mainittu esittäytyminen koettiin puolestaan lämmittelyksi.

”Kohtaan usein, että kuulevat puhuvat yleensä tässä nyt- ja ajankohtaisista asioista.”

”Kuulevat ikään kuin lämmittelevät ensin aluksi keskustelutilanteessa. He eivät koskaan mene suoraan asiaan.”

”Yleensä kuurot menevät ”suoraan asiaan”, alkavat keskustelemaan tapahtumasta tai yhteisestä kokemuksesta. Esittely, kuten nimi ja ikä, eivät ole niinkään tärkeitä.”

Näyttääkin siltä, että sillä, onko keskustelukumppani kuuro vai kuuleva tuntuu olevan merkittävin vaikutus keskustelun alussa. *Keskustelu aloitetaan erityyppisistä aiheista riippuen siitä, onko keskustelukumppani kuuro vai kuuleva.* Tulosten perusteella joitakin eroja on myös keskustelun jatkuessa. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella ei kuitenkaan voida sanoa, miten erot tulevat esiin aihetasolla. Erot näyttäisivät liikkuvan aihepiireissä ja asioiden käsittelyn tavassa.

5.2 Sopiva keskustelun tapa viittomakielisessä ensikeskustelussa

Puhumisen velvollisuus

Koska kuurojen yhteisö on pieni, haluttiin tässä selvittää, onko kuurojen tavatessa jonkinlainen ”velvollisuus” aloittaa keskustelu tuntemattoman kuuron kanssa. Tulosten perusteella tällaista ”puhumisen velvollisuutta” vain siksi, että toinen henkilö on kuuro, ei ole. Vastaajilta tiedusteltiin, mitä mieltä he olisivat, jos vapaamuotoisessa tilanteessa hän istuisi kuuron henkilön vieressä, mutta vieressä oleva henkilö ei alkaisi juttelemaan hänelle (Liite 2, kysymys 12). Vastaajista kolme piti tällaista tilannetta kiusallisena, muille kuvattu tilanne oli neutraali. Kuitenkin vastauksissa tuli usein se, että itsekkin keskustelun voisi aloittaa:

”Aluksi (tuntuu) kiusalliselta...Mutta yleensä minä itse en pysty olemaan hiljaa, vaan aloitan sitten keskustelun tapahtumasta, joka on meneillään.”

”Istun vaan. Yleensä jompikumpi siirtyy pois. – – – Yleensä en pysty olemaan kommentoimatta.”

Vaikka kuurojen yhteisö on pieni, tulokset viittaavat siihen, että ”velvollisuutta” aloittaa juttelu aina tuntemattoman kuuron kanssa ei ole. Eräs vastaajista totesi, että kuuroilla toimii tässä sama ”sääntö” kuin kuulevillakin; jutellaan, jos sattuu huvittamaan.

On kuitenkin huomattava, että edellä mainittu kysymys kaksitoista (ks. liite 2) saattaa ohjata ajattelemaan tilanteita yleensä, ei ainoastaan sellaista tilannetta, jossa vieressä istuvan henkilön tulee luultavasti tapaamaan myöhemmin uudelleen. Eli tuloskin koskee silloin tapaamistilanteita laajemmin. Vastausten perusteella vastaajatkin ovat liikkuneet tämän kysymyksen kohdalla yleisellä tasolla. Tässä kohden tulokset eivät siten luultavasti rajoitu ensitapaamiseen sellaisen henkilön kanssa, jonka tulee myöhemmin tapaamaan uudelleen.

Mielipiteen ilmaiseminen

Mielipiteiden esiin tuomisessa ensikeskustelussa näytti olevan eroa kuurojen ja kuulevien välillä. Vastaajilla oli tunne siitä, että kuurot tuovat mielipiteensä esiin avoimemmin ja aikaisemmassa vaiheessa tutustumista kuin kuulevat:

”Mielestäni kuurot esittää mielipiteensä suurempaan kuin kuulevat. Kuulevat ovat yleensä varovaisempia kuin kuurot mielipiteen esittämisessä.”

”Tuntuu jotenkin siltä, että kuurot ilmaisevat suuremmin oman mielipiteensä – ehkä he ovat tottuneet siihen, ettei asioista sovi vaieta.”

”Mielestäni kuuro voi sanoa suurempaan ja aika alussa 1. kerran keskustelua. Kuulevat sanovat ehkä 2. tai 3. kerralla varsinaisen mielipiteensä.”

”Kuurot osaavat kysyä kysymykset nopeasti ja ”nostaa” tarvittaessa kissan pöydälle. Usein kuurot pyrkivät selvittämään asiat heti kuntoon sanomalla oman mielipiteensä.”

Muilla tavoin mielipiteen ilmaisemisen tapaa ei kuvattu kuin suhteessa siihen, miten suoraan se ilmaistaan. Sävy vastauksissa on sen tyyppinen, että oman mielipiteen il-

maisemista kuitenkin pidetään hyvänä asiana. Oman mielipiteen esiin tuomisen kautta asiat tulevat käsitellyiksi.

Täysin suoraan ei kuitenkaan viittomakielisessä ensikeskustelussakaan mielipiteitä ilmaista. Kyselylomakkeessa vastaajille kuvattiin tilanne, jossa uusi keskustelukumppani kertoo mielipiteensä jostain itselleen tärkeästä asiasta, josta vastaaja on eri mieltä. Vastaa- jaa pyydettiin kuvailemaan, miten hän toimisi tilanteessa. (Liite 2, kysymys 10.) Sinänsä vastaukset tukevat edellä mainittua oman mielipiteen ilmaisemisen arvostusta, koska jokainen vastaajista sanoi tuovansa oman mielipiteensä esiin. Kaikki kuitenkin mainitsivat oman mielipiteen esiin tuomisen riippuvan tilanteesta ja keskustelukumppanista. Jokainen ajatteli ”pehmentää” mielipidettään joko runsailla perusteluilla tai pyytämällä keskustelu- kumppanilta lisää perusteluja mielipiteelleen. Jos uusi keskustelukumppani pitää sitkeästi kiinni mielipiteestään, siirrytään helposti seuraavaan aiheeseen:

”Kuitenkin varmaan ilmaisisin oman mielipiteeni, mutta korrektilla tavalla ettei hän tunne itseään alentavaksi.”

”Minun tulee suhtautua myönteisesti hänen mielipiteeseensä, mutta kerron oman mielipiteeni, jota hänen tulee kunnioittaa ja hyväksyä. Jos hän on itsepäinen asian suhteen, siirryn varmaan seuraavaan aiheeseen.”

”Yritän hienotunteisesti kertoa hänelle, miksi olen eri mieltä ja pyrin perustelevaan mielipiteeni hyvin. Jos hän ei muuta mieltään, jätän asian silleen.”

Näiden tulosten perusteella näyttää siltä, että viittomakielisessä ensikeskustelussa oman mielipiteen esiin tuominen katsotaan positiiviseksi asiaksi. Kukaan vastaajista ei sanonut pitävänsä omaa, erilaista mielipidettä omana tietonaan. Selvästi oman mielipiteen il- maisemista kuitenkin ohjaa kohteliaisuussäännöt. Itselle vieraan ihmisen kasvoja pyritään säilyttämään, eikä eriävää mielipidettä ole sopivaa tuoda esiin jyrkällä tavalla.

Epäkohtelias puhekäyttäytyminen

Vastaajille esitettiin avoin kysymys siitä, millaista puhekäyttäytymistä he pitävät epäkohte- liaana. Lisäksi heitä pyydettiin arvioimaan, vaikuttaako kokemukseen epäkohteliaasta puhekäyttäytymisestä se, onko keskustelukumppani kuuro vai kuuleva. (Liite 2, kysymys 13.) Vastauksista nousi esiin kaksi päälinjaa. Ensinnäkin epäkohteliaisuus voi syntyä

puheenaiheista, toinen epäkohteliaisuuden tapa liittyy *keskustelun sujuvuuteen*. Puheenaiheet painottuivat eniten epäkohteliaan puhekäyttämisen kohdalla. Aiheisiin liittyvä epäkohteliaisuus ei riippunut siitä, onko keskustelukumppani kuuro vai kuuleva. Epäkohteliaaksi miellettiin tungettelevat tai rumat aiheet, myös asioiden liioitteleminen mainittiin epäkohteliaana. *Kysyminen* intiimeistä, henkilökohtaisista asioista katsottiin epäkohteliaaksi. Muutamissa vastauksissa esiin tuli se, että nimenomaan henkilökohtaisista asioista *uteleminen* tai *vastauksen vaatiminen* on epäkohteliasta. Esimerkki tästä tungettelevuudesta on myös se, että tuntematon kuuro tulee ja sanoo jotain tyyliin: ”Hei, sinähän olet se, joka...” Vaikka kuurojen yhteisössä ”kaikki tuntevat kaikki”, liiallinen tuttavallisuus näyttää kuitenkin olevan epäkohteliasta. Toisaalta vastaaja toteaa, ettei edellä kuvattu käyttäytyminen olisi kuulevan kohdalla yhtä tuomittavaa kuin kuuron kohdalla. Tämä siksi, että kuuleva ei ”...kuitenkaan tunne samalla tavalla kuin kuuro”. Jos kuuro henkilö tulee sanomaan edellä kuvatulla tavalla, se on loukkaavaa, koska vastaajankin tavallaan pitäisi silloin tuntea hänet. Muutamassa muussakin paperissa mainittiin ”kuurojen epäkohteliaisuus” erikseen. Yksi vastaajista oli kokenut kuurojen vaativan enemmän vastauksia tungetteleviinkin kysymyksiin, toinen oli sitä mieltä, että kuurot ovat suorapuheisuutensa takia joskus epäkohteliaampia kuin kuulevat. Tavallisimmin kuitenkin epäkohtelias puhekäyttäytyminen liitettiin enemmän henkilöön itseensä riippumatta siitä, onko hän kuuro vai kuuleva.

Yksi keskustelun sujuvuutta ”estävä” tekijä on puheen (viittomisen) tuottoon liittyvä. Epäkohteliaana pidettiin epäselvää viittomista sekä liian nopeaa puhumista, jotta huulilta lukeminen on mahdotonta (kuulevat). Toisaalta myös se on epäkohteliasta, että keskustelukumppani puhuu, viittoo tai kirjoittaa koko ajan. Eli keskustelun odotetaan olevan vastavuoroista. Toinen keskustelun sujuvuutta vaikuttava tekijä on katsekontaktin hapuilu tai katkaiseminen:

”Mutta en siedä kuulevia, jos he keskeyttää juttelun kun joku toinen kuuleva puhuu heille. He eivät taida jaksaa käyttää viittomakieltä, oma äidinkieli (suomen/puhekieli) on valta.”

”Jos kuuntelija ei käytä kontakteja, vaan kattelee välillä muualle: ’ei kiinnosta’.”

”Yksi asia, joka ärsyttää ylitse kaiken, että ihminen katsoo ”ohi”, mutta kuuntelee samalla. Tulee tunne, että hän ei ole yhtään kiinnostunut asiasta

ja minusta. Myös jos joku tulee suoraan väliin, eikä malta odottaa vuoroaan, sopivaa taukoa tai pyytää vuoroa.”

Katsekontaktin loukkaaminen tuli useammin esiin kuin viittomisen /puheen tuottamiseen liittyvä epäkohteliaisuus.

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että epäkohteliaaseen puhekäyttäytymiseen ei vaikuta se, onko keskustelija kuuro vai kuuleva. Luonnollisesti kommentit epäselvästä viittomisesta koskevat kuuroja ja liiallinen puhenoisuus huuilta lukuun kuulevia. Molemmissa taustalla on kuitenkin epäkohtelias käyttäytyminen siinä mielessä, että viestin *tuotetaan* epäkohteliaalla tavalla. Katsekontaktin keskeyttäminen katsottiin tavallisesti epäkohteliaaksi sekä kuuroilta että kuulevilta, mutta edellä siteerattu vastaaja piti sitä epäkohteliaana nimenomaan kuulevien tekemänä. Kuuleva voi toisaalta toimia epäkohteliaasti jo ennen kuin keskustelu varsinaisesti pääsee alkuun:

”Jos kuuro yrittää elekielellä tai kirjoittaa lapun kertoakseen olevan kuuro ja haluais jutella ja kuuleva: ”Kuuroko? Taidan häippästä.”, se on kyllä... kröhöm..”

Näissä vastauksissa tulee esiin se, että epäkohteliaasta on keskeyttää viestintä ”pelkän” kuurouden takia. Toisaalta jos katsekontakti katkeaa jonkun toisen kuulevan keskeyttämänä, tulee helposti juuri olo, että viittomakielellä käytävää keskustelua pidetään vähemmän arvokkaana.

6 TULOSTEN TARKASTELUA

Viittomakielisen ensikeskustelun aloittaminen

Hall (1983:308) totesi tutkimuksessaan, että keskustelua yhdysvaltalaisella kuurojen yhdistyksellä ohjaa sääntö, jonka mukaan täytyy käyttäytyä tavalla, joka edistää yhtenäisyyttä kuurojen kesken. Tältä pohjalta ajateltiin, että vastaava yhtenäisyysajattelu voi löytyä myös Suomessa. Tutkimuksessa tätä tarkasteltiin kuitenkin vain puhumisen velvollisuuden kannalta. Eli tutkimuksessa haluttiin selvittää sitä, onko kuuroilla sosiaalinen velvollisuus aloittaa juttelu, kun tapaa sattumalta vieraan kuuron. Tulosten perusteella ”pelkkä kuurous” ei näytä kuitenkaan olevan asia, jonka vuoksi keskustelu vieraan kuuron

kanssa tulisi aloittaa. Eli huolimatta kuurojen yhteisön pienuudesta tämän tutkimuksen tuloksissa ei tule esiin erityistä sosiaalista velvollisuutta aloittaa juttelua itselle vieraan kuuron kanssa. Tulos ei luonnollisesti kerro sitä, *aletaanko* vieraan kuuron kanssa tavattaessa tavallisesti keskustelemaan vai ei.

On kuitenkin huomattava, että kun vastaajaryhmälle käytiin esittelemässä tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia, heidän mielipiteensä puhumisen velvollisuudesta kuitenkin poikkesi tässä tutkimuksessa havaitusta – siis vaikka kyseessä oli sama ryhmä. Yhdessä käymämme keskustelun pohjalta näytti siltä, että kyselylomakkeen kysymys, jolla tätä puhumisen velvollisuutta selvitettiin, ei ollut riittävän täsmällinen. Kysymys alkaa seuraavasti: ”Olet osallistujana jossain tapahtumassa (urheilu-, kulttuuritapahtumassa tms.), jossa on kuuroja ihmisiä.” (Liite 2, kysymys 12.) Ilmeisesti tämä kysymyksen muoto oli ohjannut ajattelemaan tilannetta, jossa on *pelkästään* tai *enimmäkseen* kuuroja ihmisiä. Monet mainitsivat keskustelun aikana esimerkiksi Kuurojen kulttuuripäivät mahdollisena tällaisena tilanteena. Tarkoituksena oli alunperin kuvata tilannetta, jossa on paikalla *sekä* kuuroja *että* kuulevia, mutta tässä suhteessa kysymys ei ole riittävän täsmällinen. Saattaa olla, että se, että tutkija on kuuleva, näkyy juuri tällaisissa kohdissa. Kysymystä suunniteltaessa ei ole tullut mieleen, että tilanteita, missä kuuroja ja kuulevia on ”tasaisesti” on kuitenkin suhteellisen vähän. Kun keskustelimme ryhmän kanssa tästä tuloksesta, vaikutti siltä, että juuri sellaisessa tilanteessa, jossa on paljon kuuroja, ei ole velvollisuutta aloittaa juttelua viereen istuvan kuuron kanssa. Jos taas tilanne on sellainen, jossa enemmistö on kuulevia, niin viereen istuvalle kuurolle henkilölle kuuluu jutella. Tämä viittaisi siihen, että tämän tutkimuksen tulokset puhumisen velvollisuudesta – tai siitä, ettei velvollisuutta ole – koskisivat nimenomaan tilannetta, jossa kuuroja on paikalla paljon.

Olisiko siis niin, että kuurojen kulttuurissa puhumisen velvollisuutta ohjaava sääntö vaihtelee tilanteen mukaan? Toisaalta voi olla, että yleensäkin puhumisen velvollisuutta pohdittaessa pitäisi ottaa tilanne tarkemmin huomioon. Kulttuuri yksin ei kerro puhumisen velvollisuudesta vielä riittävästi. Esimerkiksi suomalaisesta puhe- ja viestikulttuurista on todettu, että meillä vaikeneminen ja hiljaisuus mielletään positiiviseksi asiaksi ja vaikeneminen on sosiaalisesti hyväksytympää kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa (esim. Lehtonen 1986: 36, Lehtonen & Sajavaara 1985:199). Jo oman kokemuksen perusteella voi kuitenkin sanoa, että hiljaisuuden hyväksyminen vaihtelee paljonkin tilanteen mukaan. Lehtonen ja Saja-

vaara (1985: 195) mainitsevat, että lyhytkestoisin siedettävä hiljaisuus suomalaisessa keskustelussa on vapaamuotoisessa tilanteessa keskenään vieraiden ihmisten kesken. Pisimmillään siedettävä hiljaisuus on joko rennossa, tuttavallisessa keskustelussa tai sitten keskustelussa, jossa käsitellään pohtimista vaativia abstrakteja asioita.

Puhumisen velvollisuudesta saatu tulos ei osu aivan tutkimuksen rajauksen sisään. Tutkimus rajattiin koskemaan keskustelua henkilön kanssa, jonka vastaajat luultavasti tapaavat myöhemmin uudelleen. Puhumisen aloittamista koskeva kysymys (kysymys 12, liite 2) poikkeaa kuitenkin tästä rajauksesta. Kysymys on muotoilultaan yleisempi ja näin ollen tuloksetkaan eivät koske keskustelun aloittamista henkilön kanssa, jonka tulee tapaamaan todennäköisesti uudelleen. Vastausten perusteella vastaajatkin ovat liikkuneet tämän kysymyksen kohdalla yleisellä tasolla. Toisaalta tällaisenaan tulos on kiinnostavampi kuin rajauksella tutkimuksen varsinaiseen alueeseen. Voisi olettaa, että keskustelu todennäköisemmin aloitettaisiin, mikäli tiedettäisiin, että toinen tapaaminen on odotettavissa. Koko idea puhumisen velvollisuuden kohdalla oli nimenomaan selvittää sitä, onko yleensä velvollisuus jutella ”aina” kun tapaa tuntemattoman kuoron henkilön.

Tämän tutkimuksen keskeinen kiinnostus kohdistui kuitenkin tilanteeseen, jossa keskustelu ensi kertaa tapaavien keskustelukumppaneiden kesken lähtee käyntiin. Epävarmuuden vähentämisen teorian mukaan keskustelun alkuvaiheessa koetaan epävarmuutta, jota pyritään vähentämään hankkimalla tietoa uudesta keskustelukumppanista (Puron (1996:23) mukaan Berger & Calabrese). Toisaalta, kuten Sunnafrank (1986: 11) teoriasaan olettaa, tietojen selvittämisen voi ajatella olevan myös suhteesta odotettavissa olevien tulosten ennakkointia. Joka tapauksessa tämän tutkimuksen tulokset osoittavat taustatiedon hankkimisen olevan tavallista myös viittomakielisessä ensikeskustelussa. Tulosten mukaan viittomakielisessä ensikeskustelussa lähdetään liikkeelle joko tilanteeseen liittyvistä asioista tai juuri kysymällä tietoja uudesta keskustelukumppanista. Uudelta keskustelukumppanilta kysytään esimerkiksi sitä, missä hän on käynyt koulua tai mistä hän on kotoisin. Aiheet, joista vastaajat mainitsivat todennäköisesti kysyvänsä ensikeskustelussa, liittyivät myös taustatietojen etsimiseen. Esimerkiksi opiskelu ja kaverit mainittiin aiheiksi, joista ensikeskustelussa todennäköisesti kysyttäisiin.

Se, että keskustelukumppanista kysellään taustatietoja, ei sinänsä ole vain viittomakieliselle ensikeskustelulle erityinen piirre. Viittomakielisessä ensikeskustelussa tiedustelu keskustelukumppanista ulottuu kuitenkin pidemmälle, kuin henkilöön itseensä. Esimerkiksi kavereista ja entisestä koulupaikasta kysymisen kautta selvitetään keskustelukumppaneiden *yhteisiä* taustoja. Viestintäsuhteen kokeiluvaiheessa (*experimenting*) keskustelukumppanit pyrkivätkin löytämään yhteistä maaperää, jolta jatkaa keskustelua ja mahdollisesti myös suhdetta eteenpäin (Knapp & Vangelisti 1995: 61). Viittomakielisen ensikeskustelun aloittamista koskevissa tuloksissa tällaisen yhteisen maaperän selvittämistä kuvaa hyvin esimerkiksi se, että jokainen vastaajista valitsi todennäköiseksi kysymisen aiheeksi opiskelun – vastaajathan ovat itse opiskelijoita. Silloin ymmärrettävästi opiskelu on keskeinen yhteinen aihe samanikäisen keskustelukumppanin kanssa. Erityistä viittomakieliselle ensikeskustelulle näyttää näissä tuloksissa kuitenkin olevan se, että yhteistä keskustelun maaperää etsitään muutoinkin kun vain kysymällä keskustelukumppania *itseään* koskevia asioita. Esimerkiksi kuurojen yhteisön asiat ja kaverit mainittiin kysymisen aiheeksi useammin kuin harrastukset. Kaksi ensin mainittua ei liity niin tiiviisti keskustelukumppaniin itseensä kuin esimerkiksi harrastukset. Kuurojen yhteisöön liittyvät aiheet ovat jo ”valmiiksi” yhteisiä asioita, joista on tavallaan ”turvallista” aloittaa keskustelu. Yhteisten kavereiden etsiminen on puolestaan ymmärrettävää, koska kuurojen yhteisö on melko pieni. Tämä edesauttaa yhteisen maaperän löytymistä; kun yhteisiä tuttuja mitä todennäköisimmin on, niitä myös etsitään. Kiinnostavaa tässä kohden on se, että ensikeskustelussa ei tulosten perusteella kuitenkaan kysytä vanhemmista tai sisaruksista. Eli se, ovatko vanhemmat tai sisarukset kuuroja vai kuulevia, ei näytä olevan keskeistä tietoa ainakaan ensikeskustelussa. Saattaa olla, että nuorille kaverit ovat keskeisemmässä roolissa kun vanhemmat tai sisarukset. Toisaalta tässä kohden saattaa kuulevan näkökulma olla erilainen; tutkijan kokemuksen mukaan erityisesti vanhemmat kuurot kysyvät usein kuulevalta viittojalta, ovatko hänen vanhempansa mahdollisesti kuuroja.

Yhteisten taustojen etsiminen kuurojen keskustelukumppaneiden kesken voi edustaa muutakin kuin sitä, että juttelussa on sen myötä helppo lähteä liikkeelle. Voisiko olla, että yhteisten tuttujen tai yhteisen koulupaikan etsiminen on viittomakielisen ensikeskustelun kulttuurinen tapa? Ihmiset tarkastelevat maailmaa omasta kulttuurista käsin ja sitä, mikä omassa kulttuurissa on tavallista, pidetään ”oikeana” (Hall, E. 1981: 43). Vastaajat ovat kiinnittäneet huomiota esimerkiksi siihen, että kuulevat esittäytyvät aina ensitapaamisella.

Voihan olla, että he ovat pitäneet tätä erikoisena siksi, että kuulevat ovat toimineet tässä kohden toisin kuin viittomakielisessä ensikeskustelussa on kuurojen kesken tapana. Mahdollisesti kuulevat ovat tässä kohden rikkoneet kulttuurista tapaa. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella viittomakielisessä ensikeskustelussa ei ole tavallista esittäytyä nimellä, vaan suurempi merkitys on jutella asioista, jotka *liittyvät kuurojen yhteiseen kokemusmaailmaan*, kuten kouluihin ja yhteisiin kuuroihin tuttaviin.

Toisaalta on otettava huomioon se, että kuulevalla ei voikaan olla yhteistä taustaa kuuron keskustelukumppanin kanssa esimerkiksi kuuroudesta ja viittomakielestä. Yhteisen maaperän etsimisen täytyykin silloin lähteä liikkeelle jostakin muusta. Esimerkiksi se, että ensitapaamisella otetaan jollain tavalla esiin kuurous ja kuulevuus, voi liittyä yhteisen maaperän etsimiseen. Muutamissa vastauksissa mainittiin, että ensikeskustelussa uudelta keskustelukumppanilta kysytään, onko hän kuuro vai kuuleva. Lisäksi useimmat vastaajista mainitsivat kysyvänsä ensikeskustelussa kuulevalta miksi hän osaa tai on kiinnostunut viittomakielestä. Näyttäisi siis siltä, että jos keskustelukumppani on kuuro, keskustelussa voidaan lähteä liikkeelle kulttuurille tyypillisellä tavalla, esimerkiksi siten kuin edellä on kuvattu. Toisaalta se, että kuulevalta kysytään, miksi hän osaa viittomakieltä, voi olla yhteisen taustan etsimistä. Voihan kuulevalla olla esimerkiksi kuuro kaveri, sisarus tai vanhempi, joka olisi ”lähtökohta” viittomakielen osaamiselle tai opiskelemiselle. Tämä liittäisi kuulevan jossain määrin tähän kuurojen väliseen yhteiseen viitekehykseen ja keskustelua olisi kenties helpompi jatkaa siltä pohjalta.

Kuulevien esittäytymiseen liittyviä asioita on kiinnostava pohtia hieman pidemmälle. Vastaajien kommentit siitä, että kuulevilla on tapana esittäytyä ensitapaamisella, olivat tutkijalle – kuulevalle – yllättäviä. Oman kokemuksen perusteella kun voi sanoa, että suomenkielinen ensikeskustelu vapaamuotoisessa tilanteessa ei tavallisesti ala esittäytymisellä. Miksi kuulevat sitten esittäytyvät viittomakielisessä keskustelussa? Ensimmäinen mieleen tuleva selitys on se, että viittomakielen opiskelussa usein ensimmäinen asia, joka opitaan, on itsen esittely. Onko kuulevan kaikkein turvallisinta aloittaa jostain asiasta, jonka takuulla tietää osaavansa viittoa? Toisaalta voidaan pohtia sitä, kysyvätkö kuurot sitten yleensä kuulevan henkilön nimen. Esimerkiksi vastauksissa siihen, miten ensikeskustelu kuulevan kanssa aloitetaan, esittely tuli esiin myös niin päin, että ”kysyn hänen nimeään”. Onko kuuron hankala kysyä kuulevalta aluksi mitään muutakaan kuin nimi?

Kuulevalla kun ei ole yhteistä koulutaustaa ja suhteellisen harvoin myöskään kuuroja tuttuja. Voidaan pohtia sitä, onko lähtökohta se, että kuurot olettavat kuulevan haluavan kertovan nimensä ja kysyvät sitä. Vai kenties se, että kuulevat kertovat aina nimensä ensikeskustelussa – koska olettavat sen olevan tapana viittomakielisessä keskustelussa.

Puheenaiheet ensitapaamisella

Tämän tutkimuksen tuloksissa *puheenaiheet* erosivat kuurojen ja kuulevien välillä lähinnä keskustelun aloittamisvaiheessa. Vastaajat mainitsivat puhuvansa enemmän yhteisön sisäisistä aiheista ja olivat sitä mieltä, että kuulevat lähtevät liikkeelle enemmän henkilöä itseään koskevista asioista. Ero on ymmärrettävä. Kuuroilla on keskenään jo ”valmiiksi” yhteisiä puheenaiheita, kuulevan kanssa yhteistä pohjaa joutuu mahdollisesti etsimään hieman pidemmältä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, etteikö kuuroilla ja kuulevillakin voisi olla jokin ”valmis” yhteinen aihe, esimerkiksi jokin harrastus. Tässä on kuitenkin keskitytty keskusteluun, jossa toisesta ihmisestä ei vielä tavattaessa tiedetä juuri mitään. Kahden kuuron keskustellessa yhteinen kulttuuritausta on selvä alusta lähtien, kuulevan keskustelukumppanin kanssa tausta etsitään. Keskustelun jatkuessa yksittäiset aiheet eivät enää näyttäneet riippuvan siitä, onko keskustelukumppani kuuro vai kuuleva.

Tämän tutkimuksen tuloksissa ei siis ollut *yksittäisiä puheenaiheita*, joiden suhteen kuurot ja kuulevat olisivat eronneet toisistaan. Esimerkiksi aiheet, joista vastaajat eivät missään tapauksessa kysyisi uudelta keskustelukumppanilta ensikeskustelussa, noudattavat samaa linjaa, mitä suomenkielisestä puhekulttuurista on havaittu. Esimerkiksi vertailtaessa suomalaista ja saksalaista viestintää, on huomattu, että Suomessa on tavallista pitää poliittinen kanta omana tietona kun taas Saksassa politiikasta puhutaan enemmän aivan arkipäivänkin tasolla. Myös tuloeroista puhuminen näytti olevan tavallisempaa Saksassa kuin Suomessa. (Salo-Lee & Winter-Tarvainen 1995: 99-100.) Tässäkin tutkimuksessa raha ja politiikka tulivat useimmin valituiksi ei-kysyttävistä aiheista. (Ks. kuvio 4 s. 55.) Seuraavaksi listalla sijoittuivat terveyteen liittyvät asiat ja uskonto, jotka ovat myös varsin henkilökohtaisiksi mielletäviä puheenaiheita. Tietysti voidaan miettiä sitä, oliko kysymysten seitsemän ja kahdeksan (ks. liite 2) aiheistat sellaisia, että juuri nämä aiheet oli helppo valita ei-kysyttäväiksi aiheiksi. Ainakaan valittujen aiheiden painottuminen ei yllättänyt. Toisaalta täytyy muistaa, että kuurot ovat paitsi oman kulttuuriryhmänsä jäseniä, kansalli-

sella tasolla myös suomalaisia. Suurimmalla osalla vastaajista esimerkiksi vanhemmat ovat kuulevia. Voidaankin pohtia, missä määrin kotoa opitut sosiaaliset normit säilyvät ja lomittuvat sitten kuurojen kulttuurin normeihin.

Tämän tutkimuksen tuloksissa kuurojen ja kuulevien välillä ei siis ollut eroja yksittäisissä puheenaiheissa. Eroja näytti kuitenkin olevan siinä, millaisia aihepiirejä erilaisissa keskustelun vaiheissa käsitellään. Tämä saattaa antaa viitteitä kulttuurisesti erilaisista keskustelun rakenteista. Yksi viittomakielisen ensikeskustelun piirre tämän tutkimuksen tuloksissa oli se, että *keskustelu alkaa nopeasti*. Keskustelun alussa ei tarvitse puhua ensin joistakin yleisistä aiheista – kuten säästä – ennen kuin esimerkiksi keskustelukumppanista voi kysyä jotain. Kun vastaajaryhmälle esiteltiin tutkimuksen tuloksia, keskustelussa tuli esiin, että nopeus liittyy nimenomaan yhteiseen kulttuuritaustaan sekä oletukseen siitä, että ”kaikki” kuurot Suomessa ovat kuitenkin jotain kautta tuttuja toisilleen. Siltä pohjalta keskustelussa on helppo lähteä rivakasti liikkeelle. Tutkimuksen tuloksissa kuurojen keskustelutavan nopeus korostui erityisesti sen kautta, että vastaajat näyttivät pitävän kuulevien tapaa keskustella ”hitaana”. Kuulevat tuntuvat lämmittelevän keskustelun alussa puhumalla yleisistä asioista, kuurot puolestaan voivat edetä nopeammin yksityiskohtaisempiin asioihin.

Voisiko tämä ”lämmittelyn” tunne sitten johtua muustakin kuin yhteisen taustan puutteesta? Carbaugh (1995: 95) on määritellyt suomalaisen puhumisen säännöt seuraavasti: 1. Älä puhu itsestään selvistä asioista, 2. Jos puhut, sano jotain, mikä on jokaisen huomion arvoista, 3. Älä tuo esiin kiistanalaisia tai ristiriitaisia aiheita, 4. Sitoudu henkilökohtaisesti siihen, mitä sanot ja 5. Se, mitä sanot edellisiä sääntöjä noudattaen, muodostaa pohjan tuleville keskusteluille. Aikaisemminkin tutkimuksissa on todettu, että suomalaisessa viestintäkulttuurissa on keskeistä puhumisen laatu, ei määrä (esim. Sallinen-Kuparinen 1986: 185). Jos ajatellaan näiden sääntöjen ohjaavan suomenkielistä viestintää, voisi ajatella, että ”lämmittelyn” kautta halutaan luoda tilanteesta ja keskustelukumppanista jonkinlaista mielikuvaa ennen kuin aletaan puhumaan ”oikeasti”. Kärjistetyksi sanottuna keskustelun alussa pysytellään yleisissä aiheissa ja niiden kautta pyritään arvioimaan tilanne, että puhuminen menee varmasti oikein eikä vain loukata ketään. Toisaalta, jos suomenkielistä keskustelua ohjaavat säännöt: ”Älä puhu itsestään selvistä asioista.” ja ”Jos puhut, sano jotain, mikä on jokaisen huomion arvoista.”, miksi sitten tuloksissa tuli esiin,

että kuuleva puhuu viittomakielisessä keskustelussa juuri tämän tyyppisistä aiheista? Mainintoja tuli esimerkiksi siitä, että kuulevat puhuvat pinnallisista tai yleisistä asioista. Tässä kohden voidaan jälleen miettiä sitä, millainen ”piilorooli” kuulevien kielitaidolla on tämän tutkimuksen tulosten taustalla. Aineistoa kerätessä korostettiin toki moneen kertaan, että tässä pyydetään ajattelemaan keskusteluja kuulevien kanssa, jotka osaavat viittomakieltä suhteellisen hyvin. Viittomakielen taito ei kuitenkaan ole mitenkään erityisen yleinen kuulevien keskuudessa. Siksi voidaankin miettiä, kuinka usein vastaajat tapaavat kuulevia, joiden viittomakielen taito olisi riittävän hyvä ”perusteelliseen” keskusteluun – etenkin sillä tavalla satunnaisesti, mitä tämän tutkimuksen rajauksessa ajatellaan. Saattaahan olla, että osa pinnallisuuden tunteesta syntyy myös siitä, että viittomakielentaitoisten kuulevien kielitaito ei kovin usein riitä syvällisten aiheiden käsittelyyn. Jos viittomakielistä viestintää tutkitaan tulevaisuudessa kulttuurinäkökulmasta niin, että kuuroja ja kuulevia vertaillaan, täytyy kieltä kuljettaa viestinnän rinnalla jollain tavalla koko ajan. On kiinnitettävä huomiota siihen, johtuvatko esimerkiksi havaitut erot viestinnässä kielestä tai kielitaidosta vai todella jostakin viestinnän piirteestä.

Voi tosin olla turha tarkastella tätä keskustelun ”nopeuseroa” pelkästään suomenkielisen ja suomalaisen viittomakielisen viestinnän erona. Suomalaisen ja yhdysvaltalaisen puhekuulttuurin on havaittu olevan erilaisia (ks. esim. Carbaugh 1995). Kuitenkin yhdysvaltalaisessa viittomakielisen keskustelun tutkimuksessa on havaittu vastaavia ”nopeuseroja” kuurojen ja kuulevien välillä kuin tässä tutkimuksessa. Keskustelun kuurojen yhdistyksellä havaittiin alkavan epämuodollisesti ja keskustelussa mennään suoraan asiaan, kun taas keskustelu lopetetaan muodollisemmin ja lopettaminen saattaa kestää pitkään. Kuulevien keskustelun todettiin puolestaan alkavan muodollisemmin ja hitaammin sekä päättyvän epämuodollisesti ja nopeasti. (Hall 1983: 291, 305.) Kyseisessä tutkimuksessa tarkasteltiin keskustelua tuttujen ihmisten kesken ja siinä aineisto kerättiin havainnoimalla, kun tässä tutkimuksessa puolestaan keskityttiin nimenomaan viestintään henkilön kanssa, jonka tapaa ensimmäistä kertaa. Tulokset muistuttavat tässä kohden hämmästyttävän paljon toisiaan, vaikka tutkimukset on tehty hieman eri tavoilla ja eri maissa. Voisiko sitten olla niin, että suoraan asiaan meno olisi tyypillistä eri maiden kuurojen kulttuureille? Tämä liittyy siihen, että eri maiden kuuroilla voi olla joitakin yhteisiä kulttuurisia sääntöjä, vaikka viittomakielet ovat erilaisia. Eri maista tulevien kuurojen on suhteellisen helppo mukauttaa esimerkiksi omaa kieltään niin, että henkilöt, joilla on eri viittomakieli äidin-

kielenään, pystyvät kommunikoimaan keskenään. Jos eri maiden viittomakielistä viestintää ohjaavat samantyyppiset säännöt, tämä mukauttaminen on sitä helpompaa. Olisi kiinnostava tehdä kansainvälistä vertailua viittomakielisestä viestinnästä. Kiinnostavaa olisi esimerkiksi perehtyä siihen, missä määrin puhutuista kulttuureista havaitut erot toistuvat viittomakielissä. Olisiko esimerkiksi japanilaisen ja suomalaisen kuuron keskustelussa havaittavissa samanlaisia eroja kuin japanilaisen ja suomalaisen kuulevan keskustelussa?

Millainen puhekäyttäytyminen on sopivaa?

Tämän tutkimuksen tuloksissa kohteliaisuus ja epäkohteliaisuus viittomakielisessä ensikeskustelussa liittyy ennen kaikkea aiheisiin. Epäkohteliaaksi käyttäytymiseksi mainittiin kaikkein useimmin tungettelevat, intiimit tai likaiset puheenaiheet. Erityisesti vastausten tivaaminen henkilökohtaisista asioista koetaan epäkohteliaaksi. Vaikka viittomakielisessä ensikeskustelussa keskustelukumppanilta kysytään taustatietoja, ei kuitenkaan ole sopivaa kysyä henkilökohtaisia asioita, kuten perheasioita. Yksi vastaajista mainitsee epäkohteliaaksi esimerkiksi sen, että hänelle tuntematon kuuro tulee ja aloittaa keskustelun sanomalla: ”Hei, sinähän olet se, joka...” Vaikka kuurojen pienessä yhteisössä ”kaikki tuntevat kaikki”, liiallinen tuttavallisuus näyttää kuitenkin olevan epäkohteliaista. Tämä kuvaa hyvin sitä, että tarpeemme vuorovaikutustilanteessa on kaksijakoinen: toisaalta haluamme tuntea kuuluvamme yhteen toisten ihmisten kanssa ja toisaalta haluamme säilyttää riippumattomuutemme (Scollon & Scollon 1995: 36). Voisi ajatella, että erityisesti pienessä yhteisössä, kuten kuurojen yhteisössä, yhteenkuuluvuutta halutaan edistää. Yhteisistä tutuista juttelun ja koulukokemusten vertailun kautta jaetaan ja uusinnetaan yhteistä kulttuuritaustaa. Koska kuurojen kulttuuriryhmä on vähemmistö, voidaan ajatella tällaisen yhteenkuuluvuuden olevan tärkeässä roolissa. Havaittiinhan yhdysvaltalaisessa tutkimuksessakin viestintää ohjaava sääntö, jossa viestinnän tulisi edistää kuurojen yhtenäisyyttä (Hall 1983: 307-308). Toisaalta se, että kuurojen yhteisö on pieni, asettaa rajoituksia riippumattomuuden halulle. Se, että kuurojen yhteisössä ”kaikki” tuntevat toisensa, voi olla myös negatiivinen asia. Se, että henkilökohtaisista asioista tivaaminen mielletään epäkohteliaaksi, eikä niistä mielellään kysytä ensikeskustelussa, näyttää kertovan halusta säilyttää oma riippumattomuus pienessä yhteisössä. Saattaa olla, että tämäkin asia korostuu tässä aineistossa sen vuoksi, että vastaajat ovat nuoria. Tietenkin

kaiken ikäiset haluavat säilyttää riippumattomuutensa, mutta voisi ajatella, että tämä halu korostuu pienen yhteisön nuorilla ihmisillä – kuten nuorilla yleensäkin.

Se, että tässä epäkohteliaasta puhekäyttäytymisestä painottuivat aiheet, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että epäkohteliaisuutta keskustelussa ei voisi olla muullakin tasolla. Esimerkiksi keskustelun rakenteeseen liittyviä kohteliaan käyttäytymisen muotoja on luultavasti olemassa useampia, mitä tässä tutkimuksessa tuli esille. Joitakin keskustelun tapaan liittyviä sopivan käyttäytymisen muotoja saatiin kuitenkin tässäkin selville. Ensimmäkin oman mielipiteen ilmaisemiseen näytettiin suhtautuvan varsin positiivisesti. Kyselylomakkeessa kysyttiin, miten vastaaja toimisi ensikeskustelussa, jossa keskustelukumppani kertoisi mielipiteensä jostain itselleen tärkeästä asiasta, josta vastaaja on aivan eri mieltä. Jokainen vastaajista sanoi tuovansa esiin oman mielipiteensä, kuitenkin ”pehmentäen” mielipidettä joko omilla perusteluilla tai pyytämällä lisää perusteluja keskustelukumppanilta. Muutamissa vastauksissa mainittiin, että jos keskustelukumppani pitää tiukasti kiinni mielipiteestään tai on muuten aggressiivisen oloinen, keskustelussa siirrytään johonkin muuhun aiheeseen. Näissä tuloksissa oman mielipiteen esiin tuominen ensikeskustelussa siis koettiin sopivaksi, kunhan mielipidettä ei tuoda esiin jyrkästi.

Tulosten perusteella oman, keskustelukumppanin mielipiteestä poikkeavan mielipiteen esiin tuominen ensikeskustelussa koettiin kuitenkin myös jossain määrin kasvoja uhkaavaksi tilanteeksi. Kasvot voidaan määritellä julkiseksi omakuvaksi, jonka jokainen yhteiskunnan jäsen haluaa vaatia itselleen. Molemmilla keskustelukumppaneilla on tarve säilyttää sekä positiiviset että negatiiviset kasvot. Positiivisilla kasvoilla tarkoitetaan sitä, että keskustelijat haluavat tuntea tilanteessa arvostusta ja hyväksyntää. Negatiivisilla kasvoilla tarkoitetaan puolestaan sitä, että keskustelijoilla on tarve tuntea paitsi vapautta toimia itsenäisesti, myös vapautta toisten määräämiseltä tai tungettelevuudelta. Viestintätilanteessa meidän täytyy ensinnäkin suojella omia kasvojamme ja lisäksi keskustelukumppanimme kasvoja. (Brown & Levinson 1987: 61-62.) Tulosten perusteella näyttää siltä, että vastaajat huolehtisivat oman mielipiteensä esiin tuodessaan nimenomaan *keskustelukumppanin* kasvojen säilymisestä. Myös omien kasvojen tarpeesta löytyy mainintoja, esimerkiksi: ”Minun tulee suhtautua myönteisesti hänen mielipiteeseensä, mutta kerron oman mielipiteeni, jota hänen tulee kunnioittaa ja hyväksyä.” Toisaalta kyselylomakkeessa

keskityttiinkin nimenomaan omaan käyttäytymiseen ja tästä syystä keskustelukumppanin kasvojen säilyttäminen korostuu.

Positiivisia kasvoja eli yhteenkuuluvuuden tarvetta uhkaavia tekoja ovat sellaiset toimet, jotka jollain tavalla uhkaavat henkilön tunteita tai tuovat esiin sen, ettei puhuja välitä hänen ajatuksistaan. Tällaisia voisivat olla esimerkiksi juuri eri mieltä oleminen tai kritisoiminen. Negatiivisia kasvoja eli riippumattomuuden tarvetta voi puolestaan uhkata mm. ehdotukset tai toivomukset. Nämä ovat uhkaavia tekoja siksi, että ne rajoittavat henkilön valtaa päättää itse tekemisistään. (Brown & Levinson 1987: 65-66.) Luultavasti erityisesti ensitapaamisella positiivisten kasvojen säilyttäminen ja vaatiminen on tyypillistä. Keskustelun aloitusvaiheelle on tyypillistä, että pyrimme luomaan itsestämme miellyttävän mielikuvan, jotta keskustelu pääsisi liikkeelle (Knapp & Vangelisti 1995: 61). Näin voidaan ajatella, että ensikeskustelussa hallitsevana on positiivisten kasvojen säilyttämisen tarve, tai toisin sanoen tarve luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta keskustelukumppanimme kanssa. Erityisesti se, että tiedämme tapaavamme keskustelukumppanimme uudelleen, voi ohjata tähän positiivisten kasvojen säilyttämiseen. Ensitapaamisella halutaan silloin luoda pohja, jolta viestintäsuhdetta voi tulevilla tapaamisilla viedä eteenpäin.

Hofstede (1994: 8-9) toteaa, että ihmiset eivät aina toimi todellisuudessa siten, kuten he kyselylomakkeeseen vastaavat ja että vastauksia tulkittaessa on hyvä tehdä ero sen mukaan, mikä on toivottavaa ja mitä todellisuudessa halutaan. Kaikissa vastauksissa kysymykseen kymmenen (liite 2) mainittiin, että oma mielipide todennäköisesti kerrottaisiin keskustelukumppanille. Tämä ei kuitenkaan kerro niinkään siitä, että näin välttämättä tehtäisiin, kuin siitä, että oman mielipiteen ilmaisemisen katsotaan olevan positiivinen asia. Voidaan tietysti ajatella, että vastaajat ovat koulutettu, nuori ryhmä, joille varmasti jo koulutuksessa on korostettu oman mielipiteen ilmaisemisen olevan tärkeää. Eli vastauksissa on kerrottu, että oma mielipide ilmaistaan, koska sen tiedetään olevan ”oikea vastaus” kysymykseen. Se, että oman mielipiteen ilmaisemista pidetään positiivisena asiana, tulee kuitenkin esiin myös vertailtaessa kuurojen ja kuulevien keskustelukäyttäytymistä. Tulosten perusteella kuurot sanovat mielipiteensä herkemmin ja aikaisemmassa vaiheessa tuttavuutta kuin kuulevat. Tässäkin kohden kuurojen ja kuulevien keskustelussa ratkaiseva ero on nopeus tai ehkä paremminkin järjestys. Vastausten sävyn perusteella nopea mielipiteen esiin tuominen katsotaan positiiviseksi asiaksi. Voitaisiinko tästä päätellä, että

viittomakielisessä keskustelussa mielipiteen ilmaiseminen todella on arvostettua tai suotavaa, eikä vain korostunut tässä vain sen takia että näin on ”oikein” ajatella? Suomalaisessa keskustelukulttuurissa väittely ja suoran mielipiteen ilmaiseminen koetaan kielteiseksi. Esimerkiksi keskustelukumppanin eriävään mielipiteeseen ei mielellään sanota vastaan, vaan mieluummin ollaan hiljaa. Hiljaa oleminen ei tarkoita sitä, että toisen mielipiteeseen myöntyy, sen vaan tavallaan ”kuittaa” hiljaisuudella. (Lehtonen 1986: 35.) Olisi kiinnostavaa selvittää tarkemmin tätä mielipiteen ilmaisemiseen suhtautumista kuurojen ja kuulevien välillä. Voisiko suomalaisen kulttuurin sisällä olla toinen, eri tavoin mielipiteitään esiin tuova ryhmä?

Yksi vastaajista toteaa kuurojen kuulevia nopeammasta mielipiteen ilmaisusta: ”Tosin vaikuttavana tekijänä voi olla kieli ja yhteiset kokemukset.” Saman voi ajatella myös niin, että kielestä ja yhteisistä kokemuksista muodostuu kuurojen oma kulttuuri, jossa oman mielipiteen ilmaisu katsotaan sopivaksi asiaksi. Vastausten perusteella kuurojen kulttuurissa ajatellaan, että omat mielipiteet kuuluukin tuoda esiin. Esimerkiksi vastaukset tyyliin: ”..kuurot pyrkivät selvittämään asiat heti kuntoon sanomalla oman mielipiteensä.” tai ”...ehkä he (kuurot) ovat tottuneet siihen, ettei asioista sovi vaieta.” kertovat tästä. Tässäkin kohden löytyy yhtäläisyyksiä yhdysvaltalaiseen kuurojen kulttuuriin. Hall (1983: 305) toteaa viestinnästä kuurojen yhdistyksellä: ”Getting to the point and being direct is never rude.” Tutkimuksessa todetaan juuri tämän tyyppisten erojen aiheuttavan helposti kitkaa kuurojen ja kuulevien välillä, esimerkiksi kuuleva saattaa pitää suoraan puhuvaa kuuroa tönkyänä, vaikka kyseessä olisikin vain kulttuurisesti erilainen tapa keskustella. Voisiko olla niin, että tässä kohden kuuroilla ja kuulevilla Suomessa on erilaiset säännöt? Suomalaisen viestintäkulttuurin yksi piirre on se, että etenkin vastakkaisia mielipiteitä ei mielellään tuoda keskustelussa esiin (esim. Lehtonen 1986, Sallinen-Kuparinen 1986). Jos mielipiteiden avoin esiin tuominen taas kuurojen keskustelussa on tavallista, voisi kuvitella, että kuulevasta syntyykin helposti vaikutelma, että hän tuo mielipiteensä hitaammin esiin – siis jos kuuleva toimii suomenkielisen viestinnän sääntöjen mukaan.

Edellä pohdittiin positiivisten kasvojen säilyttämistä viittomakielisen ensikeskustelun piirteenä mielipiteen ilmaisemisen kohdalla. Myös negatiivisten kasvojen tai riippumattomuuden säilyttäminen tuli tuloksissa kuitenkin esille. Aiheisiin liittyvä epäkohteliaisuus koski tavallisesti tungettelevia tai intiimejä puheenaiheita. Erityisesti näistä asioista

tivaamista pidettiin epäkohteliaana. Toinen maininta epäkohteliaana pidetystä tungettelevuudesta oli se, että tuntematon kuuro tulee ja sanoo jotain tyyliin: ”Hei, sinähän olet se, joka...” Vaikka kuurojen yhteisössä ”kaikki tuntevat kaikki”, liiallinen tuttavallisuus näyttää kuitenkin olevan epäkohteliasta. Toisaalta vastaaja totesi, ettei edellä kuvattu käyttäytyminen olisi kuulevan kohdalla yhtä tuomittavaa kuin kuuron kohdalla, koska kuuleva ei kuitenkaan tunne samalla tavalla kuin kuuro. Nämä epäkohteliaan puhekäyttämisen piirteet liittyvät negatiivisten kasvojen tarpeeseen. Negatiivisilla kasvoilla tarkoitetaan henkilön halua olla vapaa toimimaan oman päätäntävällän pohjalta ja vapaa toisten ihmisten ohjailulta (Brown & Levinson 1987: 61-62). Toisin sanoen jokaisella meistä on tarve riippumattomuuteen (Scollon & Scollon 1995: 37). Tungettelevuus ja vastausten tivaaminen kysymyksiin rikkoo tätä riippumattomuuden tarvetta.

Sopivassa puhekäyttämisen viittomakielisessä ensikeskustelussa *keskustelun sujuvuus* on merkittävä tekijä. Ensinnäkin sujuva keskustelu on vastavuoroista. Se, että puhutaan tai viitotaan ilman että annetaan toiselle kunnolla suunvuoroa, koetaan epäkohteliaaksi. Keskeiseksi keskustelun sujuvuuden kannalta nousi tässä katsekontaktin ylläpitäminen. Katsekontaktia ei saa rikkoa syyttä ja äkkiarvaamatta, lisäksi selän kääntämistä pidetään epäkohteliaana, jopa loukkauksena (Hall 1983: 302). Olennaista kommentteissa katsekontaktin hapuudessa tai sen puutteessa on se, että keskustelukumppanille syntyy mielikuva siitä, ettei toinen ole *kiinnostunut* hänestä tai hänen puhumastaan asiasta. Myös katsekontaktin hapuilu näyttää uhkaavan nimenomaan henkilön yhteenkuuluvuuden tai positiivisten kasvojen säilyttämisen tarvetta. Katsekontaktin puute siis näyttää tarkoittavan ennen kaikkea kiinnostuksen puutetta.

Sinänsä tämä kulttuurinen piirre liittyy siihen, että kieli on visuaalista. Viittomakielisessä viestinnässä katsominen vastaa kuuntelemista. Myös puhutuissa kielissä pidetään tavallisesti epäkohteliaana sitä, että keskustelukumppani ei näytä kuuntelevan. Jos ajatellaan, että katsekontaktin katkaiseminen on käytännössä kuuntelemisen lopettamista, tämä viestinnän piirre ei eroa puhutusta viestinnästä muutoin kuin modaliteetiltaan. Kuuntelemattomuuden pitäminen epäkohteliaana ei ole *yksinomaan* viittomakielisen viestinnän piirre. Toisaalta vaikka ajateltaisiin katseen merkityksen johtuvan ennen kaikkea kielen visuaalisuudesta, se ei sulje pois sitä, että kyseessä on viestinnän kulttuurinen piirre. Katse on viittomakielissä keskeisessä roolissa. Tämä on verrattavissa esimerkiksi siihen, että jokaisessa

puhekulttuurissa *kuuloa* käytetään kuuntelemiseen. Kuitenkin *kuuntelemisen* tapa vaihtelee kulttuureittain. Joissain kulttuureissa kuuntelijan rooli on hiljainen, joissain kuuntelijan odotetaan osoittavan kuuntelemisensa palautekommenteilla: hmm-m, joo, näin on. Ei pidä siis myöskään ajatella, että pelkkä katsekontakti olisi viittomakielistä kuuntelemista. Katsekontakti osoittaa kuuntelemisen, mutta siihen kuuluu muutakin, kuten nyökkäilyt osoituksena siitä, että kuuntelee. Kuitenkin sitä, miten katsetta käytetään, ohjaavat viestinnän kulttuuriset säännöt.

Tutkimuksessa keskityttiin tarkastelemaan viestintää ensitapaamisella ja keskustelijat ovat keskenään samanikäisiä ja samaa sukupuolta olevia. Eli tuloksia ei voida yleistää koskemaan kaikkia viittomakielisiä ensikeskusteluja. Tutkimuksen perusteella ei voida myöskään tehdä laajempia päätelmiä viittomakielisen viestinnän kulttuuripiirteistä yleensä. Seuraavassa kuitenkin eritellään, mitkä tässä havaituista piirteistä saattavat antaa viitteitä viittomakielisen keskustelun erityispiirteistä. Keskeinen ero kuurojen ja kuulevien välisessä viestinnässä ensitapaamisella näyttäisi tämän tutkimuksen perusteella olevan *keskustelun rakenteessa*. Viittomakielisessä ensikeskustelussa näyttää olevan tavallista esittäytyä laajemmin kuin nimellä, tai paremminkin uudesta keskustelukumppanista kysytään tietoja laajemmin kuin vain henkilöä itseään koskevia seikkoja. Toinen viittomakielisen ensikeskustelun kulttuurinen piirre saattaisi olla *nopeus*. Esimerkiksi keskustelun alussa mennään suhteellisen suoraan yhteisiin taustoihin, aluksi ei tarvitse 'lämmittelä' puhumalla jostain yleisestä aiheesta. Nopeus tuli tämän tutkimuksen tuloksissa esiin myös oman mielipiteen ilmaisemisessa. Näyttää siltä, että viittomakielisessä ensikeskustelussa on sopivaa tuoda oma mielipide suhteellisen aikaisessa vaiheessa esiin, kun taas kuulevilla on tapana kertoa oma mielipiteensä vasta vähän myöhemmässä vaiheessa tuttavuutta. Näiden havaintojen pohjalta olisi hyvä lähteä jatkamaan viittomakielisen ensikeskustelun piirteiden selvittämistä.

7 TUTKIMUKSEN ARVIOINTIA

Miten tutkimuksen tavoitteet saavutettiin?

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää alustavasti viittomakielistä ensikeskustelua ja tarkastella saatuja tuloksia kulttuurinäkökulmasta. Tavoitteita suuntasi se, että viittomakielistä keskustelua ei ole juurikaan tutkittu viestinnän näkökulmasta. Tutkimus rajattiin tiiviisti ensikeskusteluun, koska haluttiin muodostaa tarkempi kuva yhdeltä viestinnän alueelta kuin pinnallinen kuva viittomakielisestä viestinnästä laajemmalti. Taustalla oli ajatus, että tällaisen tarkemman kuvan pohjalta saataisiin viitteitä siitä, millaisia asioita viittomakielisestä viestinnästä olisi hyvä jatkossa lähteä selvittämään.

Tavoitteet saavutettiin siinä mielessä, että viittomakielisestä ensikeskustelusta saatiin selville joitakin piirteitä. Erityisesti ensimmäiseen tutkimuskysymykseen (Miten viittomakielinen ensikeskustelu aloitetaan?) saatiin hyvin tuloksia. Myös toiseen tutkimuskysymykseen (Millainen keskustelun tapa on sopiva viittomakielisessä ensikeskustelussa?) löytyi tuloksia, mutta se osoittautui kuitenkin ensimmäistä hajanaisemmaksi. Etenkin mielipiteen ilmaiseminen ja puhumisen velvollisuus nostettiin ehkä turhankin erillisinä käsittelyyn. Nämä kohdat otettiin tarkastelun kohteeksi sen pohjalta, että Hall (1983) huomasi kuurojen keskustelua ohjaavan säännön, jonka mukaan tuli pyrkiä toimimaan niin, että edistää yhtenäisyyttä kuurojen kesken. Samanlainen yhtenäisyysajattelu saattaa ohjata myös suomalaisten kuurojen viestintää. Mielipiteen ilmaisemisen ja puhumisen velvollisuuden kautta testattiin tavallaan yhtenäisyysajattelun ääripäätä, eli sitä, onko kuuroilla esimerkiksi sosiaalinen velvollisuus jutella keskenään tavatessaan tai pitääkö yhtenäisyyttä edistää pitämällä omat mielipiteet ensikeskustelussa omana tietona. Tutkimuksen fokusta olisi voinut mieltä tutkimuksen alkuvaiheessa vieläkin perusteellisemmin, jolloin toinen tutkimuskysymys olisi ollut täsmällisempi. Yksi vaihtoehto olisi ollut keskittyä perusteellisemmin epäkohteliaisiin ja kohteliaisiin keskustelun tapoihin.

Vaikka mielipiteen ilmaiseminen ja puhumisen velvollisuus nousivat ehkä hieman korostuneesti esiin, erityisesti mielipiteen ilmaisemiseen liittyvä tulos oli kuitenkin kiinnostava. Tämän tutkimuksen tuloksissa oman mielipiteen ilmaisemista pidettiin

positiivisena asiana, lisäksi mielipiteen ilmaisun nopeus kuurojen kesken tuli vastauksissa esiin. Tämä kohta oli kiinnostava, koska tulos poikkesi siitä, mitä suomenkielisen puheviestinnän puolella on todettu. Keskustelun sopivuutta tarkasteltiin tässä tutkimuksessa ennen kaikkea sen kautta, mitä pidetään epäsopivana. Tässä kohden painottuivat aiheet. Lisäksi keskustelun sujuvuuteen liittyvät asiat tulivat kohteliaan keskustelun tavan kohdalla esille. Se, että aiheet painottuivat tässä kohden, johtuu mahdollisesti tavasta, jolla aineisto on kerätty. Kyselylomakkeeseen on luultavasti helpompi kertoa juuri aiheisiin liittyviä epäkohteliaan puhekäyttämisen piirteitä. Muihin puhekäyttämisen piirteisiin, esimerkiksi vuoron vaihtoon tai kuuntelijakäyttämiseen, liittyviä epäsopivia ja sopivia piirteitä olisi ehkä hyvä selvittää jollain muulla menetelmällä. Ehkä haastattelu tai ryhmähaastattelu olisi siihen hedelmällinen aineistonkeruumuoto. Myös todellisten keskustelujen videointi (kuten esim. McIlvenny & Raudaskoski 1994) ja niiden pohjalta keskustelun tarkasteleminen voisi observoinnin ohella olla antoisa tapa.

Yksi tutkimuksen keskeinen tavoite oli pyrkiä luomaan kuvaa viittomakielisestä viestinnästä nimenomaan kuurojen näkökulmasta. Tähän pyrittiin esimerkiksi sillä, että aineisto kerättiin laadullisilla menetelmillä. Lisäksi tutkimuksen eri vaiheissa on käyty keskusteluja kuuron informantin ja viittomakielen tulkkien kanssa ja tuloksista keskusteltiin vastaajaryhmän kanssa. Aina voi tietenkin pohtia, missä määrin kulttuurin sisäinen lähestymistapa on mahdollinen, kun tutkija on eri kulttuurin edustaja. Kaikessa kulttuureja vertaavassa tutkimuksessa (*cross-cultural*) tutkimuksessa on vaikeutena se, että tarkastelemme asioita oman kulttuurin näkökulmasta (Goddard & Wierzbicka 1997: 231). Toisaalta sama ongelma koskee myös niitä tutkimuksia, joissa tutkitaan puhe-kulttuuria, jonka edustaja tutkija ei ole. Tässä tutkimuksessa etuna on se, että tutkija on opiskellut viittomakieltä ja tutustunut kuurojen kulttuuriin jo ennen tutkimuksen tekoa. Taustatiedon ja kokemuksen huomattiin auttavan erityisesti aineiston analysointivaiheessa. Voi tietenkin olla, että osa tutkimuksen päätelmistä on sellaisia, joita kuurot eivät allekirjoittaisi. Todennäköisesti osa tuloksista on ainakin sellaisia, jotka eivät ole kuuroille ”uutisia”. Tämän katsoisin kuitenkin olevan hyvän asian. Kulttuurintutkimuksessa tutkitaan yleisesti tiedettyjä, mutta huonosti tiedostettuja asioita (Alasuutari 1994: 206). Jos tässä tutkimuksessa on löydetty ”todellisia” viittomakielisen keskustelun piirteitä, tuloksissa kuuluukin olla jotain tuttua. Se, että tutkija on kuuleva, saattaa toisaalta aiheuttaa sen, että jo kysymyksenasettelu voi koskea epäolennaisia osia viittomakielisestä viestinnästä. Tästä syystä olisikin tärkeää, että

tulevaisuudessa kuurot tutkijat tekisivät tutkimusta viittomakielisestä viestinnästä. Näin tutkimuksissa saataisiin esiin todellinen kulttuurin sisäinen näkökulma.

Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli tutkia viittomakielistä viestintää puheviestinnän näkökulmasta. Puheviestinnän näkökulman soveltaminen viittomakielisen viestinnän tutkimiseen ei aina ollut helppoa. Jo se, että viittomakieli tuotetaan ja vastaanotetaan eri tavalla kuin puhuttu viestintä, vaikuttaa tutkimukseen. Esimerkiksi puheviestinnän *termistö* ei välttämättä kuvaa luontevasti viittomakielistä viestintää. Tämä tuli erityisen hyvin esiin katsekontaktin kohdalla. Puhutussa viestinnässä katsekontakti tarkoittaa eri asiaa kuin viitotussa viestinnässä. Käytännössä viittomakielisessä viestinnässä katseleminen tarkoittaa samaa kuin puhutun viestinnän kuunteleminen. Silti katsekontaktin merkitys on niin keskeinen viittomakielessä, että sitä ei liene järkevää yhtäläistä täysin kuuntelemiseen. Puheviestinnän *termistö* ei siis ainakaan kaikilta osin luonnu sellaisenaan viittomakielisen viestinnän tutkimukseen. Ei kuitenkaan ole mitään syytä olettaa, että puheviestinnän teorioita ei voisi käyttää viittomakielisen viestinnän tutkimisessa. Toisaalta tulevaisuudessa olisi kiinnostavaa selvittää, soveltuvatko puhutun viestinnän teoriat viittomakieliseen viestintään sellaisenaan, vai olisiko oman teorian luominen tarpeen.

Oman lisänsä tutkimuksen tekoon toi tasapainoilu kielen ja viestinnän välillä. Tähänastiset tutkimukset viittomakielisestä viestinnästä olivat tavallisesti kielitieteen näkökulmasta tehtyjä. Erityisesti vanhoja tutkimuksia lukiessa joutui monta kertaa miettimään, missä itse asiassa menee viestinnän ja kielen raja – vai onko sitä. Tätä vaikeutta lisäsi se, että viittomakielen kielitieteellinenkin tutkimus on niin vähäistä. Ei esimerkiksi voida sanoa, onko kuuntelijan pään nyökyttäminen *viittomakielen* osa vai viittomakielisen keskustelukulttuurin mukaista kuuntelijakäyttäytymistä – tai ehkä molempia? Tässä kohdalla oli erittäin tärkeää, että tutkijalla oli takanaan viittomakielen opintoja, muuten kielen ja viestinnän rajaa olisi ollut vielä vaikeampi vetää.

Menetelmän arviointia

Laadullisen tutkimuksen tavoitteena voidaan pitää nimenomaan ymmärtävää selittämistä (Alasuutari 1994: 46). Tähän tutkimukseen laadullinen tutkimusote oli oikea valinta, koska tavoitteena oli luoda alustavaa kuvaa viittomakielisestä viestinnästä nimenomaan kuurojen omasta näkökulmasta. Lisäksi se, että aihe on näin uusi, tuki laadullisen tutkimusotteen valitsemista. Olisi ollut vaikeaa määrittellä kvantitatiiviseen tutkimukseen tarkkoja alueita, joita tutkia, kun aiempaa tutkimusta samasta näkökulmasta oli saatavilla varsin vähän.

Tutkijan asema laadullisessa tutkimuksessa on eri tavalla keskeinen kuin kvantitatiivisessa tutkimuksessa (Eskola & Suoranta 1998:20). Laadullisen tutkimuksen kohdalla pohditaan usein esimerkiksi sitä, voiko tutkija olla objektiivinen. Usein sanotaan, että se ei voi olla yhtä objektiivista kuin kvantitatiivinen tutkimus. On sanottu, että tutkijan arvot muovaavat sitä, miten hän pyrkii ymmärtämään tutkimaansa ilmiötä. Näin objektiivisuus ei ole ”perinteisessä” mielessä mahdollista, vaan tuloksena on selityksiä, jotka rajoittuvat tiettyyn aikaan ja paikkaan. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997: 161.) Eskola ja Suoranta (1998: 17) toteavat kuitenkin, että objektiivisuudella voidaan tarkoittaa myös sitä, että tutkija ei sekoita omia uskomuksiaan, asenteitaan tai arvostuksiaan tutkimuskohteeseen. Tässä tutkija on pyrkinyt tunnistamaan omia tausta-ajatuksiaan tutkimuksen tekemisen vaiheessa. Vaikka aiemmasta viittomakielen ja kuurouden tuntemuksesta oli tutkimusta tehtäessä selvästi hyötyä, ei ole poissuljettua, että siitä voisi olla haittaakin. Omat kokemukset viittomakielisestä viestinnästä olivat luonnollisesti mielessä aineiston analysointivaiheessa. Analysoinnin aikana kuitenkin pyrittiin miettimään asioita usealta kannalta. Lisäksi tutkijan näkökulma kuurouteen oli valmiiksi sosiokulttuurinen. Jos taustalla olisi esimerkiksi lääketieteellinen näkemys kuuroudesta, tutkimus olisi täysin erilainen. Tosin tutkimuksessa on pyritty tuomaan selvästi esille se, että tässä taustalla on nimenomaan sosiokulttuurinen näkemys kuuroudesta.

Tutkijan vaikutusta voi pohtia myös siltä kannalta, että vastaajat tunsivat tutkijan jo ennen aineiston keräämistä. Tuttuus voi vaikuttaa tietenkin sekä positiivisesti että negatiivisesti. Tämän tutkimuksen kohdalla näyttäisi siltä, että tuttuus oli ennemminkin hyvä asia, ainakin päätellen siitä, että kaikissa aineiston keruun vaiheissa vastauksia tuli runsaasti ja

runsilla perusteluilla varustettuna. Ehkä tuttuus olisi hankaloittanut tilannetta, jos tutkimuksen aihe olisi ollut jollain tavalla henkilökohtaisempi.

Aineisto kerättiin tässä tutkimuksessa kolmessa vaiheessa. Ennakkotehtävä oli suhteellisen väljästi rajattu (ks. liite 1). Vastaajia pyydettiin kuvaamaan kokemiaan kriittisiä tilanteita kuulevan keskustelukumppanin kanssa. Keskustelukumppania tai -tilannetta ei määritelty tässä kohden tarkemmin. Ennakkotehtävä palveli hyvin tarkoitustaan. Yksi vastaajista totesi saatuaan tehtävänannon ennakkotehtävään, että tilanteita on helppo keksiä, koska niitä tapahtuu kuulevien kanssa niin usein. Kriittisten tilanteiden menetelmä voisi tästä syystä olla yksi hedelmällinen tapa tutkia viittomakielisen viestinnän piirteitä. Kriittisten tilanteiden menetelmällä voitaisiin tutkia isomman otoksen kautta joitakin solmukohtia, joissa kuurojen ja kuulevien viestinnässä tapahtuu väärinkäsityksiä. Näistä ”solmujen kohdista” olisi sitten hyvä lähteä eteenpäin ja selvittää, johtuvatko väärinkäsitykset erilaisista viestintäkulttuureista vai jostakin muusta.

Varsinainen aineisto kerättiin kyselylomakkeella (liite 2), jota täydennettiin aineiston käsittelyvaiheessa lisätehtävällä (liite 3). Kysymysten kautta perehdyttiin vastaajien käsityksiin omista keskustelutavoistaan. Itsestä ja omasta viestinnästä tehdyissä raporteissa on aina olemassa riski, että tutkitaan itse asiassa sitä, mitä ihmiset *luulevat* tilanteessa tekevänsä. Kuitenkin, jos lähtökohtana olisi yksinomaan viestinnän näkyvän osan (*overt*) tarkkailu, jotain jäisi helposti huomaamatta. Esimerkiksi aikaisemmat tapaamiset voivat vaikuttaa viestintään, myös se, mitä viestintäkumppani *ei* sano, voi aiheuttaa vastauksen (*response*). Tällaiset kohdat jäävät observoinnissa huomaamatta. (Knapp, Miller & Fudge 1994: 10-11.) Tässä tutkimuksessa aineistonkeruumenetelmän valintaan vaikuttivat paljon kieliseikat. Vaikka observointi olisi varmasti yksi hedelmällinen menetelmä viittomakielisen viestinnän tutkimuksessa, tutkijan kielitaito ei vielä riitä observoimiseen. Kyselylomake oli eräänlainen kompromissi: ennalta tiedettiin vastaajien käyttävän suomen kieltä opinnoissaan, joten suomen taidon oletettiin olevan riittävä kyselylomakkeeseen vastaamiseen. Toisaalta vastausten saanti kysymyksiin varmistettiin sillä, että aineistonkeruutilanteessa oli mukana kaksi viittomakielen tulkkiä, jotka käänsivät kyselylomakkeen kysymykset viittomakielelle. Lisäksi kysymyksiin olisi halutessaan voinut vastata myös viittomakielellä videolle. Sinänsä kyselylomake sopi tutkimuksen tarkoitukseen siitä, että haluttiin tehdä tutkimus joltain rajatulta viestinnän osa-alueelta. Toki observoinninkin kautta

tilanteet voidaan rajata, mutta kyselylomakkeessa tilanteita voidaan varioida vapaammin. Aina voidaan tietenkin pohtia sitä, miten lähellä todellisuutta vastaukset kyselylomakkeeseen ovat.

Kyselylomakkeen kysymykset olivat avoimuustasoltaan sopivia. Kysymykset rajasivat tarkastelun ensitilanteeseen, mutta olivat kuitenkin niin avoimia, että niihin pystyi vastaamaan oman käsityksensä mukaan. Aineiston käsittelyn vaiheessa tosin huomattiin kysymyksissä muutamia epätarkkuuksia. Kyselylomaketta olisi voinut pohtia ennen aineiston keruuta perusteellisemmin. Kyselylomakkeen kysymys numero neljä, jossa kysyttiin, milloin vastaaja oli saanut kontaktin viittomakieleen ja kuurojen yhteisöön, oli epäonnistunut (ks. liite 2). Kysymys oli muotoiltu niin, että vastaukset eivät lopulta kertoneet mitään olennaista vastaajien taustasta. Aineiston keruun jälkeen tosin havaittiin, ettei kyseisellä taustatiedolla sinänsä ollut merkitystä. Aineiston käsittelyn vaiheessa huomattiin, että kysymykseltä kuusi puuttui olennainen pari, jossa kysyttäisiin keskustelun aloittamisesta kuulevan henkilön kanssa. Tämä kysymys esitettiin vastaajille jälkikäteen (liite 3). Kysymys osoittautui hyväksi täydennykseksi, koska sen pohjalta varmistui tulos siitä, että ensikeskustelu aloitetaan eri tavalla kuuron ja kuulevan keskustelukumppanin kanssa. Tuloksia tarkasteltaessa pohdittiin sitä, oliko aiheista kysymysten seitsemän ja kahdeksan kohdalla liian itsestään selvä erityisesti niiden aiheiden osalta, mistä ensitilanteessa *ei* kysyttäisi. Toisaalta se, että ei-kysyttävät aiheet eivät yllättäneet, voi antaa viitteitä myös siitä, että tällä kohden kuurojen keskustelukulttuuri ei poikkea juurikaan kuulevien vastaavasta. Aiheistan puolesta puhuu se, että vain muutama yksittäinen aihe sai mainintoja sekä kysymyksen seitsemän että kahdeksan kohdalla. Ainakin aihemäärä on tällöin ollut riittävä. Kysymykset siitä, mitä eroja vastaajat ovat havainneet kuurojen ja kuulevien välillä ensitilanteen viestinnässä, olivat kaikkein hedelmällisimpiä tutkimusongelmien kannalta. Kysymyksessä, jossa kysyttiin epäkohteliaan puhekäyttäytymisen piirteitä (Liite 2, kysymys 13) jäi rajaamatta se, että kysymyksessä tarkoitetaan nimenomaan viestintää ensitapaamisella. Tosin koko kyselylomaketta koskevassa instruktiossa korostettiin, että koko ajan tarkoitetaan viestintää ensitapaamisella. Lisäksi monista vastauksista näkyi se, että vastaaja ajatteli nimenomaan viestintää ensitapaamisella. Voidaan tietysti ajatella, että yleisemminkin epäkohteliaaksi mielletty puhekäyttäytyminen on epäkohteliaista myös ensitilanteessa.

Se, että kyselylomakkeen kysymykset rajattiin koskemaan viestinnän piirteitä, oli hyvä myös sen kannalta, että tässä tutkimuksessa haluttiin mennä viittomakielen ”taakse”. Ennakkotehtävän kertomuksissa esimerkiksi kuulevan viittomakielen taito painottui kriittisten tilanteiden aiheuttajana melko paljon. Tässä tutkimuksessa oli kuitenkin tavoitteena keskittyä *viestinnän* piirteisiin. Kyselylomakkeen kysymykset olivat kuitenkin sen verran avoimia, että niihin pystyi halutessaan mainitsemaan myös viittomakieltä koskevia kommentteja. Näin viittomakieltä ei rajattu käsittelyn ulkopuolelle ”väkivalloin”.

Tutkimuksen rajoituksista

Tutkimuksen tuloksia tarkasteltaessa täytyy muistaa, että niitä ei voi yleistää koskemaan viittomakielistä viestintää laajemmalti. Tutkimuksen aineisto on kerätty näytteen pohjalta. Vastaajat ovat nuoria, koulutettuja kuuroja, joilla on takanaan hieman viestinnän perusopintoja. Vastaajat muodostavat siis kuurojen kulttuurin sisällä varsin spesifin ryhmän. Joiltain osin ryhmä kuitenkin muistuttaa laajempaa kuurojen kulttuuriryhmää. Se on esimerkiksi samalla tavalla heterogeeninen taustan ja kielisyyden suhteen: osa vastaajista on kuurosta, osa kuulevasta perheestä, osalla viittomakieli on dominantimpi kuin suomen kieli, osalla toisin päin ja osa kokee itsensä kaksikieliseksi. Tässä suhteessa tulokset antavat viitteitä kuurojen kulttuurista paremmin kuin silloin, jos kaikki vastaajat olisivat olleet esimerkiksi kuuroista perheistä. Tosin kyselylomakkeen vastaukset eivät eronneet toisistaan sen mukaan, millainen perhetausta vastaajilla oli. Tämän pohjalta ei kuitenkaan pidä vetää mitään johtopäätöksiä, juuri aineiston pienuudesta johtuen. Vastausten samankaltaisuus voi tutkimuksessa johtua osin myös siitä, että ne ovat vastauksia kyselylomakkeeseen tai haastatteluun (Eskola & Suoranta 1998: 139-140). Tulosten perusteella ei siis voida sanoa, onko kuurojen ja kuulevien vanhempien kuuroilla lapsilla erilaiset vai samanlaiset käsitykset viittomakielisestä viestinnästä.

Sen lisäksi, että tulokset koskevat nuorten kuurojen käsitystä viestinnästä, täytyy muistaa myös tutkimuksen rajaus. Tutkimuksessa keskityttiin viestintään *ensitapaamisella samanikäisten ja samaa sukupuolta olevien* keskustelukumppaneiden kesken. Lisäksi keskustelukumppaneiden oletettiin *tapaavan toisensa uudelleen*. Tuloksia ei siis voi yleistää laajemmalti tilanteisiin eikä myöskään keskusteluun eri ikäisten kuurojen kesken. Voisi esimerkiksi ajatella mielipiteen ilmaiseminen olevan asia, jonka kohdalla keskuste-

lukumppanin ikä saattaa vaikuttaa oman mielipiteen ilmaisuhalukkuuteen. Tämän tutkimuksen tuloksissa jokainen vastaajista oli valmis ilmaisemaan ensikeskustelussa mielipiteensä, vaikka se eroaisi keskustelukumppanin mielipiteestä. Olisi kiinnostavaa tutkia sitä, toisiko keskustelukumppanin iän variointi muutosta tähän kohtaan. Aina voidaan tietenkin pohtia sitä, missä määrin vastaajat itse asiassa *noudattivat* tehtävänannon rajausta iän ja sukupuolen suhteen. Tai missä määrin siihen edes pystyy, kun yrittää reflektoida omaa viestintäkäyttäytymistään ”ulkopuolelta”.

Kyselylomakkeen tehtävänannossa korostettiin sitä, että vastaaja tulee todennäköisesti tapaamaan keskustelukumppaninsa myöhemmin uudestaan. Tutkimuksen loppuvaiheessa mieleen juolahti se, oliko sen *korostaminen* tarpeellista. Ei sen kannalta, että rajausta ei olisi pitänyt tehdä. Tutkimuksen kannalta tämä rajaus haluttiin ehdottomasti tehdä, jotta ”turhat” keskustelut uusien ihmisten kanssa jäisivät käsittelyn ulkopuolelle. Enemmän tutkimuksen lopussa mietittiin sitä, onko kuuroilla tavatessaan jo ”valmiina” tällainen tieto mahdollisesta uudelleen tapaamisesta. Koska kuurojen yhteisö on pieni, voisi ainakin ajatella, että todennäköisyys uudelleen kohtaamiseen jossain vaiheessa on suhteellisen suuri. Kuten yksi vastaajista toteaa: ”Kuulevien kanssa tämä (esittely) on melkein yhdentekevää. Sillä kuulevia on paljon ja heitä näkee joka paikassa...” – siis toisin kuin kuuroja. Eli tutkittaessa kuurojen viestintää on hyvä ottaa yhteisön pienuus huomioon. Tämä seikka on varmasti yhteydessä viestintään yleensäkin, ei vain keskusteluun ensitapaamisella.

Toisaalta vaikka laadullisessa tutkimuksessa ei pyritä selvittämään laajalti päteviä selityksiä, se ei tarkoita sitä, etteivätkö tulokset *voisi* päteä muuhunkin kuin juuri määriteltyyn tilanteeseen (Alasuutari 1994: 46). On esimerkiksi kiinnostavaa, että keskustelun nopea tai rivakka eteneminen on tullut esiin sekä tässä että Hallin (1983) tutkimuksessa. Voisiko olla, että keskustelun rivakka eteneminen olisi laajemminkin kuurojen keskustelukulttuurin piirre? Tämä on jälleen yksi alue, joka kaipaa lisää tutkimusta.

Tutkittavaa tulevaisuudessa

Koska viittomakielisen viestinnän tutkimus on niin vähäistä, jatkotutkimusideoita voisi varmaan eritellä loputtomiin. Leikitelläänpä ajatuksella viittomakielisen viestinnän tutkimuksen laajenemisesta. Otetaan lähtökohdaksi suomalainen viittomakieli. Ensin olisi

tärkeää selvittää viittomakieliselle viestinnälle ominaisia kulttuurisia piirteitä erilaisissa tilanteissa. Ensinnäkin kahdenvälisen keskustelun sääntöjä voisi selvittää laajemmin kuin tässä tutkimuksessa, tilanteita ja menetelmiä vaihdellen. Yksi erityisen kiinnostava tutkimuksen aihe olisi hiljaisuuden sieto. Suomalaisessa kulttuurissahan hiljaisuuden sietokyky on korkea (esim. Sallinen-Kuparinen 1986: 185). Olisi kiinnostavaa selvittää, miten viittomakielisessä viestinnässä siedetään keskustelukumppanin puhumattomuutta. Olisiko kuurojen ja kuulevien välillä eroja? Ovatko kuurot puheliaampia? Myös esiintyminen, ryhmäviestintä ja joukkoviestintä voisivat olla tutkimuksen kohteena. Millaista esiintymistä viittomakielisessä kulttuurissa arvostetaan, miten ryhmäviestinnän säännöt ja tavat poikkeavat – jos poikkeavat – puhutun viestinnän vastaavista, millaista televisioesiintymistä pidetään hyvänä? Kaikilta alueilta voisi tutkia verbaalisen viestinnän lisäksi myös nonverbaalista viestintää. Kiinnostavia osa-alueita olisivat esimerkiksi tilan käyttö tai koskettamisen tavat. Ihanteellista olisi tehdä tutkimusta, jossa sekä kieleen että viestintään liittyvät seikat pystyttäisiin huomioimaan. Tutkimuksen pohjalta voitaisiin kehittää viittomakielistä viestintää koskevaa viestinnän termistöä ja teorioita.

Kun perustutkimusta viittomakielisestä viestinnästä olisi tehty tarpeeksi, tutkimuksen voisi kohdistaa spesifimpiin kohteisiin, kuten opetusviestintään tai viestintään tulkkauksessa. Viestinnän tutkimista voisi jatkaa eri maiden viittomakielisen viestinnän vertailuun. Eri maiden viittomakielet poikkeavat toisistaan, mutta rakenteissa on joitakin yhtäläisyyksiä. Löytyisikö viestinnässä samoja havaintoja? Olisi mielenkiintoista vertailla, eroavatko viestinnän normit enemmän suhteessa oman maan kuuleviin vai vieraan maan kuuroihin nähden. Puheviestinnässä tehtyjen tutkimusten perusteella voisi myös tarkastella sitä, eroavatko kaksi erilaista kuurojen kulttuuria viestinnältään samoissa asioissa kuin kaksi erilaista kuulevien kulttuuria. Esimerkiksi Japanin ja Suomen välisiä tutkimuksia voisi vertailla siihen, millaisia normeja on kuuroilla japanilaisilla ja suomalaisilla.

Tutkittavaa siis olisi. Kuurojen kulttuurissa kasvokkaisviestintä on viittomakielen visuaalisuuden vuoksi keskeisellä sijalla. Tästä syystä viittomakielisen viestinnän tutkiminen olisi kiinnostavaa juuri puheviestinnän näkökulmasta. Kuurojen liiton viestintäpoliittisessa ohjelmassa (Kuurot ja viestintä 1997) keskitytään viestintään varsin laajasti. Painotus on kuitenkin enemmän viestintäteknologiaan liittyvissä asioissa kuin puheviestinnän seikoissa. Kuurojen liitto ry:n vuoden 1998 teemakin oli: ”Avaraan maailmaan – viittomakielellä

tietoyhteiskuntaan.” Viestintäteknologian, kuvapuhelimien ja multimedian kehittymisen ja kehittämisen rinnalla olisi kuitenkin tärkeää keskittyä myös puheviestinnän seikkoihin. Viittomakielisen viestinnän tutkiminen toisi jo pelkästään viittomakielen opetukseen uusia sävyjä. Esimerkiksi kuuroille lapsille ja nuorille voisi opettaa viestintätaitoja oman kulttuurin pohjalta. Keskeisin tavoite lähitulevaisuudelle on kehittää viittomakielisen viestinnän perustutkimusta.

LÄHTEET

- Alasuutari, P. 1994. **Laadullinen tutkimus**. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- Allardt, E. 1988. **Sosiologia I**. 4. painos. WSOY: Juva.
- Allardt, E. & C. Starck 1981. **Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta**. Juva: WSOY.
- Andersson, Y. 1987. Culture and subculture. Teoksessa J. V. van Cleve (toim.), **Gallaudet encyclopedia of Deaf people and deafness, 1-3**. New York: McGraw-Hill.
- Argyle, M. 1974. **Social interaction**. Toinen painos. London: Tavistock Publications.
- Austin, B.A. 1980. The deaf audience for television. **Journal of communication** 30: 25-30.
- Baker, C. & D. Cokley 1980. **American Sign Language: A teacher's resource text on grammar and culture**. Silver Spring, Maryland: T.J. Publishers.
- Berger, C. R. 1986. Uncertain outcome values in predicted relationships: Uncertainty reduction then and now. **Human Communication Research** 13, 34-38.
- Berger, C. R. & J. J. Bradac 1982. **Language and social knowledge: Uncertainty in interpersonal relations**. London: Edward Arnold.
- Berger, C. R. & R. J. Calabrese 1975. Some explorations in initial interactions and beyond: Toward a developmental theory of interpersonal communication. **Human Communication Research** 1, 99- 112.
- Berger, C. R. & K. A. Kellermann 1983. To ask or not to ask: Is that a question? Teoksessa R. Bostrom (toim.), **Communication Yearbook** 7. Beverly Hills, CA: Sage.
- Booth-Butterfield, M. & S. Booth-Butterfield 1994. Communication anxiety and signing effectiveness: Testing an interference model among deaf communicators. **Journal of Applied Communication Research** 22, 273-286.
- Booth-Butterfield, M. & S. Booth-Butterfield 1995. The study of anxiety and signing as social science. **Journal of Applied Communication Research** 23, 163-166.
- Booth-Butterfield, M., D. Heare & S. Booth-Butterfield 1991. The effect on communication anxiety upon signing effectiveness among the profoundly hearing-impaired. **Communication Quarterly** 39, 241-250.
- Brown, P. & S. C. Levinson 1987. **Politeness. Some universals in language usage**. Cambridge: Cambridge University Press.

- Carbaugh, D. 1995. "Are Americans really superficial?": Notes on Finnish and American cultures in linguistic action. Teoksessa Salo-Lee, L. (toim.), **Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa**. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 12. Jyväskylän yliopisto.
- Carmel, S. J. & L. F. Monaghan 1991. Studying culture: An introduction to ethnographic work in deaf communities. **Sign Language Studies** 79, 411-420.
- Daniels, M. 1994. The effect of sign language on hearing children's language development. **Communication Education** 43, 291-298.
- Douglas, W. 1987. Question-asking in same- and opposite-sex initial interactions: The effects of anticipated future interaction. **Human Communication Research** 14, 230-245.
- Eskola, J. & J. Suoranta 1998. **Johdatus laadulliseen tutkimukseen**. Tampere: Vastapaino.
- EUD Sign Languages Project 1996-97**. A summary report of the national committees final reports. Raportti, ei sarjanumeroa. Julkaisija European Union of the Deaf.
- EUD Viittomakieliprojekti**: Suomen kansallisen komitean loppuraportti 1997. Raportti, ei sarjanumeroa. Julkaisija Kuurojen liitto ry.
- Flanagan, J. C. 1954. The critical incident technique. **Psychological Bulletin** 51, 327-358.
- Goddard, C. & A. Wierzbicka 1997. Discourse and culture. Teoksessa T.A. van Dijk (toim.), **Discourse and social interaction. Discourse studies: a multidisciplinary introduction volume 2**. London: Sage.
- Gudykunst, W. B. 1989. Culture and the development of interpersonal relationships. Teoksessa J. A. Anderson (toim.), **Communication Yearbook 12**. Newbury Park: Sage.
- Gudykunst, W. B. & T. Nishida 1986. Attributional confidence in low- and high-context cultures. **Human Communication Research** 12, 525-549.
- Gudykunst, W. B. & S. Ting-Toomey 1988. **Culture and interpersonal communication**. Newbury Park: Sage.
- Gudykunst, W. B. & S. Ting-Toomey 1996. Communication in personal relationships across cultures: An introduction. Teoksessa Gudykunst, W. B., S. Ting-Toomey & T. Nishida (toim.), **Communication in personal relationships across cultures**. Thousand Oaks: Sage.
- Hall, E. 1959. **The silent language**. New York: Doubleday.

- Hall, E. (1976) 1981. **Beyond culture**. Doubleday: New York.
- Hall, S. 1983. TRAIN-GONE-SORRY: The etiquette of social conversations in American Sign Language. **Sign Language Studies** 41, 291-309.
- Haukioja, T. 1991. Why doesn't iconicity help in sign language acquisition? Teoksessa M. Vilkuna & A. Anttila (toim.), **SKY 1991: Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja**. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.
- Hirsjärvi, S., P. Remes & P. Sajavaara 1997. **Tutki ja kirjoita**. Tampere: Kirjayhtymä.
- Hofstede, G. 1994. **Cultures and organizations. Software of the mind**. London: HarperCollinsBusiness.
- Holstein, J. A. & J. F. Gubrium 1994. Phenomenology, ethnomethodology and interpretive practice. Teoksessa N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (toim.), **Handbook of qualitative research**. Thousand Oaks: Sage.
- Honeycutt, J. M. 1993. Components and functions of communication during initial interactions, with extrapolations to beyond. Teoksessa S. A. Deetz (toim.), **Communication Yearbook 16**. Newbury Park: Sage.
- Jokinen, M. 1991a. **Kuuroutta koskevia näkemyksiä peruskoulun kuulovammaisten opetussuunnitelman perusteissa 1987**. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Opettajankoulutuslaitos. Jyväskylän yliopisto.
- Jokinen, M. 1991b. Kuurot – viittomakielinen vähemmistö vailla oikeuksia. Teoksessa T. Lehtinen & S. Shore (toim.), **Kieli 6: Kieli, valta ja eriarvoisuus**. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Jokinen, M., L. Kauppinen & P. Selin 1995. Keitä on mukana kuurojen yhteisössä? Kuurojen liitto ry, julkaisematon kaavio.
- Jones, E. & R. E. Dumas 1996. Deaf and hearing parents' interactions with eldest hearing children. **American Annals of the Deaf** 141, 278-283.
- Jourard, S. 1971. **Self-disclosure: An experimental analysis of the transparent self**. New York: John Wiley.
- Kauppinen, L. & M. Virpiranta-Salo 1999. Viittomakielisten oikeudet toteutumatta. Yleisönosastokirjoitus, **Keskisuomalainen** 31.3.1999.
- Kellerman, K. 1986. Anticipation of future interaction and information exchange in initial interaction. **Human Communication Research** 13, 41-75.
- Keskisuomalainen**. Kuurot eivät pidä itseään vammaisina. Nimimerkin ”Selityksiä kaipaava sivusta seuraaja” yleisönosastokirjoitus Keskisuomalaisessa 10.3.1999.

- Knapp, M. L., G. R. Miller & K. Fudge 1994. Background and current trends in the study of interpersonal communication. Teoksessa M. Knapp & G. R. Miller (toim.), **Handbook of interpersonal communication**. Toinen painos. Thousand Oaks: Sage.
- Knapp, M. L. & A. L. Vangelisti 1995. Stages of coming together and coming apart. Teoksessa M. V. Redmond (toim.), **Interpersonal communication. Readings in theory and research**. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Kuurojen kielipoliittinen ohjelma**. 1993. Helsinki: Kuurojen liitto ry.
- Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio**. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1985:32: Helsinki.
- Kuurot ja viestintä**. Kuurojen Liiton viestintäpoliittinen ohjelma 1997. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.
- Kuurot kansainvälisessä yhteistyössä** [online]. [Helsinki:] Kuurojen liitto ry, 1999. Kuurojen liiton kotisivujen työryhmä: A. Mäkipää, M. Korhonen, M. Rantanen & M. Vuohelainen. [Päivitysmerkintää ei ole sivuilla.], [viitattu 17.12.1999] Kuurojen liiton kotisivu. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://www.kl-deaf.fi/liitto/kansainv/index.html>>.
- Lane, H., R. Hoffmeister & B. Bahan 1996. **A Journey into the DEAF-WORLD**. San Diego, CA: DawnSignPress.
- Lappi, P. 1999. Viittomakielikeskuksella vilkas syyskausi. **Kuurojen lehti** 5/ 99, 10-11.
- Lehtonen, J. 1986. Puhekasvatus ja sosiaaliset taidot. Teoksessa L. Kirstinä (toim.), **Puhumalla paras**. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XXXIII. Helsinki: ÄOL.
- Lehtonen, J. 1994. Viestintä kulttuuristen rajojen ylittäjänä. Esitelmä seminaarissa Kansainvälistyvä työ Jyväskylän yliopistossa 1994. Teoksessa Laakso, A. (toim.), **Communicata**. Käsikirjoitus. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- Lehtonen, J. & K. Sajavaara 1985. The silent Finn. Teoksessa Tannen, D. & M. Saviile-Troike (toim.), **Perspectives on silence**. Norwood: Ablex Publishing Corporation.
- Littlejohn, S. W. 1996. **Theories of human communication**. 5. painos. Belmont: Wadsworth Publishing Company.
- Malm, A. 1991. Viittomakielten tutkimuksesta ja sen vaikutuksista. Teoksessa T. Lehtinen & S. Shore (toim.), **Kieli 6: Kieli, valta ja eriarvoisuus**. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

- Malm, A., A. Mäkipää & B. Wallvik 1999. Sisäkorvaimplantointi on kaksiteräinen miekka. **Kuurojen lehti** 3/ 99, 16-18.
- Mallory, B. L., H. W. Zingle & J. D. Sohein 1993. Intergenerational communication modes in deaf-parented families. **Sign Language Studies** 78, 73-92.
- McCroskey, J., J. Andersen, V. Richmond & L. Wheelless 1981. Communication apprehension of elementary and secondary students and teachers. **Communication Education** 30, 122-132.
- McIlvenny, P. & P. Raudaskoski 1994. Sign language and deaf interaction: a preliminary study of sign talk in Northern Finland. Teoksessa I. Ahlgren & B. Bergman (toim.), **Perspectives on sign language usage. Papers from the fifth international symposium of sign language research. Vol II.** University of Durham: England.
- Mäkelä, K. 1982. **Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät.** WSOY: Juva.
- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa K. Mäkelä (toim.), **Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta.** Helsinki: Gaudeamus.
- Padden, C. 1989. The Deaf community and the culture of Deaf people. Teoksessa Wilcox, S. (toim.), **American Deaf culture. An anthology.** Silver Spring: Linstok Press.
- Padden, C. & T. Humphries 1988. **Deaf in America. Voices from a culture.** Massachusetts: Harvard University Press.
- Puro, J-P. 1996. **Johdatus puheviestinnän teorioihin.** Tampere: Gaudeamus.
- Pörhölä, M. 2000. Yleisölle puhuminen suomalaisessa kulttuurissa. Teoksessa H-P. Lappalainen (toim.), **Artikkelikokoelma viestintävalmiuksista ja niiden arvioinnista.** Opetushallituksen julkaisu, tulossa.
- Pörhölä, M., A. Sallinen & P. Isotalus 1997. Culture as communication context: Finnish cultural characteristics in political television programs. Teoksessa J. L. Owen (toim.), **Context and communication behavior.** Reno, NV: Context Press.
- Reagan, T. 1990. Cultural considerations in the education of deaf children. Teoksessa D. F. Moores & K. P. Meadow-Orlans (toim.), **Educational and developmental aspects of deafness.** Washington, DC: Gallaudet University Press.
- Rissanen, T. 1985. **Viittomakielen perusrakenne.** Publications of University of Helsinki, Department of General Linguistics no 12.

- Rissanen, T. 1991. Näkökulman vaihtamisesta suomalaisessa viittomakielessä. Teoksessa E. Itkonen, A. Pajunen & T. Haukioja (toim.), 1991. **Kielitieteen kentän kartoitusta**. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 39.
- Rohner, R. 1984. Toward a conception of culture for cross-cultural psychology. **Journal of Cross-Cultural Psychology** 15, 111-138.
- Rose, H. M. 1995. Apprehending deaf culture. **Journal of Applied Communication Research** 23, 156-162.
- Sallinen-Kuparinen, A. 1986. **Finnish communication reticence. Perceptions and self-reported behavior**. Studia Philologica Jyväskyläensia 19. Jyväskylän yliopisto.
- Sallinen-Kuparinen, A., C. A. Thompson & D. W. Klopf 1991. Social styles of Finns and Americans. **Psychological Reports** 68, 193-194.
- Salo-Lee, L. & A. Winter-Tarvainen 1995. Kriittiset tilanteet kulttuurien kohtaamisessa: Suomalaisen ja saksalaisten opiskelijoiden näkökulmia. Teoksessa Salo-Lee, L. (toim.), **Kieli & kulttuuri oppimisessa ja opettamisessa**. Viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 12. Jyväskylän yliopisto.
- Sanders, J. A., R. L. Wiseman & S. I. Matz 1991. Uncertainty reduction in acquaintance relationships in Ghana and the United States. Teoksessa S. Ting-Toomey & F. Korzenny (toim.), **Cross-cultural interpersonal communication**. Newbury Park: Sage.
- Scollon, R. & S. W. Scollon 1995. **Intercultural communication. A discourse approach**. Cambridge, Massachusetts: Blackwell.
- Shaw, J. & J. Jamieson 1998. Patterns of classroom discourse in an intergrated, interpreted elementary school setting. **American Annals of the Deaf** 142, 40-47.
- Shimanoff, S. B. 1980. **Communication rules. Theory and research**. Beverly Hills: Sage.
- Simard, L. 1981. Cross-cultural interaction. **Journal of Social Psychology** 113, 171-192.
- Stokoe, W. C. 1996. Sign & speech. **Sign Language Studies** 93, 357-372.
- Sunnafrank, M. 1986. Predicted outcome value during initial interactions: A reformulation of uncertainty reduction theory. **Human Communication Research** 13, 3-33.
- Sunnafrank, M. 1990. Predicted outcome value and uncertainty reduction theories. A test of competing perspectives. **Human Communication Research** 17, 76-103.

Ting-Toomey, S. & L. Chung 1996. Cross-cultural interpersonal communication: Theoretical trends and research directions. Teoksessa W. Gudykunst, S. Ting-Toomey & T. Nishida (toim.) **Communication in personal relationships across cultures**. Thousand Oaks: Sage.

Viittomakieli – kuuron äidinkieli [online]. [Helsinki:] Kuurojen liitto ry, 1999. Kuurojen liiton kotisivujen työryhmä: A.Mäkipää, M. Korhonen, M. Rantanen & M. Vuohelainen. [Päivitysmerkintää ei ole sivuilla.], [viitattu 17.12.1999]. Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.kl-deaf.fi/liitto/viittomakieli/index/html>>.

Viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen opetussuunnitelma 1998.
Opettajankoulutuslaitos, Kasvatustieteiden tiedekunta, Jyväskylän yliopisto.

Viittomakielisten yhteisö [online]. [Helsinki:] Kuurojen liitto ry, 1999. Kuurojen liiton kotisivujen työryhmä: A.Mäkipää, M. Korhonen, M. Rantanen & M. Vuohelainen. [Päivitysmerkintää ei ole sivuilla.], [viitattu 17.12.1999]. Saatavilla www-muodossa:
<URL:<http://www.kl-deaf.fi/liitto/yhteiso/index.html>>.

Wilbur, R. B. & L. A. Petito 1983. Discourse structure in American Sign Language conversations (or how to know a conversation when you see one). **Discourse Processes** 6, 225-241.

Heli Kujala
Aarontie 6-8 A 6
40500 Jyväskylä

p. 050 - 34 00 637
e-mail kuhesu@kanto.jyu.fi

KIRJOITUSTEHTÄVÄ

Muistele tilanteita, joissa olet jutellut *kahden kesken* jonkun *kuulevan, viittomakielentaitoisen* henkilön kanssa. Kerro juttelusta, jossa Sinun mielestäsi tapahtui jonkinlainen väärinkäsitys. Huomasit ehkä Sinun ja keskustelukumppanisi suhtautuvan eri tavalla keskustelutilanteeseen tai asiaan, josta juttelitte. Jokin tilanteessa, joko oma tai keskustelukumppanisi toiminta, jäi esimerkiksi ihmetyttämään tai vaivaamaan tai ehkä huvitti tai ärsytti Sinua. **Kuvaile yksi tai useampi tällainen kokemasi tilanne!** Voit kertoa tapauksesta, josta on jo aikaa, tai sellaisesta tilanteesta, joka tapahtuu seuraavan viikon aikana. Tarkoitus on, että kuvailet tilanteen vapaamuotoisesti, mutta kerro siitä *ainakin* alla esitetyt asiat. **Älä vastaa suoraan kysymyksiin, käytä niitä vain muistilistanasi!**

I KUVAILE JUTTELUTILANNETTA

- * Kenen kanssa juttelit? (*ei nimeä*, mutta oliko hän esim. kaveri, opettaja, nainen, mies, minkä ikäinen?)
- * Millaisessa tilanteessa juttelitte?
- * Mistä aiheesta juttelitte?
- * Mitä sellaista tapahtui, jonka vuoksi tilanne jäi mieleesi tai kiinnitti huomiosi?
- * Miltä tilanne Sinusta tuntui?
- * Mitä ajattelit tilanteessa tai sen jälkeen?

II MISTÄ USKOT VÄÄRINKÄSITYKSEN TAI TILANTEEN ERILAISEN TULKINNAN JOHTUNEEN?

Tässä yksi esimerkki:

”Tapasin pari vuotta sitten kaupungilla ystäväni amerikkalaisen kämppäkaverinsa kanssa. Ystäväni oli kertonut minulle kämppiksestään, mutta en ollut tavannut häntä aikaisemmin. Kämppäkaveri oli suunnilleen 25 - vuotias mies. Ystäväni esitteli kämppäkaverinsa minulle. Esittäytyttyämme totesin hänelle, että hän on aivan eri näköinen, mitä olin mielessäni kuvitellut. Hän kysyi välittömästi, olinko odottanut huonompaa vai parempaa. Menin hämilleni ja aloin selittää, että tarkoitin mielikuvani hänestä olleen vain erilaisen, ei paremman tai huonomman. Tilanteen jälkeen mietin vielä pitkään, mahtoiko tämä uusi tuttuni loukkaantua kommentistani, vaikka hän naureskelikin tilanteessa. Minusta tuntui, että hän ei pitänyt siitä, että kommentoin hänen ulkonäköään heti esittelyn jälkeen, vaikka tarkoitukseni ei ollut loukata häntä.”

Voit kirjoittaa tämän paperin taakse ja jatkaa tarvittaessa lisäpaperille. Valmiin kirjoitelmasi voit palauttaa VK-opettajankoulutusprojektin huoneen oven vieressä olevaan laatikkoon **ke 28. 4. 1999** mennessä.

KIITOS!

Vastaa seuraaviin kysymyksiin pohdiskellen. Kaikki kysymykset koskevat tilannetta, jossa tapaat keskustelukumppanisi ensimmäistä kertaa jossain epävirallisessa tilanteessa. Ajattele, että keskusteleet suunnilleen ikäisesi ja samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa, jonka tulet todennäköisesti tapaamaan jatkossakin. Kaikki kysymyksissä esiintyvät henkilöt osaavat viittoja, siis myös kaikki kuulevat.

Vastaa kysymyksiin *omien* kokemustesi ja mielipiteitteesi mukaan.
Jos jokin kysymys on sinulle epäselvä, älä epäröi kysyä tarkennusta.

Vastaa kaikkiin kysymyksiin!

1. Sukupuoli mies 2. Ikä _____
 nainen

3. Ovatko vanhempasi kuuroja vai kuulevia? Entä sisaruksesi?

4. Minkä ikäisestä saakka olet ollut kontaktissa viittomakieleen ja kuurojen yhteisöön?

5. Mikä on viittomakielen ja suomen kielen suhde tällä hetkellä elämässäsi? Kumman koet ensisijaiseksi kieleksesi?

6. Ajattele, että tapaat jonkun kuuron, suunnilleen ikäisesi henkilön ensimmäistä kertaa jossain vapaamuotoisessa tilanteessa (kuurojen yhdistyksellä, ravintolassa tms.). Kerro esimerkki siitä, millä tavalla keskustelu *tavallisesti* lähtee käyntiin. Mitä Sinä sanot, mitä juttelukumppanisi sanoo?

7. Seuraavassa on lista puheenaiheista. Ajattele, että juttelet ikäisesi kuuron henkilön kanssa ensimmäistä kertaa. Valitse seuraavista aiheista *viisi* sellaista, joista *tavallisesti kysyt* uudelta tuttavalta. Lue ensin koko lista läpi, merkkää sitten valitsemasi kohdat rastilla.

☐ vanhemmat tai sisarukset	☐ työasiat
☐ tyttö- tai poikaystävä / vaimo tai mies	☐ terveyteen liittyvät asiat
☐ opiskelu	☐ aikaisemmat luokkatoverit
☐ harrastukset	☐ jokin muu aihe, mikä? _____
☐ säätila	
☐ raha-asiat	
☐ keskustelutilanteeseen liittyvät asiat	Jos Sinulla on lisäkommentteja tähän kysymykseen, voit kirjoittaa niistä tähän:
☐ uskonto	_____
☐ kuurojen yhteisön tapahtumat	_____
☐ kaverit	_____
☐ oma tai keskustelukumppanin ikä	_____
☐ perheasiat	_____
☐ mielipiteet politiikasta	_____
☐ kuurous	
☐ kuulevat	

8. Seuraavassa on sama lista kuin edellä. Merkitse aiheista rastilla *viisi*, joista *et missään tapauksessa* kysyisi ikäiseltäsi kuuralta henkilöltä, kun juttelette ensimmäistä kertaa.

☐ vanhemmat tai sisarukset	☐ aikaisemmat luokkatoverit
☐ tyttö- tai poikaystävä / vaimo tai mies	☐ jokin muu aihe, mikä? _____
☐ opiskelu	
☐ harrastukset	Jos Sinulla on lisäkommentteja tähän kysymykseen, voit kirjoittaa niistä tähän:
☐ säätila	_____
☐ raha-asiat	_____
☐ keskustelutilanteeseen liittyvät asiat	_____
☐ uskonto	_____
☐ kuurojen yhteisön tapahtumat	_____
☐ kaverit	_____
☐ oma tai keskustelukumppanin ikä	_____
☐ perheasiat	
☐ mielipiteet politiikasta	
☐ kuurous	
☐ kuulevat	
☐ työasiat	
☐ terveyteen liittyvät asiat	

9. Oletko huomannut kuurojen ja kuulevien välillä eroja siinä, *millaisista asioista* he keskustelevat ensitapaamisella? Tuleeko mieleesi aiheita, joista kuulevat ”aina” puhuvat tai ”eivät koskaan” puhu?

10. Keskustelet edelleen kuuron henkilön kanssa ensimmäistä kertaa. Olette jutelleet jo jonkin aikaa. Hän kertoo mielipiteensä jostain itselleen tärkeästä asiasta. Olet hänen kanssaan asiasta täysin *eri mieltä*.

Mitä tekisit tällaisessa tilanteessa?

11. Oletko huomannut kuulevien ja kuurojen välillä eroja siinä, miten he tuovat esiin oman mielipiteensä? Sanovatko jommatkummat mielipiteensä suurempaan tms.?

12. Olet osallistujana jossain tapahtumassa (urheilu-, kulttuuritapahtumassa tms.), jossa on kuuroja ihmisiä. Istut väliajalla, erätauolla tai vastaavalla itsellesi vieraan *kuuron* henkilön viereen. Hän huomaa sinut, kun istut hänen viereensä, mutta ei ala juttelemaan sinulle. Miltä sinusta tuntuisi tällaisessa tilanteessa? Miksi?

Tämä on täydennysosa viimekevaiseen kyselylomakkeeseen. Aineiston tulkintavaiheessa huomasin, että tämä tieto olisi hyvin tärkeää graduni kannalta. Olisin kiitollinen vastauksestasi.

1. Sukupuoli mies

2. Ikä _____

nainen

3. Ajattele, että tapaat jonkun **kuulevan, viittomakieltä osaavan, suunnilleen ikäisesi** henkilön ensimmäistä kertaa jossain vapaamuotoisessa tilanteessa. Kerro esimerkki siitä, millä tavalla keskustelu *tavallisesti* lähtee käyntiin. Mitä Sinä sanot, mitä juttelukumppanisi sanoo?
